22.130
Б 71

I. M. BOGDANOV, Ş. L. KANTOR, A. E. KOROL'KOV.

Ojrot tiline K. Filatov kөcyrgen.

ÇAAN ULUSTЬ BAŞTAP BICIKKE UYREDER ŞKOLDORЬNA ARIFMETIKANЬN ZADACNIGI

55 акса / коп.

OGIZ NOVOSIBIRSK 1935

94521
Хр
скат

CEIRO

Об.133.
511
Б-73

I. M. Bogdanov, Ş. L. Kantor, A. E. Korol'kov

Ojrot tilinc K. Filatov kөcyrgen.

ÇAAN ULUSTЬ BAŞTAP BICIKKE YYREDER ŞKOLDORЬNA

ARIFMETIKANЬN ZADACNIGI

Baştap cьgarganьn,
katap çazadala,
ekinci katap cьgardь.

Ojrot tiline kөcyrgenin
Kyn Badьş Sibir KrajONO-nьn
Zavedujuşcijdiŋ zamestiteli nak.
Luev V. N. çaradьp - çөptөdi

Горно-Алтайская Областная
БИБЛИОТЕКА

OGIZ NOVOSIBIR

22.130
В71

И. М. БОГДАНОВ, Ш. Л. КАНТОР, А. Е. КОРОЛЬКОВ

На Ойротский язык перевел К. Филатов

АРИФМЕТИЧЕСКИЙ ЗАДАЧНИК

ДЛЯ ШКОЛ ГРАМОТЫ.

Издание второе,
исправленное
и дополненное

Допущен Наркомпросом РСФСР

Перевод на ойротский язык
утвержден Зам. Зав. Зап-Сиб.
КрайОНО Луевым. В. Н.

5-ВТМ-А2-35

AVTORLARDAN.

Bu ucевnikte вicilgen material, çaan ulustь вicikke вaştap yyreder şkoldorьna, arifmetikege yyredip turar, material вerip turu. Yyredyde turgan ulustь, вaştap вiciktiң tanmalarьn (вukvalarьn) yyreder tuzьnda, kacan yyrenip turgandar вicikti kьcьrarьn вelвej turganda, arifmetike ucевnikti, вojloıь aldьnaң kьcьrьp вolвoj turarda. ucевnikte вicilgen zadacalardь, olorgo yyredyci kьcьrьp вərip turar. Bu mьnajda, yyredyci yyredip turarda, yyrenip turgandar tetradtarga la doskogo, çaңьs la zadacanьң cislolor вicip turat. Bicip alganьn yyrenip turgandar, ooslo katap ajdьp вerip turat, onьң kijninde, yyredyci yyrenip turgandarga, mьndьj suraktar turguzьp olordoң surap, ugup turat: doskodo, olordьң вicip salgan cislo sajьn, neni kөrgyzyp turat? Zadacanaң neni вiler kerek? Baştapkьzьnda yyrenip turgandar, zadacanь oosloвodop turat, onoң arь вodop alganьn doskogo lo tetradtarga вicip alat. Zadacalardь ooslo вodop turala, tавь tавьla, yyrenip turgandar, zadacalardь вicip turup, вodop turarьna yyrenip alar. Zadacanь вicip вodoordo, yyrenip turgandar zadacanьң aajьn kanajda вodop alatan la, вodop alganьn вojlorьnьң tetradtarьna вicip alьp turat. Cislolordь вicip alьp turganda, cislolordьң çanьnda nemeniң adьn kьskarta, aajlu вaştu вicip alьp turzьn dep, açarьp kөrөr kerek. Onojьp yyredip turup çyrgeri, yyrenip turgan ulustar, ucевnikti вojlorь yyredyci çokko вilip, onь la yyrenip turgadьj вolzьn dep, eder kerek.

Bu ucевnikti вaştap 1933 çьlda ojrot tilge kөcyrele cьgargan. Ol ucевnikti tuzalanarga çakşь вolzьn dep, ekinci cьgarganьnda zadacalardьң nomerlerin mьnajda temdektep salgan:

1. Bu çaңь cьgarьp turgan ucевnikte, zadacalardaң nomerleriniң kazьlarь, вaştapkь cьgarganьnaң вaşka вolьp çat, olordь eki kat nomerla, temdektep salgan. Skoвkolop kakpьda turguskanь eski nomer вolor.

2. Aldьnda cьgargan ucевnikte çok zadacalardь, вu ucевnikte çьltьsla temdektep salgan (*).

3. Aldьnda cьgargan ucевnikte, nomerleri sraңaj çok вolgon zadacalardь, eki çьldьsla, temdektep salgan (**).

Bu ucевnikti katap kөгyp çazap turarda, вir kanca zadacalardьң вojьn kuвultpagan, çaңьsla tsifralarьn өskөrtip salgan, mьndьj zadacalarьnьң eski nomerin skoвkolop artrьzьp salgan.

Çyske çetre cislolor.

KЬCЬRARЬ, BICIIRI LE SCETKO SALARЬ.

Ooslo kozorь la ajrььrь.

Kandьj da cislonь вicio alarьna **on** temdek tuzalanьp turat. Bu temdekterdiŋ adь **tsifralar.**

Pecatnьj tsifralar

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 0.

Biciir tsifralar[1])

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 0

1. Mьndьj tsifralar вicip вeriger: 1, 4, 7.
2. Mьndьj tsjfralar вicip вeriger: 0, 9, 6, 8, 3, 2, 5.
3. 1 ala 9-ka çetre porjadkala onco cislolordь вiciger.
4. 9 ala 1-ge çetre porjadkala onco cislolordь вiciger.
5. Mьndьj cislolordь scetko başka salьgar: **7, 4, 8, 6, 9, 5, 3.**

Bir tsifrala вicilgen cislolordь **вir temdekty** cislolor dep ajdar. Bir temdekty mьndьj cislolordь ajdar: вir, eki, yc, tөrt, beş, altь, çeti, segis, togus.

On dep cislonь вir tsifrala вicip вolвos. On dep cislonь eki tsifrala вicip çat: **10.**

Mьndьj cislonь **eki temdekty** cislo dep ajdar.

On dep cislonь вiciirine eki tsifra algan 1 вaza **0.** 1 dep tsifra 10 dep cislodo вir on вar dep kөrgyzyp çat, **0** dep tsifra, on dep cislodo вir onnoŋ başka вirler çok dep kөrgyzyp çat.

6. Bir temdekty cislornь oncozьn adap вeriger.
7. Kandьj cislo вir temdekty cislo dep, adalьp turu?
8. On dep cislonь, вicip вeriger.

---

[1]) Saadaktьŋ agьnьŋ вazь aajlu temdekle tsifranь kanajda вiciirge kerek dep kөrgysken.

9. On dep cislonь, kanca tsifrala вicip salgan?

10. On dep cislodo nul', neni kөrgyzip turat?

11. On dep cislodo вir, neni kөrgyzip turat?

12. Oң çanьnaң, sol çanьna kөryp, on dep cislodo nul' kaƶь çanьnda turup çat?—On dep cislodo, вir kaƶь çanьnda turup çat?

13. Çiirme dep cislonь scetko вaşka salьgar, вuok cislonь вicip alьgar.

14. Bu cislolornь kьcьrьgar:

30, 60, 80, 40, 90, 50, 70, 20, 70, 60, 90, 40, 30, 10

15. Scetko mьndьj cislolordь вaşka salьgar:

60, 20, 70, 50, 80, 40, 90, 30, 10.

16. **8**) dep cislodo. kanca ondor?

17. **50** dep cislodo kanca ondor? **40** cislodo? **90** cislodo? **30** cislodo? **70** cislodo? **60** cislodo? **20** cislodo?

18. **60** dep cislodo **nul'** neni kөrgyzyp turat? **80** cislodo? **40** cislodo? **70** cislodo? **90** cislodo?

19. Tsifrala mьndьj cislolordь вicip вeriger: вeƶen, alton, segizen, çeten, odus, toguzon, tөrtөn.

20. Scetko mьndьj cislolordь вaşka salьgar: alton, çiirme, çeten, вeƶen, toguzon, tөrtөn, segizen.

21. Bu cislolordo вar вolgon ondordь adap вerele, вicip alьgar: altь on, tөrt on, yc on, segis on, вeş on, togus on, çeti on.

22 (23). Çalaңda **20** at la **50** uj kaвьrьp turu. Çalaңda kanca tьn mal kaвьrьp turu?

Çalanda kanca mal kaвьrьp turganьn вilip alarga, **20-ge 50-di kozor kerek**.

Mьndьj edilmeni, kacan вir cislogo вaza вir cislonь koƶьp turarda, **kozorь** dep ajdar.

Turgan cislogo вir cislo kozьp turganda, ondьj cislonь koştoj turguzьp вicip turar kerek, вu cislolordьң ortozьnda **kozorьnьn** temdegin turguzьp turat + (pljus dep). Kozьp turgan cislolordьң la kozьp salganьnьn вydyp вargan cislonь вiciir çerdiң ortozьnda **tynejleşkeninin** temdegin turguzьp çat (=): 20+50=70.

Emdi kьcьrьp turuвьs: 20-ni 50-ge kozordo 70-ge tynejleşti.

*23**. Bir ucastok çerdeң 30 вugul өlөң çuup aldь, ekincizineң deze 20 вugul. Bu ucastkalardьң ekilezineң kanca вugul өlөң çuup aldь?

24 (*25*). Zavodtьn bir tsexte 70 mergenci, ekincizinde 20 mergencige kөp. Ekinci tsexte kanca mergenci?

25 (*27*). Skladta 90 kajьrcak papiros, tankь bar. Skladtan 40 kajьrcaktь sattь, kanca kajьrcak arttь?

Kanca kajьrcak artkan dep, bilip alarga 90-non 40-di ajrьp salar kerek.

Mьndьj edilmeni, kacan bir cislodon baza bir cislo aj-rьp turganda, onь **ajrььrь** dep ajdar. **Ajrььrьnьn** temdegi (—).

Zadacanьn bodolgozьn bicip alalьk: 90—40=50.

26. Sovxozto 80 traktor bar, ol traktorlardan 50-ni bydyn. Kanca traktorlardьn sьngan—yrelgenin çazap alar kerek-

27 (*28*). Işmekcinin, sberkassaga salgan akcazь 70 salkovьj boldь. Aj icinde işmekci sberkassadan 20 salkovoj aldь. Onьn, sberkassada artkana kcazь kanca?

28 (*22*). Bu primerlerdi bodop al;

20 + 10 =	60 + 30 =	60 — 30 =	80 — 20 =
40 + 20 =	70 + 10 =	80 — 50 =	50 — 40 =
30 + 40 =	50 — 10 =	70 — 40 —	40 + 50 =
50 + 20 =	40 — 20 =	90 — 50 =	60 — 50 =

Çiirme tөrt (24) dep cislonь eki tsifrala bicip turat: **2** baza **4**. 2 dep tsifra, cislodo eki on bar dep kөrgyzyp çat. 4 dep tsifra, cislodo eki. onnon başka baza 4 birler bar dep kөrgyzyp çat.

29. Mьndьj cislolordь kьcьrьp, scetko başka salьgar: **52, 38, 49, 81, 54, 92, 67, 29, 75, 62, 27, 55, 34, 88, 46, 95, 61**.

30. **56** dep cislodo, kanca ondor, baza onon başka kanca birler? **62** cislodo? **73** cislodo? **87** cislodo?

31. Tsifrala, **bezen segis** dep cislonь bicip beriger. Bu cisloda tsifranь, solьştrьp turguzugar. Tsifralardь solьştrьp turguskan kijninde, bytken cislonь kьcьrьgar.

58 cislodo **5** dep tsifra ne bolьp turu?
58 cislodo **8** dep tsifra ne bolьp turu?
85 cislodo **5** dep tsifra ne bolьp turu?
85 cislodo **8** dep tsifra ne bolьp turu?

32. Cislnnьn on çanьnan, baştapkь çerinde turgan tsifra ne bolьp turu?

33. Cislonьn on çanьnan, ekinci çerinde turgan tsifra ne bolьp turu?

34. Tsifrala mьndьj cislolordь bicip alьgar: çiirme togus, tөrtөn çeti, bezen tөrt, toguzon segis, alton yc, çiirme bir, өdьs beş. Bu cislolordь, cislo sajьn scetko başka salьgar.

35. Bu cislolordь kacьrьgar: **13, 15, 11, 14, 12, 19, 17, 18.**

36. **18** cislodo kanca ondor, вaza onoŋ вaşka kanca вirler? **14** cislodo? **12** cislodo? **17** cislodo? **16** cislodo?

37. **10**-naŋ ala **20**-ga çetre, cislolordь tsifrala вicip alьgar, вu cislolordь cislo sajьn scetko вaşka salьgar.

38. Bu cislolordь kьcьrьgar: **37, 40, 18, 52, 70, 12, 45, 80, 15, 68, 60, 16, 79, 30. 13, 25, 50, 17, 31, 19, 99, 90.**

39. Bu cislolordь tsifrala вicip alьgar: alton yc, onвeş, çeten, toguzon tərt, ontogus, toguzon, odus altь, onвir, вeƶen, tərtən segis, segizen tərt, alton.

40. Kandьj cislonь, eki temdekty cislo dep-ajdar?

*41***. Kommunada 24 at вaza 52 uj вar. Kommunanьŋ kolьnda kanca tьn mal?

$$24+52=20+50+4+2=70+6=76$$

42 (*43*). Bu primerlerdi oosla, вaza scetko salьp вodop alьgar:

$20+9=$	$34+5=$	$36+20=$	$22+45=$
$30+17=$	$62+3=$	$43+50=$	$36+53=$
$8+40=$	$8+41=$	$30+47=$	$81+18=$
$6+50=$	$7+52=$	$60+32=$	$75+24=$
$2+12+21+13=$		$3+11+32+22=$	
$11+13+32+23=$		$14+31+22+32=$	

43 (*44*). Bir klassta **45** yyrencik, ekincizinde—**23**. Bu eki klassta kanca yyrencik?

44 (*45*). 1931 çьldьŋ ucь çaar Moskva oвlasta **33** Maşino Traktordьŋ Stantsijazь (MTS) вoldь, 1932 çьldьŋ çazьnda deze, **24** MTS-ka kөp вolьp вardь. 1932 çьldьŋ çazьnda Moskva oвlasta, kanca MTS вoldь?

*45***. Jasljada **21** uulcak la **19** kьzьcak вala вoldь. Jasljada вastra, kanca вala вoldь?

$$\mathbf{21+19=21+9+10=30+10=40.}$$

46. Bu primerlerdi oosla, вaza scetko salьp вodop alьgar:

$18+2=$	$5+45$	$38+12=$	$38+52=$
$37+3=$	$8+52$	$29+21=$	$23+47=$
$24+6=$	$3+67$	$33+27=$	$14+56=$

*47**. Arifmetikanьŋ zadacnigi dep ucевniktiŋ вaazь 55 akca. Bu ucевniktiŋ kakpagьnьŋ (pereplettiŋ) вaazь 25 akca Arifmetikanьŋ zadacniginiŋ kakpagь la çaвa вaazь kanca?

48**. Brigadanьn вiryzinde 7 salda, ekincizinde 5. Ekі вrigadada kanca salda?

7 + 5 = 7 + 3 + 2 = 10 + 2 = 12.

49 (*48*). Bu primerlerdi ooslo, вaza scetko salьp вodop alьgar:

8 + 3 =	9 + 6 =	8 + 5 =	6 + 7 =
9 + 5 =	4 + 8 =	9 + 3 =	7 + 7 =
7 + 8 =	9 + 9 =	9 + 8 =	8 + 6 =

50**. Aş çuup urar punktka, kolxoz, вuudaj aştan **17** taar atandьrdь, arьş aştan **8** taarga kөp atandьrdь. Arьş aştan, kolxoz kanca taar atandьrdь?

17 + 8 = 17 + 3 + 5 = 20 + 5 = 25.

51 (*49*). Bu primerlerdi ooslo, вaza scetko salьp вodop alьgar:

87 + 5 =	36 + 8 =	8 + 18 =	8 + 45 =
66 + 7 =	7 + 38 =	4 + 49 =	53 + 9 =
48 + 9 =	5 + 29 =	32 + 9 =	6 + 75 =

52**. Uzanatan masterskojdьn вiryyzinde 37 stanok, ekincizinde 24 stanokko kөp. Ekinci masterskojdo kanca stanok?

37 + 24 = 37 + 3 × 21 = 40 + 21 = 61.

53 (*50*). Bu primerlerdi ooslo, вaza scetko salьp вodop alьgar:

49 + 12 =	36 + 15 =	29 + 57 =	47 + 26 =
58 + 25 =	57 + 24 =	18 + 25 =	48 + 37 =
37 + 47 =	76 + 18 =	64 + 29 =	59 + 38 =
26 + 27 =	68 + 23 =	38 + 34 =	42 + 39 =

54 (*51*). MTS-tьn masterskojь **38** traktor çazap aldь. 7 traktordь вaza çazap alar kerek. Bastra kanca traktor iştep, çazap salar kerek вoldь?

55 (*52*). Ajmak icinde, вir gektar çerden kartoşkonьn orto tyжymi **64** *ts*[1]) вoldь, kolxozto deze, kartoşkonьn tyжymi—**18** tsenterge kөp вoldь. Kolxozto *ga* çerden kartoşkonьn tyжymi kanca kirezi çaan вoldь?

56 (*53*). **35** la **29** cislonь koжьp alьgar. Bydyp вarganьn вicip alьgar.

57 (*54*). Le **35** cislolordь solьştrьp salala, koжьp alьgar.

---

1) Tsentner (ts)-вir çys kilogramga ten.

Bu eki cislolordь kozordo вydyp вarganь tynej boldь вa? Kozьp turgan cislolordь solьştrьp turganda вydecizi вaşka bolьp вardьвa?

57 (*54*). Bu primerdi вodop alьgar; **29+15+11=**

Bu cislolordь kanajda kelištrip, kozьp turza çenil вolor?

58 (*55*). Bu primerlerdi вodop alьgar. Kozьp turarьna çenil вolzьn dep, cislolordь onojdo kelištrip salьgar;

18+25+22=	8+26+12+14=
37+16+13=	12+25+28+13=
36+15+24=	27+17+33+11=

---

59 (*56*). Kooperativte **47** *t*-(tonna[1]) taraan вar вoldь; вu taraanan **38** *t* sattь Kьnca tsentner taraan arttь?

47 — 33 = 47 — 30 — 3 = 17 — 3 = 14.

Scetko salьp, вu zadacanь вodop alьgar;

60 (*57*). Bu primerdi ooslo вaza scetko salьp вodop alьgar:

36— 6=	37—3=	64—30=	64—23=
57— 7=	67—6=	59—40=	56—32=
89—80=	78—5=	72—50=	58—37=
68—60=	89—4=	96—20=	97—45=

61 (*58*). Bir tyzine вrigada, **46** ***ga*** kьra çer yyrendep salar kerek. Erten turadanь ala, taltyşke çetre **24** ***ga*** çer yrendep saldь. Emdi kanca gektar çer yrenderge arttь?

62*. Coj kajьltar zavodto вaştapkь kynde 54 *t* coj kajьltьp saldь, ekinci kynde 57 *t*. Ekinci kynde coj kaltьp turarь kancaga kөptөp вardь?

63 (*60*). Tsexte **67** stanok, ol stanoktordonь **43** stanok çanь. Tsexte kanca eski stanok?

64 (*61*). Çurtsovette **27** clen, ol clenderden **16**-zь er kizi. Çurtsovettiń clenderi вolgonь kanca yj kizi?

65 (*62*). Baştapkь kyninde, kolxoz **65** ***ga*** çer yrendedi, ekinci kynde **85** ***ga***. Ekinci kyninde kanca gektarga kөp çer yrendedi?

66 (*63*). 1917 çьlda, SSR Sojuzta **35** gorot tramvajlu вoldь, 1932 çьlda deze, **49** gorod tramvajlu вoldь. Tramvaj вar вolьp turgan gorodtordьn toozь kancaga kөptөp keldi?

67 (*64*). Bir вrigadada **35** kizi, ekincizinde—**27** kizi. Eki вrigadada kanca kizi?

35+27=35+30—3=65—3=62.

---

[1]) Tonna (**t**) вir mun kilogrammga ten.

35-ke 27-di kożorgo kerek вolzo, 35-ke 30 kożьp turat, вydyp вargan cislonoп kajra 3-ti ajrьp çat. Bydecizi 62 вolьp вarar. Bu zadacaпь scetka salьp вodop alьgar.

68 *(65)*. Bu primerlerdi scetla вaza ooslo вodop alьgar:

24 + 18 =	26 + 38 =	19 + 36 =	28 + 35 =
27 + 17 =	35 + 37 =	18 + 25 =	44 + 28 =
36 + 19 =	37 + 59 =	17 + 34 =	39 + 26 =
45 + 16 =	26 + 37 =	16 + 45 =	25 + 38 =

69 *(66)*. Bir klassta **25** yyrencik, ekincizinde—**28**. Eki klassta kanca yyrencik?

70 *(67)*. Eп вaştap, çuunda **56** kiżi вoldь, onoп kijninde, çuunga вaza **37** kiżi keldi. Çuunda вastra kaпca kiżi вoldь?

71*. Kolxozcь вazarda 60 salkovojgo et sattь, ol akcala 46 salkovojgo вөs sadьp aldь. Kolxozcьnьп kolьnda kanca akca arttь?

$$60 - 46 = 60 - 50 + 4 = 10 + 4 = 14.$$

60-naп 46 ajrьp salarga kerek вolzo, 60-naп 50-di ajrьp çat, вydyp вargan cislogo 4-ti kożьp çat.

Bu zadacaпь scotko salьp вodop alьgar.

72 *(69)*. Bu primerlerdi ooslo вaza scetko salьp вodop alьgar:

50 — 2 =	80 — 15 =	40 — 26 =	80 — 67 =
60 — 5 =	30 — 17 =	60 — 35 =	90 — 36 =
90 — 9 =	40 — 28 =	50 — 27 =	30 — 18 =
70 — 7 =	50 — 39 =	70 — 48 =	60 — 29 =

73 *(70)*. Işmekci **80** salk. akca aldь, ekincizi **12** salkovajgo as aldь. Ekinci işmekci kanca salkovoj akca aldь?

74 *(71)*. Taş kөmyr kazьp alьp turgan şaxtanьп işmekcileri, вir smenede **70** *t* taş kөmyr kazьp aldь, planda kөstөlgөni deze, **64** *t* вoldь. Işmekciler plannaп azьra, kanca tonna taş kөmyr вerdi?

75 *(72)*. Komsomol jacejkada, komsomol cleninen 30 kiżi вoldь, kandidatardьп toozь **23** kiżige as вoldь. Jacejkada kanca kandidat вoldь?

76 *(73)*. Berilgen zadanie aajьnca вrigada 27 *t* aş sogьp вerer ucurlu вoldь, вrigada deze 44 *t* aş sogьp вerdi. Kanca tonnaga artьk aş sogьp вerdi?

$$44 - 27 = 44 - 30 + 3 = 17.$$

Bu zadacaпь scetko salьp вodop alьgar.

77 (*74*). Bu primerlerdi, kanajda вodop algan, kөryp alьgar:

45 — 28 = 45 — 30 + 2 = 17; 61 — 15 = 61 — 20 + 5 = 46.

Primerlerdi вodop algaпьn, tetradka вicip alьgar.

78 (*75*). Bu primerlerdi scetko salьp,, вaza ooslo вodop alьgar:

11 — 7 =	72 — 5 =	53 — 25 =	95 — 8 =
23 — 6 =	83 — 7 =	42 — 18 =	63 — 57 =
13 — 8 =	81 — 4 =	34 — 16 =	24 — 9 =
32 — 4 =	57 — 39 =	67 — 28 =	51 — 35 =
83 — 5 =	36 — 18 =	93 — 45 =	35 — 8 =
64 — 6 =	43 — 26 =	82 — 64 =	46 — 27 =

79 (*76*). Iştep вydyrzin dep, zavodkɔ вergen (zakaz) çakьltazьn zavod, 29 kynge вydyryp saldь, plan la kөstөlgөni deze, 35 kyn вoldь. Zakaztь zavod kanca kynge ertelep вydyrdi?

80 (*77*). 1928 çьlda, işmekciniң aj icinde alьp turgan orto çalь 58 salkovojgo keliгip turdь, 1932 çьlda deze—96 salkovojgo. Işmekciniң çalь kanca salkovojgo çaanap keldi?

81 (*78*). 1932 çьlda sentjaвr‘ ajda 72 paravoz iştep cьgardь, oktjaвr ajda deze 96 paravoz cьgardь. Sentjaвr ajga kөrө oktjaвr‘ ajda kanca paravoz artьk cьgardь?

82 (*79*). Bir işmekci smenada, **35** tyrgek emik iştep вerip turdь. Sotsialist mөrөjdiң şьltuunda işmekci **52** tyrgek emik iştep вerip turar вolьp вardь. Kanca tyrgek emikke kөp iştep вerip turar вoldь?

83 (*80*). Internatta, вaldardь azraarьna **85** ***kg*** taraan la **48** ***kg*** kulur sadьp aldь. **68** ***kg*** taraandь la **29** ***kg*** kulurdь çip saldь. Kanca kirezi taraan la kulur arttь?

84 (*81*). Ajmaktьң s‘ezd çuunьnda, **86** delegat вoldь. Bu delegatardaң **27** kiгi kommunist, **18** kiгi komsomol, өskөlөri cleni emes kiгiden s‘ezd çuunda kanca kiгi вoldь?

Kozorь la ajrььrьn katap kөrөri.

85 (*82*). Bu cislolordь kozьp alьgar **37** la **18**: **37 + 18** =
Bydyp вarganьnaң (**55** teң) **37** ajrьp salьgar: **55 — 37** =
Bydyp вarganьnьң **37**-ge kozьp salgan cislolo tyңejleştirip kөryger **55**-teң **18**-ti ajrьp salьgar.

Kożьp salganь cьn ba çok pa, bilip alarga, bydyp bargan itogtoŋ, kożьp turgan cislolordьŋ biryyzin ajrьp salar kerek. Ajrьp turar tużьnda artkanь koşkonьnьŋ ekinci cislozьna tyŋej bolьp turgan bolzo, kożьp salganь cьn bolgon.

86 (*84*). **43**-teŋ **19**-tь ajrьp salьgar:

43 — 19 =

Bydyp barganьna (**24**-ke), bistiŋ ajrьp salgan (**19**-tь), kożьp alьgar.

24 + 19 =

Bydyp barganьna (**24**-ke), bistiŋ ajrьp salgan (**19**-tь), kożьp alьgar. **24 + 19 =**

Bydyp bargan cislonь, ajrьp salgan (**43**) cislogo tyŋejleştirip kөryger.

Ajrьp salganь cьn ba, çok pa bilip alarga, ajrьp turganьnaŋ ulam bydyp bargan cislogo ajrьp turgan cislonь kożьp salar kerek. Kożьp salganьnaŋ ulam ajrьp turgan cislodoŋ cislogo tyŋej cislo bolьp bargan bolzo, ol tużьnda ajrьganь cьn bolor.

87 (*86*). Bu primerlerdi bodop alala, cьn bodolgonьn katap kөryp alьgar:

48 + 25 =	39 + 48 =	49 + 34 =	66 + 18 =
32 — 26 =	57 — 29 =	93 — 48 =	37 + 56 =
53 + 38 =	48 + 27 =	59 + 29 =	81 — 28 =
91 — 65 =	50 — 23 =	90 — 59 =	52 — 16 =

88 (*87*). Bu primerlerdi ooslo, baza scetko salьp bodop alьgar:

37 + 23 — 19 + 36 =	91 — 35 + 27 — 56 =
55 + 37 — 28 + 16 =	57 + 23 — 24 — 48 =
35 + 25 — 43 + 29 =	53 + 37 — 18 — 19 =
25 + 47 + 16 — 35 =	90 — 36 — 25 + 17 =

Уc temdekty le tөrt temdekty cislolorь.

90-go 10-dь kożьp salza, kanca bolьp barar?

90-da 9 on bar: 10-da bir on bar. 9 ondorgo bir ondь kożьp salzabьs, on ondor alarьbьs, өskөlөp ajtsa bir **çys**

bolor. Çys degen cislonь mьnajda bicip çat: **100** 1-r degen tsifra, cislogo kanca çys barьn kөrgyzyp çat, ol tsifranь eecij koştoj turgan 0-dep tsifra, bu cislodo ondor çok dep kөrgyzyp çat, onь eecij turgan 0-dep tsifra bu cislodo birler çok dep kөrgyzyp çat.

89 (*88*). Bir ajda işmekci **90** salk. iştep aldь, ekinci ajda **10** salk. kөp. Ekinci ajda işmekci kanca salk. iştep aldь? Bydyp bargan cislonь bicip alьgar.

90 (*89*). **80**-ge 20-ni kozьp salza, bydyp barganь kanca bolor?

91 (*90*). Bergen zadanie aajьnca, brigada **70** *ga* çer syryp salar kerek. Udurlaş plan cьgarьp, brigada plannaŋ artьk **30** *ga* syryp saldь. Kanca gektar çer syryp saldь?

92 (*91*). Avtomobilder turar garaźta, **28** çeŋil çorьktu avtomobil', **72** uurtartkьş avtomobil' bar. Garaźta bastra, kanca avtomobil'?

93 (*92*). Aj icinde işmekci kvartiraga 7 salk. cьgardь, kursakka **56** salk. cьgardь, өskө kerekterge **37** salk. cьgardь. Işmekciniŋ bastra cьgargan akcazь kanca?

*94**. Gazet sadьp turgan kiźide 100 gazet bar boldь, ol gazetterdeŋ ol 84 gazetti sadьp saldь. Kolьnda sadьlbagan kanca gazet arttь?

*95**. Kolxoz gosudarstvogo 100 *ts* aş tabьştrьp berer ucurlu boldь, kolxoz 78 *ts* aş tabьştrьp berdi. Kolxoztьŋ emdi tabьştrьp bereten azь kanca kirezi arttь?

96 (*95*), Bir çyste kanca ondor?

97 (*96*). **100** cislodo oŋ çanьnaŋ, baştapkь çerde turguskan nul' neni kөrgyzyp çat? Oŋ çanьnaŋ ekinci çerde turguskan nul'? Oŋ çanьnaŋ ycynci çerde turguskan bir neni kөrgyzyp çat?

98 (*97*). **100**-teŋ ala **900**-ke çetre porjadkala, bastra tujuk çysterdi adap beriger.

99 (*98*). Bu cislolordь kьcьrьgar: **200**, **500**. **800**, **700**, **900**, **400**, **600**, **300**. **100**.

100 (*99*). Mьndьj cislolordь bicip alьgar: yc çys, beş çys, togus çys, tөrt çys, segis çys, altь çys, togus çys, çys.

101 (*100*). Bu primerlerdi ooslo baza scetko salьp bodop alьgar:

300 + 100 =	600 — 300 =	700 + 200 — 500 =
500 + 300 =	400 — 200 =	800 — 600 + 300 =
400 + 200 =	800 — 500 =	400 + 300 — 200 =

$600+300=$ $700-400=$ $300-500+700=$
$400+500=$ $900-500=$ $900-700+400=$

102 (*101*). Sovxozto вaştapkь kyninde, **200** ***ga*** çer yren dep saldь, ekinci kyninde--**300** ***ga***. 2 kynge kanca gektar çer yrendep saldь?

103 (*102*) Faвrikte **200** er kiżi **500** yj kiżi iştep çat. Yj ulustardьn toozь er kiżilerden kanca kiżige kөp?

104 (*103*). Bu primerlerdi ooslo, вaza scetko salьp вoдop alьgar:

$84+16-27+19=$ $100-36+27-49=$
$55+45-36+24=$ $100-24-75+39=$
$100-32+27-31=$ $100-59+25-19=$
$100-27+12-39=$ $31+69-75+27=$

105 (*104*). Bu primerlerdi ooslo, вaza scetko salьp вodop alьgar:

$41+59-36+27=$ $63+37-88+79=$
$100-29+15-48=$ $46+54-58+38=$
$34+66-43+25=$ $100-79+59-39=$
$100-58+36-29=$ $28+72-47-18=$

106 (*105*). Bu primerlerdi ooslo вaza scetko salьp вodop alьgar:

$57+43-86+39=$ $87+13-43+39=$
$53+47-29+36=$ $100-11+5-28=$
$100-78+66-75=$ $38+62-71+37=$
$100-65+52-77=$ $61+39-77-16=$

107 (*106*). **385** cislonь kьcьrьgar.

Bu cislodo kanca çys, ajdьgar; çysterden вaşka kanca ondor oo yzeri вirler kanca вar, ajadьgar.

108 (*107*) Bu cislolordь kьcьrьgar: **463**, **682**, **937**, **589** **345**, **692**, **871**, **493**, **527**, **274**, **961**, **888**, **641**, **195**, **449**, **275**.

Bu cislolordь, aldь aldьnan scetko вaşka salьgar.

109 (*108*) Bu cislolordo cislo sajьn kanca çys, onьn вaşka kanca ondor, вaza kanca вirler вar: **325**, **489**, **792**, **912**, **573**, **684**, **291**, **472**, **163**, **815**, **537**, **181**,

110 (*109*). Bu ajdьlgan cislolordь, tetratka вicip alьgar: tөrt çys toguzon eki, çeti çys вeżen tөrt, çys segizen alьt, togus çys odus вir, çys onвeş.

111 (*110*). **3** çysten, **5** ondordon la **8** вirlerden вydyp turgan cislonь, вicip alьgar.

112 (*111*). **8** çysteŋ, **4** ondordoŋ, vaza **2** virlerdeŋ vydyp turgan cislonь vicip alьgar.

113 (*112*). Taş tura salьp, işteer kamenşcik-işmekci, ozogь orustьŋ yyredyzile, vir caska yc çys çiirme çeti kirpic salьp çat, amerikan yyredyzi le—togus çys on çeti kirpic salьp çat. Bu cislolordь tsifra edip vicip veriger.

114 (*113*) Birler cislonьŋ kandьj çerinde turup çat? Ondor? çyster?

385-dep cislonь yc tsifrala vicip salgan. Mьndьj cislonь yc temdekty cislo dep ajdar. 5-dep tsifra vu cislodo kanca virler varьn kөrgyzyp çat; 8-dep tsifra vu cislodo kanca ondor varьn kөrgyzyp çat; 3-dep tsifra vu cisloda kanca çyster varьn kөrgyzyp çat. Birlerdi, ondordь, çysterdi **razrjadtu** cislolor dep adap çat.

Bir temdekty cislodo,—çaŋьsla virlerdiŋ razrjadь var, eki temdekty cislodo,—virlerdiŋ razrjadь var vaza ondordьŋ razrjadь var, yc temdekty cislolorda deze virlerdiŋ razrjadь var, ondordьŋ razrjadь vaza çysterdiŋ razrjadь var.

Razrjadtardьŋ setkezi:

3	2	1
Çysterdiŋ razrjadь.	Ondordьŋ razrjadь.	Birlerdiŋ razrjadь.

115. Yc temdekty cislonьŋ razrjadtarьn ajdьp veriger
116. Eki temdekty cislonьŋ razrjadtarьn ajdьp veriger.

270-dep cislonь kcьrьp alar kerek. 270-dep cislodo 2 çys la 7 ondor var. Bu cislonьŋ virler turar çerinde nul' turup çat. Bu 0-dep tsifra, vu cislodo virler çok dep kөrgyzyp çat.

117 (*118*). Bu cislolordь kьcьrьgar: 270, 480, 590, 730, 840, 990, 610, 240, 420, 850, 670, 320, 110 290, 730, 950.

Bu cislolordь aldь aldьnan scetko vaşka salьgar.

118 (*119*). Bu cislolordь tsifrala vicip alьgar: veş çys çeten, togus çys çiirme, altь çys tөrtөn, yc çys alton, çeti çys on, eki çys toguzon, tөrt çys çeten.

605-dep cisl nь kьcьrьp alar kerek Bu cislodo vistin oŋ koldoŋ ycynci çerinde 6-dep tsifra turu. Bu tsifra cislodo 6 çys var dep kөrgyzyp çat. Ekinci çerinde nul' turup çat.

Bu cislodo ondor çok dep вu nul' вiske kөrgyzyp çat. Baştapkь çerinde 5-dep tsifra turu. Bu, 5-dep tsifra cislodo çysterdeң вaşka 5 вirler вar dep kөrgyzyp çat. Bu cislolordь çaвa mьnajda kьcьrьp turuвьs: altь çys вeş.

119 (*121*). Bu cislolordь kьcьrьgar; **407**, **805**, **903**, **608**, **502**, **306**, **201**, **704**, **109**, **303**, **907**, **603**, **102**, **509**, **708**, **309**, **403**.

Bu cislolordoң cislo sajьn scetko вaşka salьgar.

120 (*122*). Çeti çysteң le, yc вirlerdeң, togus çysteң le eki вirlerdeң, altь çysteң le вeş вirlerdeң вydyp turgan cislolordь tsifra edip вicip alьgar.

121 (*123*). Tsifrala mьndьj cislolordь вiciger: yc çys segis, togus çys вeş, tөrt çys çeti, çys togus, вeş çys вir, segis çys altь, eki çys eki, altь çys yc.

900-ke 100-ti kozьp sәlgazьn, kanca вolьp вarar? 900 degeni ol togus çyster; 100 degeni—ol 1 çys. Kacan вister togus çysterge 1 çysti kozьp salganda 10 çys вolьp вardь, өskөrtip ajtkazьn **1 mun** вolьp вardь.

Muңdь mьnajda вicip çat: 1000. 1-degen tsifra kanca çyster вarьn kөrgyzyp çat. Cysterdiң, ondordьң, вirlerdiң çerlerinde nul'dar turup çat. 1000-degen cislodo вirler, ondor, çyster çok ucuң, nul'dar turguskan.

122 (*125*), **1000** naң ala **9000** ***ga*** çetre, вastra tujuk muңdardь, porjadkala toolop ajdьp вeriger;

123 (*126*). Bu cislolordь kьcьrьgar:

4000, **7000**, **9000**, **5000**, **3000**, **8000**, **6000**, **2000**, **1000**.

Bu cislolordaң cislo sajьn scetko вaşka salьgar.

124 (*127*). Bu cislolordь вicip alьgar: tөrt muң, segis muң, altь muң, togus muң, вeş muң, eki muң, çeti muң yc, muң.

125 (*128*). Bu primerlerdi ooslo, вaza scetko salьp вodop alьgar:

4000 + 2000 = **3000 + 6000 =** **6000 — 4000 =**
5000 + 4000 = **7000 — 1000 =** **9000 — 6000 =**

126 (*129*). On akcada kanca akca? Salkovojdo? Cervonetste (on salkovojdo)?

127 (*130*). Salkovojdo kanca on akcalar? Cervonetste?

128 (*131*). Muңda kanca çyster?

129 (*132*). Muңda kanca ondor?

2876-dep cislonь kьcьrьp alar kerek. Bu cislonь вister mьnajda kьcьrьp turuвьs: eki muң segis çys çeten altь.

Горно-Алтайская Областная
БИБЛИОТЕКА

Bu cislo tөrt tsifradaŋ вydyp çat. Mьndьj cislonь **tөrt temdekty** cislo dep ajdar.

6-dep tsifra—вirlerdiŋ razrjadь; 7—ondordьŋ razrjadь; 8-dep tsifra—çysterdiŋ razrjadь; 2-dep tsifra—Muŋdardьŋ вirlerininŋ razrjadь.

130 (*134*). Bu cislolordь kьcьrьgar: **3149, 5867, 4328, 6389, 9452, 8761, 7983, 1875, 3926, 9181, 5532, 2761, 5387**.

Bu cislolordaŋ cislo sajь scetko вьşka salьgar.

131 (*135*). Bu cislolordь tsifrala вicip alьgar: eki muŋ beş-çys alton yc, çeti muŋ segis çys toguzon çeti, togus muŋ çys tөrtөn eki.

132 (*136*). **3** muŋnaŋ, **7** çysterdeŋ, **5** ondordoŋ, **4** вirler-deŋ вydyp turgan cislonь вicip alьgar.

133 (*137*). Oŋ çanьnaŋ, sol çanьnda cislodo muŋdardьŋ вirleri kandьj çerde turup çat?

134 (*138*). Bu cislolordь kьcьrьgar: **4780, 2790, 3630, 9480, 8600, 4300, 9400, 7100, 3950, 4930, 7400, 3200, 7280**.

Bu cislolordaŋ, cislo sajьn scetko вaşka salьgar.

135 (*139*). Bu cislolordь kьcьragar; **4605, 8076, 6409, 7052, 9006, 7008, 9001, 4005, 6008, 4075, 7083, 5254, 3071**.

Bu cislolordoŋ, cislo sajьn scetko вaşka salьgar.

136 (*140*). Bu cislolordь kьcьragar: **3080, 7060, 4009, 8045, 9070, 8700, 6004, 5700, 6090, 8007, 5080, 1309, 8001**.

Bu cislolordaŋ, cislo sajьn sceko вaşka salьgar.

137 (*141*). Tsifrala, вu cislolordь вicip alьgar: çeti muŋ çiirme yc, togus muŋ segizen, yc muŋ çeti, beş muŋ çiirme, segis muŋ вir.

138 (*142*). Tөrt temdekty dep, kandьj cislonь adap çat.

139 (*143*). Tөrt temdekty cislonьŋ razrjadtarьn, kicinekteŋ ala porjadkala oncozьn ajdьp вeriger. Bu razrjadtardь çaanь-naŋ ala ajdьp вeriger.

140 (*144*). Bu zadacalarda, cislolordь tsifra edip вicip, alьgar:

1933 çьlda janvar ajdьŋ вaştapkь kyninde, вastra MTS-tьŋ toozь, eki muŋ tөrt çys tөrtөn altь вoldь. 1930 çьlda trak-tordьŋ вaazь, çeti muŋ çys çeten togьs solkovojgo вodolьp turdь, 1931 çьlda.—tөrt muŋ çeten altь salkovoj, 1932 çьlda deze,—yc muŋ yc çys on tөrt salkovoj. 1931 çьlda, kombajn maşinanьŋ вaazь, tөrt muŋ beş çys çeten segis salkovoj вoldь, 1932 çьlda deze,—yc muŋ segis çys salkovoj.

Bicip turup kozorь.

141 (*145*). Gosudarstvogo, kolxoz **623** ***ts*** вuudaj la **352** ***ts***. arьş aş tавьştrьp вerdi. Gosudarstvogo, kolxoz вastra, kanca tsentner aş tавьştrьp вerdi?

623 — kozьlaacь.
\+ **352** — kozьlaacь.
975 (*ts*) summazь.

Bodop algan zadacalardьn kanajda вodogonьn, tetradka вicip alьgar.

Kozьp turgan cislolordь, **kozьlacь** dep adap çat. Koş·konьnaŋ ulam вydyp вargan cislonь **summazь** dep adap çat.

Sler onь kөryger, вir kozьlaacь вir kozьlaacьdaŋ aldь orto kanajda вicildi (вirler, вirlerdiŋ altьna, ondor, ondordьn altьna, çyster, çysterdiŋ altьna вicildi).

Kozorьn вirlerdiŋ вaştap çat.

142 (*146*). Kozьlьp turganьn cislolordь kanajda adap ajdьp turat?

143 (*147*). turat? Kozьp turgan kozьlaacьlardaŋ вytken cislonь kanajda adap turat?

144 (*148*). Kozьp turgan cislolordь, kanajda вicip, kandьj çerge turguzьp turar?

145 (*149*). Bu primerlerdi вodop alьgar (cislonь stolвikep, aldьna cijp alьgar).

326 + 453 =	3464 + 4235 =	4235 + 5634 =
572 + 325 =	5781 + 3218 =	5783 + 3216 =
2824 + 165 =	853 + 126 =	7325 + 2153 =
1753 + 2136 =	621 + 378 =	6256 + 2732 =

146 (*150*). Kolxoz, ças salar вuudajdaŋ 654 ***ts*** вuudaj aldь, çadaan salar вuudajdaŋ 245 ***ts*** aldь. Buudajdaŋ kolxoz kanca tsentner aldь?

147 (*151*). Baştapkь çьlьnda, kolxozto **324** ***ga***, kьra bar boldь; ekinci çьlьnda, kolxoztьŋ kьrazь **436** ***ga*** elвektep bardь. Ekinci çьlda kolxozto kьranьŋ elвegi kanca kirezi boldь?

324
\+ 436
760 (***ga***)

6-la 4 вirlerdi kozьp salganda, summazьnda 10 вirler вolьp bardь, ol emeze 1 on вolьp bardь. Birlerdiŋ çerinde summazьnda nul, turguzьp çadrьвьs, вir ondь deze, ondorgo kozьp turuвьs.

Bodop algan zadacanьŋ вodolgozьn tetradka вicip alьgar.

148. Stolovoj koj edineң 643 **kg** sadьp aldь, cocko edineң 285 **kg** sadьp aldь. Stolovoj kanca kirezi et sadьp aldь?

643
\+ 285
928 (**kg**).

Zadacanьң вodolgozьn tetradka вicip alьgar.

149 (*153*). 1931 çьlda zavodto вir işmekci ajga **175** salk. neme iştep вerip turdь. 1932 çьlda işmekciniң iştep вerip turganь **741** salk. өzyp cьktь 1932 çьlda işmekciniң ajga iştep вerip turganь kanca вoldь?

175
\+ 741
916 (salk).

Bodop algan zadacanь tetradka вicip alьgar.

150 (*154*), **3736** la **5429** cislolordь kożьp alьgar.

3736
\+ 5429
9165

Birlerdi kożьp turarda kożьp turganьnanң ulam on вolьp вarganьla neni eder kerek?

151 (*155*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

468 + 312 =	4284 + 3456 =	4365 + 3748 =
363 + 527 =	7435 + 1883 =	989 + 8475 =
5328 + 2664 =	8629 + 192 =	478 + 2876 =
6452 + 229 =	4797 + 3253 =	7894 + 468 =
6468 + 351 =	3276 + 4185 =	3819 + 5181 =

152*. Faвrikta 568 işmekci вar вoldь. Çьl turkunьna işmekcilerdiң toozь 327 kiżee kөptөp keldi. Faвrikta kanca işmekci вolьp вardь?

153. Baştapkь вeşçьldьktьң turkunьna SSR Sojuztьң вaşkaruuzь trudovoj maanьnьң ordenьla 398 mergencini sьjladь, Leninniң ordenьla 641 mergencini sьjladь, (nagrada вerdi) Orden nagrada (sьj) algan mergencilerdiң вastra toozь kanca?

154 (*158*). Gosudarstvogo, kolxoz **2342** ***t*** kapusta, **314** ***t*** ogurcьn, **82** ***t*** pomidor, **115** ***t*** kartoşko tavьştrьp вerdi. Gosudarstvogo kolxoztьң tavьştrьp вergen вastra maalaażь kanca kirezi?

2342
\+ 314
82
115
2853 (***t***)

Bodop algan zadacanь tetradka вicip alьgar.

155 (*159*). Zavodto **6448** partijada emes işmekci iştep çat. **892** komsomol la **898** partijanьn clenderi le kandidatarь iştep çat. Zavodto вastra kanca işmekci?

156 (*160*). Kolxoz **2706** ***ts*** turneps tazьl aş la, **1280** ***ts*** mal azraar sveklo çuup aldь. Kolxoz вastra kanca tazьl aş çuup aldь?

2706
\+ 1280
3986 (*ts*)

6 la **6** kozso, summazь kanca вolьp вarar? **0** la **8** ti kozso?

157 (*161*). **4200** la **4560** cislolordь kozolьk.

4200
\+ 4560
8760

0 la **0** kozso, summazь kanca вolьp вarar? **0** la **6**-dь kozso?

158 (*162*). Çajgь вaldardьn jasljazьna çurtsovet **850** salk. вerdi kolxoz **900** salk. вerdi. Jasljaga kanca salkovoj akca вerildi?

159 (*163*). Bu primelerdi вodop alьgar:

2040 + 7089 = 3070 + 4093 = 6005 + 2407 =
7009 + 2340 = 6005 + 2008 = 2506 + 2070 =
2807 + 6009 = 5900 + 3207 = 3720 + 5380 =
7004 + 2806 = 6509 + 2070 = 6280 + 2080 =

1004 + 2806 + 3208 = 2907 + 3098 + 874 =
3260 + 709 + 4305 = 905 + 3874 + 89 =

160 (*164*). Ot өlөndy kьranьn **1** ***ga*** çerden, aştьn orto tyzymi **725** ***kg*** вolьp çat. Ot өlөn çok aruttagan kьranьn tyzymi **324** ***kg*** kөp вolьp çat. Ot өlөnnen aruttap salgan вir ***ga*** çerdin aştьn tyzymi kanca kirezi çaan?

161 (*165*). 1932 çьlda, Moskvada, вicik вilвes ulustьn şkoldorьnьn toozь **502**, вoldь cala вicikke yyrengen ulustьn şkoldorь **2116** şkol вoldь. Moskvada вicik вilвesterdin le, cala вicik вilerdin вastra, kanca şkol вoldь?

162 (*166*). Janvar' ajda faвrikte **3560** kostjum kөktөldi, fevral' ajda—**485** kostjumga kөp kөktөdi. Eki ajdьn turkunьna faвrikte, kөktөlgөn kostjumdardьn toozь kanca?

Bicip turup ajrььrь.

163.** Kolxoz **689** ***ts***, yren aş вelettep alar kerek вoldь. Beletep algan, deze, **458** ***ts***. Emdi kanca tsentner aş вelettep alar kerek?

689 — astaacь.
458 — ajraacь.
231 — (*ts*) artaacь.

Cislo, kaжьzьnaŋ ajrьp turgan, ondьj cislonь **astaacь** dep ajdar. Ajrьp turgan cislonь, **ajraacь** dep ajdar. Ajrьp turganьnaŋ ulam, artьp bargan cislonь **artaacь** dep ajdar.

Ajrьp turarda, ciclolordь mьnajda bicin çat; ajracьnьŋ birleri, astaacьnьŋ birlerininŋ altьnda bicilip turar, ondor—ondordьŋ altьnda biciler, çyster—çysterdiŋ altьnda biciler, өskөlөrin onojdo ok bicip turar. Arььrьn birlerdeŋ baştaar.

164. (*168*). Cislonь, kaжьzьnaŋ ajrьp turgan kanajda aldalьp çat?

165 (*169*). Ajrьp turgan cislonь kanajda adap çat?

166 (*170*). Ajrьp turganьnaŋ ulam, artьp bargan cislonь kanajda adapçat?

167 (*171*). Bu primerlerdi bodop alьgar:

865 — 542 =	8479 — 6267 =	672 — 351 =
796 — 365 =	6584 — 4372 =	8967 — 753 =
938 — 416 =	4893 — 3652 =	9472 — 351 =
692 — 531 =	5967 — 4253 =	7829 — 415 =
7869 — 6452 =	584 — 73 =	1795 — 642 =

168 (*172*). Sovxoz **586** ***ga***, sula aş ekьraga salar kerek. Baştapkь eki kynge, **354** ***ga*** çer yrendep saldь. Emdi kanca ***ga*** çer yrendep alarь arttь?

169 (*173*). Baştapkь ajda, brigada **152** salkovoj ceberlep aldь, ekinci ajda **365** salkovoj ceberlep aldь, Cьgьltazьn astadьp, ceberlep algan akcazь kancaga cьktь?

170 (*174*). Çaskьda, kolxoztьŋ biriktirgen өrөkөlөrdiŋ toozь **3275** өrөkө çedip turdь. Ol-ok çьlda kyskyde kolxozko birikken өrөkөlөrdiŋ toozь, **4793** өrөkө cьktь. Kolxozto birikken өrөkөlөrdiŋ toozь, kancaga kөptөdi?

171. *175*. Bu primerlerdi bodop alьgar: **8764—3253** =
Slerdiŋ ajrьganь cьn-ba, çok-pa katap kөryger.

172 (*176*). Bu primerlerdi bodop alьgar: **3873 — 2232** =
4237 — 2010 =
Slerdiŋ ajrьganь cьn-ba, çok-pa katap kөryger.

173 (*177*) Bu primerlerdi bodop alьgar, bodop alganь cьn-ba, çok-pa katap kөryger:

5328 — 4318 =	6804 — 5503 =	6536 — 6205 =
8872 — 2471 =	7462 — 6401 =	7564 — 7464 =
4965 — 3962 =	9675 — 4040 =	8350 — 8130 =
6483 — 5403 =	7647 — 6607 =	5780 — 4750 =
8067 — 5063 =	5834 — 2724 =	9074 — 3070 =

174 (*178*). Өdyk kөktөөr masterskoj' **358** ***kg*** өdykke ьltaŋ eder tere aldь. Bir ajga olor **180** ***kg*** tereni, өdyk kөktөp cьgarьp saldь. Kanca kirezi tere arttь?

175 (*179*). Kьranь yrenderine, kolxozko **654** ***ts*** yren kerek boldь. Kolxoztьŋ beletep algan yreni **428** ***ts***, emdi kolxozko, baza kanca kirezi yren belettep alar kerek?

654
— 428
226 (***ts***)

Astaacьnьn 4 birlerineŋ ajraacьnьŋ, 8 birlerin ajrьp bolbos. Astaacьnьn ondorьnaŋ bir ondь alьp çadьrьbьs, bir ondь alganьbьs dep, astaacьnьŋ tsifranьŋ ystynde tockala temdektep çadьrьbьs. Algan ondo on birler bar, astaacьda 4 birler bar. Bydyp bargan 14 birlerdeŋ, 8 birler ajrьp çadьbьs. 6-dep tsifranь birlerdiŋ çerine bicip turubьs.

Zadacanьŋ bodolgozьn tetradka kөcyryp bicip alьgar.

176*. Baştapkь altь kyndykte brigada 478 ***m*** (metr) cekpen iştep bydyrdi. Ekinci altь—kyndykte brigada 518 ***m*** cekpen iştep cьgardь. Cekpennen, kanca metrge artьk cьgarar boldь?

518
— 478
40 (***m***)

Zadacanьŋ bodolgozьn tetradka kөcyryp bicip alьgar.

177 (*181*). Ajrьbr tuzьnda, astadьp turgan ondo ajracьzь kөp bolьp turgan bolzo, neni eder kerek?

178 (*182*) Bu primerlerdi bodop alьgar (cislolordь) aldь aldьna stolbikla cijp salьgar).

662 — 449 =	9684 — 7856 =	6432 — 5475 =
258 — 239 =	4557 — 3159 =	8342 — 6576 =
5437 — 3265 =	8435 — 4563 =	2473 — 1597 =
8325 — 8194 =	5427 — 4954 =	7332 — 5649 =

179*. Baştapkь beşçьldьktьŋ ucь çaar SSR Sojuzta vodoprovod[1] өtkyrgen 366 gorod bar boldь. Ekinci beş çьldьktьŋ ucь çaar ondьj gorodtordoŋ 440 bolor. Vodoprovod өtkyryp salgan gorodtordьŋ toozь kancaga kөptөp keler?

[1]) Vodoprovod—gorod çerinde çerdiŋ aldьla trubalar salьp, ol trubalar la suudь tura sajьn aparьp turat, turalarda çatkan ulus ol trubalardьn corgozьn acьp suudь alьp ne kerekke tuzulanьp çat.

180 (*184*). 1931 çьlda, Anglijada coj kajltar **356** domnadaŋ iştep turganь **70**-le вoldь. Anglijada 1931 çьlda, iştevej tegin turgan domnalardьŋ toozь kanca вoldь?

181*. Işmekci вir çьlьna 2750 salk iştep aldь. Bu akcadaŋ ol sвerkassaga 364 salkovojdь saldь, artkan akcazьn вojьnьŋ ne kerekke tudup saldь. Kanca salkovojdь ol tudup saldь?

2750 — 364 / 2386 (salk.)

Astaacьda вirlerdiŋ çerinde nul' turu. Astaa, cьda ondorьnaŋ 1 ondь alьp çadьвьs, ol ondь вirler edip kuвulьp çadьвьs. (unduвaska-ondordьŋ tsifrazьnьŋ ystynde tocka turguzьp turuвьs), algan on вirlerdeŋ ajraacьnьŋ 4 вirdi ajrьp turuвьs. Bodop alganь cьn—вa çok-pa, katap kөryp alьgar.

182*. Baştapkь beşçьldьktьŋ aldьnda çьlьnda Moskvada tramvajdьŋ (gorod icinde temir çoldьn) vogondorьnaŋ 1375 вoldь, beş çьldьktьŋ ucьndagь çьlьnda vogondordьŋ toozь 2600 çetti. Tramvaj vogondorьnaŋ kancaga kөptөp keldi?

2600 — 1375 / 1225

Zadacanьŋ вodolgozь cьn-вa, çok-pa katap kөryp alьgar.

(vogongo)

183*. 1932 çьlda, Maşinalu—traktorlu stantsijalarda çe-ŋil çorьktu avtomoвilderdeŋ 245 вoldь, 1933 ç—2800 avtomoвil' вoldь. MTS-ta, avtoвilderdiŋ toozь kancaga kөptөp keldi?

184 (*187*). Bu primerlerdi вodop alьgar.

8042 — 2895 = **6001 — 5987 =**

Bodop algan primerlerdi cьnьn kөryp alьgar.

185 (*188*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

650 — 287 =	4305 — 1263 =	8007 — 5008 =
960 — 475 =	5042 — 4635 =	3007 — 898 =
2660 — 865 =	3207 — 2042 =	2003 — 395 =
3840 — 2785 =	7060 — 5524 =	7001 — 3002 =
2700 — 1847 =	9020 — 4075 =	2005 — 1006 =
1200 — 968 =	5040 — 983 =	6004 — 5005 =

186 (*189*). Kьraŋь aruttaвagan yreni le yrendegende, **1** ***ga*** çerdeŋ **680** ***kg*** arьş aldь, aruttap salgan yrenile yrendegende,— **920** ***kg*** arьş aldь. Yrendi aruttaganьnьŋ kereginde, **1** ***ga*** çerdeŋ aştьŋ tyżymi kancaga kөptөdi?

187 (*190*). Faвriktiŋ ogorodьnaŋ, **608** ***t*** kartoşko çuup aldь. Yrenge **56** ***t*** artrьzьp saldь. Artkan kortoşkoŋь faвriktiŋ stolovojьna вerdi. Stolovojgo kanca tonna kortoşko вerdi?

188 (*192*). Derevnede **278** kolxoz өrөkө le, **102** aldьnaŋ çurttu өrөkө. Өdyş obligatsijanь tarkadьp turarda, өdyşti alarьna **239** kolxoztьŋ өrөkөzi le, **87** aldьnaŋ çurttu өrөkө bicitti. Өdyş obligatsijanь alarьna, bicitpeger: өrөkөlөrdiŋ toozь derevnede kanca?

189 (*193*). Moskva oblasta, 1921 çьlda, **1** *ga* kьra arьştьŋ la sulanьŋ tyzymi mьndьj boldь:

	Arьş	Sula
Kolxoztordo . . .	1010	770
Aldьnaŋ çurttularda	970	690

Aldьnaŋ çurtularga kөrө kolxozcьlarda, arьş la sulanьŋ tyzymi kanca kilogrammga kөp bolgon, bodop alьgar.

*190**. Çьl baştalarda bibliotekada 7530 kniga bar boldь. Çьldьŋ ucь çaar bibliotekada 9350 kniga boldь. Bibliotekada knigelerdiŋ toozь kanca knigege kөptөp keldi?

191 (*195*). Çurtsovet cьgьmga 5980 salkovoj cьgardь. Çurt sovettiŋ kireltezi deze 5275 salkovoj boldь, cьgaltazьna çetpes akcanь çurtsovet Ajmaktaŋ alьp turatan boldь. Ajmak, çurtsovetke kanca salkovoj akca berdi?

192 (*196*). 1913 çьlda, zavod 2050 stanok iştep—bydyryp cьgarьp turdь, 1932 ç—2925 stanok. Zavodta iştep cьgarьp turgan stanoktorь kancaga kөptөp keldi?

193 (*197*). Yyredy baştalarda şkoldo, **1320** tetrad boldь. Çьl icinde baza **1400** tetrad sadьp aldь, yyrencikterge **2369** tetrad yleştrip berdi. Ezendegi yyrener çьlga şkoldo kanca tetrad arttь?

194 (*198*). Sovetterge, ulus tudar derevnede, yndy **491** er kizi le **516** yj kizi. Çurtsoveterdiŋ tudar çuunga, **378** er kizi **365** yj kizi keldi. Sovetter tudar çuunga kanc kizi kelbej saldь?

195 (*199*). Işmekci kooperativ, çьlьna **8695** *ts* kortoşko belettep salar ucurlu boldь. Çьldьŋ baştapkь altь ajda kooperativ **3657** *ts* belettep saldь, çьldьŋ ekinci altь ajьnda, **5383** *ts* belettep saldь. Kooperativ plandь kanca tsentnerga azьra kөp bydyryp saldь?

196 (*200*). Ulus çurttap çatkan turanьŋ upravlenijazь, turalar çazadarьna **1200** salk. ssuda akca aldь, turanьŋ icinde çatkan ulustarga, samooblazenie çuuş salьp, **428** salk. çuup aldь. Bu akcadaŋ turanь buduktarьna **730** salk cьgardь, pec-

keler çazaarьna, **326** salk; artkan akcanь, elektricestvo ot өtkyrerine cьgarьp saldь. Elektricestvo ot өtkyrerine, kanca akca cьgarьp saldь?

197 (*201*). Bu primerdi bodop alьgar: **1875** + **3289** =

Ajrьp turup bodogonьnьn cьnьn kөryger.

198 (*202*). Bu primerlerdi bodop alьgar, bodogonьnьn cьnьn, katap kөryp alьgar:

7566 + 874 =	8678 + 1289 =	7080 + 2090 =
9876 + 114 =	2042 + 7608 =	5040 + 4765 =
875 + 8976 =	3096 + 6056 =	3809 + 5036 =

Salkovojlordo lo akcalarda berilgen cislolordь kozorь la ajrььrь.

199 (*203*) Çьl baştalьp turarda işmekci ajьna 74 salk. 66 akca alьp turgan. Çьldьn ucь çaar çal akcazь 7 salk. 47 akcaga kөdrylyp keldi. Çьl ucьnda işmekcinin çal akcazь kanca kirezi çaan bolьp bardь?

74 salk. **66** akca.
+ **7** salk. **47** akca.
82 salk. **13** akca.

Bodop algan zadacanь tetradka kөcyrip, bicip alьgar.

200 (*204*). Işmekci ajьna 110 salk. 50 akca alьp turdь, aj icinde cьgьmga cьgarganь 99 salk. 83 akca boldь. Işmekcinin kolьnda kanca akca arttь?

110 salk. **50** akca
— **99** salk. **83** akca
10 salk. **67** akca

Bodop algan zadacanь tetradka kөcyryp bicip alьgar

Ajrьganь cьn boldь ba, kөryp alьgar.

201 (*205*). Salkovojlorda la akcalarda berilgen cislolordь ajrььr tuzьnda ystyndegi cislonьn altьnda kanajda bicip turar?

202 (*206*). Bu primerlerdi bicip turup la scetka salьp bodop alьgar:

28 salk. **75** akca. + **32** salk. **42** akca =
56 salk. **27** akca. + **38** salk. **65** akca =
29 salk. **07** akca. + **45** salk. **36** akca =
765 salk. **70** akca. + **80** salk. **09** akca =

203 (*207*) Bu primerlerdi bicip turup la scetko salьp bodop alьgar:

45 salk. **63** akca — **27** salk. **54** akca =
107 salk. **80** akca — **64** salk. **68** akca =

98 salk. **08** akca — **58** salk. **27** akca =
82 salk. **20** akca — **36** salk. **05** akca =

204 (*209*) „Iskra“ dep attu kolxozto 1 trudokynnin akcaa turar ваazь 1931 ç—2 salk. 50 akcaa teп boldь, 1932 ç—deze, 3 salk. 20 akca boldь. Çьldьn вazьnda 1 trudokynnin ваazь kancaga çaanap keldi?

205*. Işmekci kynine 8 solk. 40 akca, ištep aldь. Tyştegi (oвed) kursak icerine ol 1 salk. 25 akcanь cьgardь, erten turagь (zavtrak) kursak icerine le enirdegi (uzin) kursak icerine ol 1 salk. 94 akca cьgardь. Өskө cьgьmga onьn kolьnda artkan akcazь kanca?

206*. Kolxozcь yj kizi вazarda sarçudan 45 salk. 60 akcaga sattь, maala aştan 26 salk. 25 akcaga sattь. 17 salk. 10 akcaa вөs sadьp aldь, 28 salk. вatinka (өdyk) aldь, sвerkassaga 15 salk. saldь. Onьn kolьnda kanca akca arttь?

Beş temdekty le altь temdekty cislolorь.

9 munna 1 mundь kozьp salgazьn, 10 mun bolьp вarar. On mundь tsifrala mьnajda вicip çat: 10 000. Beş tsifralu вicilgen cislonь **beş temdekty** dep adap çat.

207 (*211*) Bu cislordь kьcьrьgar; **20 000**, **80 000**, **50 000**, **40 000**, **90 000**, **70 000**. Bu cislolordon cislo sajьn, scetko вaşka salьgar.

208 (*212*). Tsifrala, mьnь вiciger: odus mun, alton mun, toguzon mun, çeten mun, вezen mun tөrtөn mun.

209 (*213*). Bu cislordь kьcьrьgar: 34 875, 67 415, 86 250. 48 200, 48 750, 48 500, 48 003, 60 007, 90 080, 50 001, 65 070, 30 090, 75 405. Bu cislolordon cislo sajьn, scetko вaşka salьgar.

210 (*214*). Tsifrala mьnь вiciger: segizen yc mun çys çiirme çeti, alton mun çeti çys alton, toguzon mun çys çeti. tөrtөn mun вezen, toguzon mun segis, alton mun eki, çiirme вeş mun togus, вezen segis mun altь, tөrtөn togus mun eki çys, togyzon yc mun altь çys.

---

90 munga вister 10 mundь kozьp salgazьn, 100 mun bolьp вarar. **Çys mundь** tsifrala mьnajda вicip çat: **100 000**. Altь tsifrala вicilgen cislonь, **altь temdekty** cislo dep adalьp çat.

211 (*215*). Bu cislolordь kьcьrьgar: **300 000**, **700 000**, **500 000** **900 000**. Bu cislolordon cislo sajьn, scetko вaşka salьgar.

212. (*216*). Tsifrala mьnь вiciger: eki çys mun, segis çys mun, tөrt çys mun, altь çys mun.

213 (*217*). Bu cislolordь kьcьrьgar: 329 487, 987 362, 942 725, 962 700, 640 000, 802 025, 200 080, 345 009, 600 007, 200 108.

Bu cislolordoŋ cislo sajьn, scetko вaşka salьgar.

214 (*218*). Bu mьndьj cislolordь tsifrala вiciger: çeti çys odus вeş muŋ segis çys çiirmę вeş, yc çys toguzon eki muŋ çys tөrtөn вir, altь çys çeten muŋ segis çys вeżen, tөrt çys segezen muŋ çys alton, вeş çys muŋ togьs çys, çys muŋ tөrt çys, togus çys muŋ segizen, yc çys tөrtөn muŋ, eki çys muŋ segis, altь çys muŋ togus.

215 (*219*). Ot өlөniniŋ çajьlьp turgan yrenderi.

Ot өlөŋniŋ adь	Yrenderdiŋ toozь	Ot өlөŋniŋ adь	Yrenderdiŋ toozь
Leвeda	**100 000**	Çalandagь red'ka	**12 000**
Çerdegi vasilek	**6 680**	Şurepka	**3 000**
Vijunok	**600**	Acu palgьzьn	**100 000**
Guljavnik . . .	**700 000**	Arьştьŋ kosterь	**1 300**
Alaŋьs	**2 590**	Çerdiŋ вudjago	**5 500**

Taвlitsadagь cislolordь kьcьrala, kicy cislodon ala çaaŋьna kөptөp вraatkan dep keliştire вicip alьgar.

216 (*220*). SSR Sojuztьŋ temir çoldorьnьŋ uzadazь:

Çьldarь	Uzadazьn kilometrge вodogon.
1913	Beżen segis muŋ вeş çys tөrtөn togus.
1928	Çeten altь muŋ segis çys alton yc.
1929	Çeten çeti muŋ on.
1930	Çeten çeti muŋ tөrtөn altь.
1932	Segizen вir muŋ çys on.

Taвlitsaŋьŋ cislolorьn tsifrala вicip alьgar.

217 (*221*). Traktorlardь iştep cьgarganь:

Çьldar	SSR Sojuzta	Amerikada
1925	Beş çys odus segis.	Çys alton çeti muŋ вeş çys odus yc.

Çьldar	SSR Sojuzta	Amerikada
1926	Togus çys on.	Çys segizen вir muŋ togus çys toguzon вeş.
1927	Segis çys çeten tөrt.	Ekiçys muŋ вeş çys tөrt.
1928	Bir muŋ tөrt çys toguzon вir.	Çys çeten вeş muŋ togus çys otus tөrt.
1929	Tөrt muŋ вeş çys alton togus.	Eki çys çiirme segis muŋ togus çys çeten altь.
1930	On eki muŋ çeti çys çiirme çeti.	Eki çys eki muŋ tөrt çys вeżen segis.
1931	Odus togus muŋ altь çys çiirme togus.	Çeten segis muŋ.

Tablitsada ajdьlgan cislolordь tsifrala, вicip alьgar.

218 (*222*). SSR Sojuztьŋ faвrik la zavodtorьnda 1929 çьlda **9400** çaŋь stanok turguzьldь, 1929 çьlda—**11800** stanok, 1930 çьlda—**21 500** stanok, 1932 çьlda—**31 200** stanok.

Baştapkь вeşcьldьkta zavɔdtordo la faвrikterde kanca çaŋь stanok turguzьldь?

Altь temdekty cislolordьŋ klass la razrjadtardьŋ setkazь:

Mundardьŋ klazь.			Birlerdiŋ klazь		
R a z r j a d t a r					
çyster	ondor	вirler	çyster	ondor	вirler
6	5	4	3	2	1
— 1 — 3 9	8 9 4 0	9 0 5 8	3 6 4 0	8 0 2 7	7 5 9 0

Birlerdiŋ razrjadь, ondordьŋ razrjadь, çysterdiŋ razrjadь вirge **вirlerdiŋ klazь** bolьp вarat. Muŋdardьŋ вirlerininŋ razrjadь, muŋdardьŋ ondorьnьŋ razrjadь, muŋdardьŋ çysterininŋ razrjadь вirge **muŋdardьŋ klazь** bolьp вarat.

Cislolordь tsifrala вicip turarda, вir klass вiryyzineң ortozь emeş uzak вolьp вiciir kerek: 840 570.

219 (*223*). Setkada вicilgen cislolordь, kьcьrьp alьgar.

220 (*224*). Oң kolьnaң, sol kolьna, kazь çerde ondor? çyster? muңdardьң вirleri? çys muңdarь? вirleri turup çat?

221 (*225*). **2** on muңnaң, **4** çys muңnaң la **2** ondordaң вydyp turgan cislonь, вicip alьgar; **8** on muңnaң **6** вir muңnaң, **8** çysteң la **4** onnoң cislonь вiciger.

222 (*226*). Bu cislolordo, kandьj razrjadtar la klasstar вar вolьp çat: **890470**, **6480**, **30040**, **205007**, **4000**, **50006**?

223 (*227*). Bu aldьnda өtkөn (222 №) zadacada, cislo sajьn muңdardьң çysteri, muңdardьң вirleri, çyteri, ondorь, вirleri, kanca?

224 (*228*) Nөkөr Stalinnьң adьna adagan, avtomoвil'der eder Moskvadagь zavod 1932 cьldьң вaştapkь kvartalda, **2959** avtomoвil' iştep cьgardь, ekinci kvartalda—**3231** avtomoвil', ycynci kvartalda—**3767** avtomoвil' tөrtөnci kvartalda,—**5119** avtomoвil'. 1932 çьldьң icinde, zavodtьң вastra вergeң avtomoвil'deri kanca?

225 (*229*) Gorodtьң sovedi, вir çьlga mьndьj akca cьgardь:

Mьlca tudarьna	**125760**	salk.
Şkol „	**160050**	„
Bol'nitsa çazaarьna	**5000**	
Çol çazaarьna	**12300**	„

Gorodtьң sovedininiң çazal iźine, вastra cьgargan akcaźь kanca? вodop alьgar.

226 (*230*). Çalaңdagь kьra la maala iźineң mal-aştьң өmөligi **32475** salk. kirelte aldь, mal azraganьnaң, **17549** salkovojgo as aldь. Çalaңdagь kьra la mala iźineң le mal azralьnaң вirge өmөliktiң algan kireltezi kanca вoldь?

227 (*231*) SSR Sojuzta, 1930 çьlda **347** kombajn iştep cьgardь, 1931 çьlda—**3545** kombajn, 1932 çьlda 10000 kombajn. 1932 çьldьң turkunьna cьgargan kombajnnьң toozь, aldьndagь eki çьlda вirge cьgarganьnaң kanca kirezi kөp вolьp turu?

228 (*232*). Kolxoz 22142 ***ts*** aş çuup aldь. Bu aştaң 10240 ***ts*** gosudarstvogo la MTS-ka вerdi, вazarda 1738 ***ts*** sattь. Kolxozto kanca kirezi aş arttь?

229 (*233*). SSR Sojuzta 1928 çьlda, caj өskyrer plantatsijanьң elвegi 1935 ***ga*** вoldь, 1931 çьlda deze,— **17297** ***ga***.

Caj өskyrer plantatsijalardьn çeri, kanca gektarga kөptөp өzyp vardь?

230 (*234*). Skladta, **41760** ezer өdyk voldь. Baştapkь kynde **12670** ezer өdykti skladtan saduga apardь, ekinci kynde—**15080** ezer өdyk. Skladta kanca kirezi ezer өdyk artьp kaldь?

231 (*235*). Koperativ, vaştapkь kyninde **3680** ***m*** vөs aldь, ekinci kyninde,—**5290** ***m*** Baştapkь kyninde, ol vөstөn **789** ***m*** sadьldь, ekinci kyninde—**2648** ***m***, ycynci kyninde—**4548** ***m***. Kooperativta kanca metr vөs arttь?

232 (*236*). Nөk. Stalinnьn adьna adalgan zavodto, 1931 cьldьn ucь çaar, avtomobildin vojьna turar vaazь, **11078** salk. voldь, 1932 çьldьn fevral' ajda, avtomobil'din vojьna turar vaazь, **4303** salkovojgo tөmөndөp vardь. 1932 çьlda fevral' ajda, uurtartkьş avtomobil'din vaazь kanca voldь?

233 (*237*). 1928 çьlda, SSR Sojuzta, **14874** sberkassa voldь, 1932 çьlda, sberkassalardьn toozь, **58912**, çetti. Bu өtkөn өjdө sberkassalardьn toozь, kancaga kөptep vardь?

234 (*238*) SSR Sojuztьn zavodtorьnda iştep, vydyryp cьgarьp turgan poravoztordьn, vagondordьn la avtomobil'derdin toozь:

Çьldarь	Parovoztorь	Vagondorь	Avtomobil'deri
1928	**604**	**11740**	**879**
1931	**970**	**20028**	**20501**

1931 çьlda cьgargan poravoztordьn, vagondordьn la avtomobil'derdin, 1928 çьlda cьgarganьnan kancaga kөp? Bodop alьgar.

235 (*240*). Bergen zadanija aajьnca, coj kajьltar domennьj tsex, **744 900** ***t*** coj kajltьp salar ucurlu voldь. Tsexte iştep turgan işmekciler, udurlaş plan cьgarala **826 823** ***t*** coj kajьltьp berer volьp vojьnьn mojnьna aldь. Udurlaş planь bergen zadanijazьnan, kanca kirezi tonna çaan?

236 (*241*). Turguzulgan plan aajьnca, zavod çьl icinde **357388** ***t*** volot cьgarьp berer ucurlu, zavod deze, çьl turkumьna **383126** ***t*** volot iştep cьgardь. Planga yzeri kanca ton volot verdi?

237 (*242*). Moskvanьn oblasta (Moskva gorodton vaşka), 1932 ç. 1-kь janvarda profsojuztьn clenderinin ortozьnda, **31566** kizi vicik vilves voldь, **86301** kizi cala vicik viler ulus

boldь. Bicik вilвisterdiŋle cala вicik вilerdiŋ şkoldorьnda, **70644** kiźi yyrenip turdь. Bicikke yyrenвej turgan profsojuztьŋ clenderi, kanca kiźi вoldь?

238 (*243*). Zavodtьŋ utiltsex, plan aajьnce aj icinde, **72000** salkovojgo produktsija вerer ucurlu boldь. Baştapkь onkyndykte zavod **20365** salk. produktsija cьgardь, ekinci on kyndykte,—**31400** salkovojgo cьgardь, ycynci on kyndykte—**33235** salkovojgo cьgardь. Plandь aźьra kanca salkovojgo вydyrdiler?

Rim tsifralarь.

Bistiŋ çaantajьn nemeniŋ toozьn вicip turgan tsifralardь, **araвskij** tsifralar dep adap çat. Kaźь arazьnda **rimskij** tsifralardь tuzalanьp, ne nemeniŋ toozьn onьla вicip turat. Temdek edip algaźьn, rimskij tsifralarьla, ajlardьŋ, kvartaldardьŋ, çyldardьŋ, s"ezd-çuundardьŋ, konferents çuundardьŋ toozьn вicip çat.

Bicikte kөp saвazьnda mьndьj rimskij tsifralar ucurap çat.

I	**V**	**X**
1	**5**	**10**

239 (*244*). Bu kөrgysken yc rim tsifranьŋ вoluźьia, **I** ala **30** çetre cislolordь, rim tsifrala вojьnьŋ tedradьgarga kөcyryp вicip alьgar:

I	**II**	**III**	**IV**	**V**	**VI**	**VII**	**VIII**	**IX**	**X**
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**
XI	**XII**	**XIII**	**XIV**	**XV**	**XVI**	**XVII**	**XVIII**	**XIX**	**XX**
11	**12**	**13**	**14**	**15**	**16**	**17**	**18**	**19**	**20**
XXI	**XXII**	**XXIII**	**XXIV**	**XXV**	**XXVI**	**XXVII**	**XXVIII**	**XIX**	**XXX**
21	**22**	**23**	**24**	**25**	**26**	**27**	**28**	**29**	**30**

240 (*245*) Bu cislolordь, rim tsifrala вicip alьgar:

8, 25, 17, 24, 11, 9, 14, 16, 20, 4, 6, 28, 29, 15 3, 8.

241 (*246*). Mьndьj өjdiŋ ajlarьnьŋ adьnьŋ ordьna,, rim tsifrala ajlardьn numerlerin вicip, turguzьp alьgar: Nojaвrdьŋ **7**, Majdьn **1**, Fevraldьŋ **23**, Marttьŋ **8**, janvardьŋ **21**.

242 (*247*). Mьndьj өjdiŋ temdegin kьcьrьp alьgar 12|III, 6|VII, 1|IV, 18|III, 17|IV, 5|V, 22|IV, 14|VII.

243 (*248*). V. I. Leninniŋ cijgen вiciginiŋ вydyn (soвranie socinenienijazьna) вicip turarda, turguza kolьna mьndьj вicikter (tomdor) вerdi: **I, V, VIII. XII, XIV, XV, XVIII XXVII.** Bastra alatanь **30** tom вolьp turganda, вicitken kiźi emdi kandьj tom вicikterdi alar kerek, onь rim tsifrala вicip salьgar.

Bir temdekty cislolordь kөptөdөri.

244 ******. Aştь kezip вojь вuulap turar (snopovlazalka) maşinala kynine 5 ***ga*** вuudaj aş kezip salar. Bu maşinala, 4 kynniң turkunьna kanca gektar aş kezip alar?

Gektarlardьң toozьn, kożьp turup вilip alar ep вar. 5+5+5+5=20. Bu вodolgonь kьskarta вicip alarga mьndьj ep вar: 5×4=20.

Zadacanьң вodolgozьn kьskarta вicip turup, kożoorьnьң ordьna, вis çanь edilme вicip turuвьs—**kөptөdөri** dep.

5×4=20 mьnajda kьcьrьp çat: 5-ti, 4-ke kөptөdip salangda, kөptөtkөni 20-ge tynej.

Kөptөttirip turgan cislonь (5), **kөptөөci** dep adap çat. Kөptөdip (çaandadьp) turgan cislonь (4)-ke, **kөptөdөөci** dep adap çat. Kөptөdip turganьnaң ulam, вydyp вurgan (20) cislonь **вydecizi** dep adap çat. Kөptөөci le kөptөdөөcini вirga **kөptөżөөciler** dep adap çat.

Bir temdekty cislonь вir temdekty cislogo kөptөdөrdө, kөptөdөrdiң taвlitsazьn tuzalanьp kөptөdip turu. Bir temdekty cislolordьң вydecizin kandьjda вydecizin kapşaj taвarьna, kөptөdөrdiң taвlitsazьn вicik çokko ooslo ajdьp turarьn oncozьn вiler kerek.

245 (*249*). Bir kanca toolu, tynej cislolordь kożorьn kandь edilmele solьp alarьs?

246 (*250*). 2 cislonьң kөptөdөriniң taвlitsezi.

Kożьp alьgar:	Kөptөdip alьgar-
2+2=4	2× 2=4
2+2+2=	2× 3=
2+2+2+2=	2× 4=
2+2+2+2+2=	2× 5=
2+2+2+2+2+2=	2× 6=
2+2+2+2+2+2+2=	2× 7=
2+2+2+2+2+2+2+2=	2× 8=
2+2+2+2+2+2+2+2+2=	2× 9=
2+2+2+2+2+2+2+2+2+2=	2×10=

247 (*251*) 2 ***kg*** gire sajьn, 9 gire kanca вazьp çat? Ondьj 8 gire? Ondьj 6 gire? Ondьj 5 gire?

248 (*252*) Eki akcadaŋ, 3 monet kanca akcaga tyŋej? 8 monet? 6 monet? 9 monet?

249 (*253*). 3 cislogo kөptөdөrdiŋ taвlitsezi.

Bu primerlerdige, primer sajьn kөptөdөcini kożocьla solьştrьp salьgar, вydyp вarganьn taap alьgar. Bodop alganьn tetradka kөcyryp, вicip alьgar.

3×2=3+3=6
3×3=3+3+3=9
3×4=
3×5=
3×6=

3× 7=
3× 8=
3× 9=
3×10=

250 (*254*). 3 cislonьŋ kөptөdөrininiŋ taвlitsezin вicip alьgar

251 (*255*). Yreп cacar maşina la 1 kyniпe, 3 ***ga*** çerdi klever өlөnniŋ yreni le yrendep salar. 4 kynniŋ turkunьna kleverla kanca ga çer yrendep alar? 5 kynge? 9 kynge? 7 kynge? 6 kynge?

252 (*256*) Tetrad ederine 3 list caazьn cьgat. 4 tetrad ederine, kanca lis caazьn kerek? 6 tetradtь? 10 tetradtь?

253 (*257*). Bir вolcok serenkeniŋ вaazь, 3 akca. 5 вolcok sereŋke ucuп kassaga 20 akca вergen вolzo, ol вergen akcadaŋ, kanca akca çandrьp alar?

254 (*258*). 4. cislogo kөptөdөrininiŋ taвlitsezi. Bodop alganьn tetradka kөcyryp, вicip alьgar.

Kożьp alьgar:

4+4=8
4+4+4=
4+4+4+4=
4+4+4+4+4=
4+4+4+4+4+4=
4+4+4+4+4+4+4=
4+4+4+4+4+4+4+4=
4+4+4+4+4+4+4+4+4=
4+4+4+4+4+4+4+4+4+4=

Kөptөdip alьgar:

4× 2=
4× 3=
4× 4=
4× 5=
4× 6=
4× 7=
4× 8=
4× 9=
4×10=

255 (*259*). Kөznөktiŋ ramь sajьn 4 şil. 6 ramga kanca şil kerek? 7 ramga? 9 ramga? 5 ramga? 4 ramga? 8 ramga?

256 (*260*). Өlөŋ kezer maşinala kynine 4 ***ga*** çerdiŋ өlөŋin kezip alar. 2 kynge kanca gektar өlөŋ kezip alar? 4 kynge?

257 (*261*). Bir metr tkan' вөstiŋ вaazь, 4 salk. 3 metr вөs ucun kanca salkovoj tөlөөr kerek? 5 metr? 9 metr? 4 metr?

258 (*262*). Divan oturguş ederine 4 ***m*** kleenke kerek. Divandь kleenke le çaap kadap, çazap alarьna kleenkeniŋ вaazь 1 ***m***, 4 salkovoj вolzo, masterge (uska) iş ucun 15 salkovoj ötөlөgөn вolzo, өskө cьgьltazь 8 salk. 50 akca вolgon вolzo divannьŋ вastra вaazь kanca вolor?

259 (*263*). Baştapkь eki primerde, ajdьlganьna tynej kөptөdөcini kozocьla solьştьrьp, solьp alьp, primerlerdi вodop alьgar.

5×2=	5+5=10	5× 7=
5×3=	5+5+5=	5× 8=
5×4=		5× 9=
5×5=		5×10=
5×6=		

260 (*264*). 5 cislogo kөptөdөriniŋ taвlitsazьn вicip alьgar·

261 (*265*). Altь kyndykte, işteer kyni 5. 3-altь kyndykte iş işteer kyni kanca? 5 altь kyndykte?

262 (*266*). Bir kiźiniŋ kynine, yren cacar normazь 5 ***ga*** вolьp çat. 5 kiźiniŋ normazь kanca çaan вolorz kiźiniŋ? 9 kiźiniŋ?

263 (*267*). 4 beş akcadaŋ monetteri kanca akcaga tynej? 7 beş akcadaŋ monet? 5 beş akcadaŋ monet?

264 (*268*). Arьş aştьŋ вir snaвь 6 ***kg***-ga tynej. Mьndьj 3 snaptьŋ uurь kaŋca çaan вolor? 7 snaptьŋ? 9 snaptьn?

265 (*269*). Kooperativteŋ sadьp algan kalaş ucun, 36 akca tөlөp salar kerek вolgon. Kalaş sadьp alьp turgan yj kiźi, kassirga 5 monetti 5 akcadaŋ 4 monetti 3 akcadaŋ вerdi. Bu вergen akcadaŋ çandrьp algadьj kanca akca вolor?

266 (*270*). Bu primerlerdi вodop alьgart

3×6=	2×7=	4×6=	4×7=	4×8=
4×5=	3×8=	5×4=	3×9=	5×9=
5×6=	5×7=	5×8=	4×4=	3×8=

267 (*271*). 6 cislogo kөptөdөr taвlitse edip alьgar. Kozьp turup cьnьn вilip kөryp alьgar. Bodop alganьn вojьgardьŋ tetradьgarga kөcyryp, вicip alьgar.

268 (*272*). 6 cislogo kөptөdөr taвlitsa edip alьgar. Kozьp turganьn kөptөdөri le solьp alьgar. Bodop alganьn вojьgardьŋ tetradьna вicip alьgarga.

269 (*273*). Kьştьn өjinde, bir uj saacьga 6 uj kelizip turu. 4 uj saacьga kanca uj kelizip turu? 7 uj saacьga? 9 uj saacьga?

270 (*274*). Attьn taka sajьn 6 kadu kerek, 2 takaga kanca kadu kerek? 5 takaga?

271 (*275*). Bir kuвke altь kurcu kadap turu. 4 kuвke kanca kurcu kerek? 5 kuвke? 7 kuвke?

272 (*276*). Çazь çetpegen çiit uul, faвrikte kynine 6 cas ištep turu. 3 kynge ol kanca cas ištep turar? 8 kynge? 9 kynge?

273 (*277*). Bir ezer (camca la štan) kөktөp alarьna, çaan kizee 5 *m* вөs kerek, çiit uulga 4 ***m*** kerek. çaan kizee 8 ezer kijim, çiit uulga—5 ezer kijim kөktөp alarьna, вastra kanca metr вөs kerek?

274 (*278*). 7 cislogo kөptөdөr taвlitse edip alьgar, kozorьn kөptөdөrile solьp turugar. Bodop alganьn вojьnьn tetradьna biciger.

275 (*279*). Išmekci faвrikte, kynine 7 cas ištep turu. 5 išteer kynde išmekcinin вastra ištegen cazь kanca вolor?

276 (*280*). Kazьla canak sajьn 7 taar sula salьp çat. 4 canakka kanca taar salar? 7 canakka? 9 canakka? 5 canakka?

277 (*281*). Uulь 7 çaštu. Adazьnьn çazь deze uulьnьn 5 katap çaan. Adazь kanca çaštu?

278 (*282*). Aš arutaar sortirovka mašinala, kynine 7 ***t*** yren aš arutap alar. Bir sortirovkala 7 kynge kanca, kirezi yren aš aruttap salar? 9 kynge?

279 (*283*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

4×7=	6×5=	4×6=	5×5=	7×5=
5×8=	2×9=	7×8=	6×7=	6×9=

280. (*284*). 8 cislogo kөptөdөr taвlitse edip alьgar, kozorьn kөptөdөrile solьp turugar. Bodop alganьn вojьnьn tetradьna kөcyryp, вicip alьgar.

281 (*286*). Çerge oturguskan, **1** ***ga*** kuzuktьn вaštarьn kezip turarьna, kynine 8 kizi kerek. Bir kynde, 7 ***ga*** çerdin kuzugьn çuup alarga, kanca kizi kerek вolor? 5 gadan? 8 gadan? 9 gadan?

282 (*287*). Ogorodto rjadla, 8 tөs kapusta oturguzьp saltьr. Mьndьj 3 rjadta kanca tөs kapusta oturgustь? 5 rjadta 7 rjadta? 9 rjadta?

283 (*288*). Cekpen sogor išmekci, 1 caska 8 ***m*** cekpen sьgьp salat. Bu ok išmekci 7 castьn turkunьna, kanca metr cekpen sogьp salar?

284 (*289*). Yren cacar maşinala, kynine 8 ***ga*** çer yrendep salar. Bir yren cacar maşinala, 6 kynge kanca gektar kьra çer yrendep salar? 9 kynge? 4 kynge?

285 (*290*). 9 cislogo kөptөdөr tablitse edip alьgar, kozorьn kөptөdөrile solьp turugar. Bodop alganьn bojьgardьn tetradьgarga kөcyryp, bicip alьgar.

286 (*291*). Bir gektar sulanьn tyzymi 9 ***ts*** tynej bolьp çat. 3 ***ga*** suladan tyzymi, kanca çaan? 5 gadan? 7 gadan? 9 gadan?

287 (*292*) Bir kilogramm tustьn baazь 9 akca. 4 kilogramm tus ucun kanca akca tөlөp, berer kerek? 8 kilogramm? 7 kilogramm? 5 kilogramm? 10 kilogramm?

288 (*293*). Yyrencik 9 akcadan 3 karandaş la, 6 akcadan 8 tetrad sadьp aldь. 1 salkovojdon yyrencik kanca akca çandrtьp alar?

289 (*294*). 7 cislonь, 8 cislogo kөptөdip salьgar. Cislolorьn solьştrьp salala, 8 cislonь 7 cislogo kөptөdip alьgar. Bydecizi tynej bydyp barar-ba çok-pa?

290 (*295*). 5 cislonь 6 cislogo kөptөdip alьgar. Cislolordь solьştrьp salala, 6 cislonь 5 cislogo kөptөdip alьgar. Bydecizi tynej bolьp bardь-ba çok-ba?

291 (*298*). Bu primerlerdi bodop alьgar:

4×7=	3×9=	5×5=	5×9=	4×8=
5×8=	4×6=	6×7=	6×4=	5×9=
6×9=	6×8=	4×9=	5×6=	6×6=

292 (*299*). Bu primerlerdi bodop alьgar:

7×6=	8×7=	9×8=	9×9=	7×4=
7×9=	9×6=	8×5=	5×9=	9×4=
8×4=	7×5=	9×7=	6×7=	7×7=
9×5=	8×6=	8×8=	8×9=	6×9=

293 (*300*). Өlөn edip өskyrerine, 1 ***ga*** çalan çerge mьndьj yrender cacarga aldь: kleverden—7 ***kg***, timofeevkadan—9 ***kg***, өskө өlөnderden — 8 ***kg***. 7 ***ga*** çalan çerdi yrendep salarьna bu өlөnnin yren sajьn kanca kirezi yren kerek bolor?

294 (*301*). Işmekci çatkan kvartira, ucun ajьna 7 salk. tөlөp çat, elektricestvo ot ucun la odun ucun 2 salk. tөlөp çat. Çarьm çьlga, işmekci bastra, kanca akca tөlөp salar kerek?

Kөp temdekty cislonь bir temdekty cislogo kөptөdөri.

295**. Bir koj tiryge 23 ***kg*** bazьp çat. Ondьj tynej yc koj kanca bazьp tartar?

Kozьp turup, bu zadacanь bodop alalьk; 23 + 23 + 23 = 69.

Kөptөdip turup, bu zadcanь bodop alalьk; 23 × 3 = 69

Bu zadacanь ooslo kөptөdip bodop alalьk; eң başlap 2 ondь 3 ongo kөptөdөlik, bydyp barganь 6 on bolor, өskөrtөp ajtkazьn 60-dep ajdar; onoң 3 birdi 3 birge kөptөdөlik, kөptөdip turganьnaң 9 bolьp barar. 60-dь la 9-tь kozьp salgazьn, 69 bolьp barar.

296 (*304*). Kөptөttirip turgan cislonь kanajda adap çat?

297 (*305*). Ol cislonь, kazьzьna kөptөdip turgan, onь kanajda adap çat?

298 (*306*). Ol cislolordь, kazьlarьn bojь bojьna kөptөştirip turgan cislolordь baza өskөlөp kanajda adaar ep bar?

299 (*307*). Kөptөdip turganьnaң ulam bydyp bargan cislonь kanajda adap çat?

300 (*309*). Bu primerlerdi ooslo bodop alьgar:

14 × 2 =	21 × 4 =	11 × 6 =	12 × 3 =
13 × 3 =	34 × 2 =	43 × 2 =	33 × 3 =
12 × 4 =	32 × 3 =	31 × 3 =	24 × 2 =

301 (*310*). Bөs sogor işmekci bir casta 18 ***m*** bөs iştep bydyret. 2 castьң turkunьna ol kanca metr bөs iştep bydyrer? 7 castьң turkunьna? Bu zadacanьң başlapkь suragьna karuudь ooslo ajdьp bereger:

$$18 \times 2 = 36.$$

1 ondь 2-ge kөptөdip salganda 2 on bydyp bardь, өskөrtip ajtsa 20 bolьp bardь. 8-ti 2-ge kөptөdip salganda 16-tь boldь. 20-ni 16-nь birge kozьp salganda, 36 bolьp bardь.

Ekinci zadacaga karuudь bicip turup taap alarьbьs: 8 birlerdi 7 birlerge kөptөdip turubьs, bydyp barganь 56 bolor,

$$\begin{array}{r} 18 \\ \times\ 7 \\ \hline 126 \end{array}$$

өskөrtip ajtsa 5 ondor la 6 birler bolor. Altь birlerdi tartkan cijiyniң altьnda bicip turubьs, beş ondь deze sagьzьnda tudup turubьs. 1 ondь 7-ge kөptөdip turubьs, bydyp barganь 7 ondor boldь. Emdi birlerdi kөptөdөrdө algan 5 ondь, 7 ongo kozьp turubьs. Bydyp barganь 12 ondor bolor, onь tartkan cijyniң 6 tsifranьң sol çanьnda bicip turabьs.

Bicip turup kөptөdөrin kөptөdөrdi **birlerden** baştap çat. 75-ti 6-ga kөptөdip kөrөlik.

$$\begin{array}{r} 75 \\ \times\ 6 \\ \hline 450 \end{array}$$

5 birlerdi 6-ga kөptөdөrdө 30 alarьbьs, өskөrtip ajtkaƶьn 3 ondь la birierde 0 alarьbьs. 0 tartkan cijyniŋ altьna bicip turubьs, 3 ondь deze sagьşta tudup çadьbьs. 7 ondordь 6-ga kөptөdip turubьs, bydyp barganь 42 bolor, birlerdi kөptөdөrdө artkan 3 ondorla çaba 45 ondor bolor, bu 45-ti turgan 0 sol çanьnda bicip turubьs.

302 (*311*). B primerlerdi bodop alьgar.

41 × 3 =	57 × 4 =	35 × 4 =	37 × 7 =
61 × 4 =	75 × 5 =	61 × 5 =	73 × 8 =
28 × 2 =	92 × 6 =	52 × 4 =	54 × 5 =
36 × 3 =	63 × 5 =	51 × 8 =	94 × 6 =

303 (*311*). Bu primerlerdi bodop alьgar:

83 × 9 =	28 × 4 =	96 × 8 =	67 × 8 =
49 × 7 =	85 × 6 =	43 × 7 =	86 × 9 =
36 × 9 =	95 × 8 =	58 × 9 =	78 × 7 =
48 × 8 =	69 × 9 =	72 × 7 =	69 × 8 =

304 (*312*). Elektricestvo ot-la kyer lampocka, bir catsa 1 akcaga ijde kyc өrtөp salat. Lampocka 7 kynge ulaj, kyn sajьn 6 castaŋ kyjyp turar bolzo, cьgьmь kanca akca bolor? 8 caska?

305 (*313*). Aş sogor paravoj maşinala, bir kynine 75 ***ga*** kьranьŋ tyƶymin sogьp alar. Bir aş sogor maşina 5 kynge kanca gektar kьranьŋ aƶьn sogьp alar?

306 (*314*). Turguskan normazь aajьnca, kiƶi kynine 15 abra өtөk salьp alat. Normazь aajnca, 6 kiƶi bir kynine kanca abra өtөk salьp alar? 8 kiƶi?

307 (*315*(. Çarandьrbagan 1 ga kьradaŋ, arьştьŋ tyƶymi 7 ***ts*** boldь, çarandьrgan çerdeŋ kьrazьnaŋ,—3 katap kөp tyƶim aldь. Çarandьrgan 8 ***ga*** kьranьŋ çerineŋ arьştьŋ tyƶymi kanca çaan boldь?

308 (*316*). Tөrt işmekci kynyne agaş tokpogьla (tsepterile) 5 ***ts*** aş sogьp alat, aş sogor çaan maşinala,—5 katap kөp sogьp alat. Aş sogor çaan maşinala, 6 kynge kanca tsentner sogьp alar?

309 (*317*). Bir işmekci, kol iƶile bir kynyne 4 ***ts*** torf (nьktalgan çeŋes) kazьp iştep alat, maşinala deze,—4 katap kөp iştep, kazьp alat. 8 kynniŋ turkunьna 1 işmekci, maşinala kanca tsentner torf kazьp alar?

310 (*319*). Bir gektar sas çerdiŋ өleөninen 7 ***ts*** өlөŋ kezip alat. Sastardь kacan kurgadьp alala oo өlөŋ casьp өskyrgen soonдo, kezip alьp turgan өlөŋi, gektar çerdeŋ—5 katap kөp вolьp вardь. Sastь kurgadьp algan kijninde, 9 ***ga*** çerdeŋ kanca kirezi өlөŋ kezip alar?

311**. Tsement urgan вocko, вeskege 123 ***kg*** tartat. 3 вocko kanca tartar? 4 вocko?

$$\begin{array}{r} 123 \\ \times\ \ 3 \\ \hline 369 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 123 \\ \times\ \ 4 \\ \hline 492 \end{array}$$

312 (*320*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

234 × 2 =	352 × 5 =	325 × 8 =	354 × 6 =
347 × 2 =	265 × 4 =	436 × 9 =	875 × 8 =
324 × 3 =	938 × 7 =	659 × 6 =	726 × 9 =

313 (*321*). Çaŋьs miisty saldazь 356 ***mm*** (millimetr) çalвak çer syryp alьp-вarat. Eki miisty salda, kanca çaan çalвak çer syryp вarat? Tөrt misty? Altь misty?

314 (*322*). Krestijan kiźi, kolxozko kirgelekteŋ aldьnda çьl eвre 368 salk. kirelte alьp turdь. Kolxozko kirgen kijninde onьŋ kireltezi 4 katap kөptөp вardь. Çьl icinde kolxozto, krestijan kiźi, kanca kirezi kirelte aldь?

315 (*323*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

365 × 9 =	569 × 7 =	627 × 5 =	675 × 8 =
876 × 8 =	487 × 8 =	842 × 9 =	325 × 6 =
725 × 6 =	952 × 5 =	687 × 6 =	485 × 7 =

316*. Temir çoldьŋ tovar tortar vagonьnьna 165 ***ts*** gruz (koş) вadьp çat. 7 vagonga kanca kirezi gruz вadar?

317 (*325*) Bu primerlerdi вodop alьgar:

4136 × 2 =	7375 × 4 =	9375 × 8 =	8459 × 8 =
5729 × 3 =	6918 × 5 =	8291 × 9 =	7963 × 9 =

318 (*326*). Bir metr temir (kalьŋь 21 ***mm***) вeskege, 3462 g вazat. Mьndьj temirdeŋ 8 ***m*** kanca вazar?

319.* Taş kөmyr kazьp alьp turgan şaxta orto kirezin algaźьn kynine 2378 ***t*** taş kөmyr вerip çat. 9 kynniŋ turkunьna şaxta kancь kirezi kөmyr вerer?

320 *(328).* MTS 8 traktordь, traktor sajьn 2876 salkovojdon aldь, baza 4 kombajndь, kombajn sajьn 3658 salkovojdoŋ aldь. Bu traktorlordь la kombajndardь çakьp turarda azьndra 9403 salk. akca berdi. Bu çakьltanь kolьna alьp turarda MTS kanca salkovoj tөlөdi?

Kөptөdөcinin ucьnda la ortozьda nul'deri.

321 (*329*). Zavodto çazap algan tsementi 140 kilogramnan kajьrcakka urup bektep çazap turu. Uc kajьrcak beskege kanca çaan bazar?

$$\begin{array}{r} \times\ 140 \\ \quad\ 3 \\ \hline 420\ (kg) \end{array}$$

Kөptөdөөcini (3) kөptөөcinin ondorьnьn tsifrazьnьn (4) altьnda bicilip kaldь.

Kөptөөcinin ucunda turgan nul'di kөpөtөdip turarga kerek-be, çok-pa?

322 (*330*). 1 ***ga*** sastu çerden 1700 ***kg*** өlөn aldь. 5 ***ga*** çerden kanca kөp өlөn alar?

$$\begin{array}{r} \times\ 1700 \\ \quad\ 5 \\ \hline 8500 \end{array}$$

Bodop alganьn tetradka bicip alьgar.

323 (*331*) Silosko өlөn kezer maşina bir caska 16000 ***kg*** kөk өlөn kezip alat. 8 castьn turkunьna iştep turza silos kezer maşina kanca kөp өlөn kezip salar?

$$\begin{array}{r} \times\ 16000 \\ \quad\ 8 \\ \hline 128000\ (kg) \end{array}$$

Bodop alganьn tetradka bicip alьgar.

324 (*332*) Bu primerlerdi ooslo bodop alьgar.

$40 \times 2 =$	$50 \times 4 =$	$70 \times 6 =$	$90 \times 8 =$
$60 \times 3 =$	$80 \times 5 =$	$60 \times 7 =$	$80 \times 7 =$

325 *(332).* Bu primerlerdi bodop alьgar:

$370 \times 6 =$	$2700 \times 6 =$	$19000 \times 5 =$
$560 \times 8 =$	$3900 \times 8 =$	$28000 \times 4 =$
$390 \times 9 =$	$8400 \times 5 =$	$35000 \times 8 =$
$960 \times 5 =$	$6500 \times 8 =$	$67000 \times 9 =$

326 (*333*). Podol'sk çerindegi zavod, 1931 çьlda elektricestvo ottьn ijde-kycile, ruda tartar 40 elektrovoz çazap вydyryp cьgardь. 1932 çьlda, ol zavod, 1931 çьlda cьgarganьnan 6 katap kөp cьgardь. 1932 çьlda zavod, ruda tartar kanca elektrovoz cьgardь? (zadacanь ooslo вodop alьgar).

327 (*335*). Mergenci вrigada, kynine 200 taar kartoşko kazьp alьp turdь, mergenci emes вrigada— 140 taar. 5 kynnin turkunьna iştep turarda mergenci вrigada, mergenci emes вrigadadan kanca taarga kөp kartoşko çuup aldь?

328 (*336*). Stalingradtagь traktor eder zavod, 1931 cьlda orto kirezin algazьn, вir sutkada 130 traktor cьgarьp turdь. „Krasnьj putilovets"—90 traktor, Xarkovtagь traktor eder zavodь deze,—50 traktor. Bu 3 zavod orto kirezin algazьn, 6 kyninde kanca traktor вerip turь.

329*. Suudь cьgara urьp turarьna çaan nasos maşinanan çaanьnan 8-ti kicineşten 6-dь turgustь. Çaan nasos вir caska 2700 *l.* (litir) suu cьgara urup turu, kicinegi 1850 *l.* Çaan nasostor 5 cas iştedi, kicinekteri 7 cas. Bu onco nasostor kanca litr suu cьgara urdь?

330 (*337*). MTS-ka traktorga kolвojton 9 salda, 6 tьrmuş, 7 kul'tivator la 4 yren cacar maşine kerek вolьp çat. Saldanьn вaazь 550 salk, tьrmuştьn,—450 salk., kul'tivatordьn,—260 salk.,, yren cacar maşinanьn,—700 salk., вu вastra çepseldin вaazь kanca salkovoj вolor?

331 (*338*). Kartoşkonьn вir kuвiceskij metiri, 703 ***kg*** вazьp çat 3. ***кив***. ***m*** kartoşko вeskege kanca вazar? 4 ***кив***. *m*?

$$\begin{array}{r} 703\ (kg) \\ \times\ 3 \\ \hline 2109\ (kg) \end{array} \qquad \begin{array}{r} 703\ (kg) \\ \times\ 4 \\ \hline 2812\ (kg) \end{array}$$

703-ti 3-ke kөptөdөrdө, вydecinin ondordьn çerinde nenin ncun nul' turguztь? 703-ti 4-ke kөptөdөrdө, вydecide ondordьn çerinde, 1 tsifranь nenin ucun turgustь?

332*. Bu primerlerdi ooslo вodop alьgar.

$$203 \times 2 = \qquad 405 \times 2 = \qquad 308 \times 5 = \qquad 407 \times 8 =$$
$$304 \times 3 = \qquad 207 \times 4 = \qquad 209 \times 6 = \qquad 709 \times 9 =$$

333 (*339*). Bu primerlerdi вodop alьgar.

604 × 3 =	608 × 9 =	2080 × 7 =	4050 × 6 =
705 × 7 =	3060 × 4 =	9070 × 6 =	5080 × 5 =
809 × 4 =	6090 × 5 =	7040 × 3 =	6040 × 8 =
907 × 5 =	8050 × 8 =	5070 × 7 =	9050 × 9 =
506 × 8 =	7906 × 9 =	3060 × 9 =	6980 × 7 =

334 *(340)*. Bir metr cekpen sogьp alarьna, 408 ***g*** çip kerek. 6 ***m*** cekpen sogьp alarьna, kanca kirezi çip kerek?

335 (*341*). Krasnopresnenin rajonьnda, (Moskvada) 1926 çьlda, вicik-вilik yyredyge cьgьp turgan akcazь, çurtap çatkan çurt alвatьnьn kiźi sajьn 2 s. 60 a. (260 akcadan) keliźip turdь. 1932 çьlda, 1926 çьldagьzьnan 7 katap kөp. Bicik-вilik yyredyzine cьgьp turgan akcazь, kiźi sajьn 1926 çьlda cьkanьnan, 1932 çьlda cьkanь kanca kirezi kөp вolьp turdь?

336 (*342*). Kara parlu kьrazьnan, 1 ***ga*** çerden arьştьn tyźymi 2506 ***kg*** tynej boldь, oroj syrgen pardan,—2047 ***kg***, 7 ***ga*** kara parlu kьrazьnan algan aştьn tyźymi, oroj syrgen 7 ***ga*** parlu kьrazьnan kanca kirezi çaan?

337 (*343*). 1 ***ga*** çerden kortoşkonьn tyźymi sovxoztordo 10960 ***kg*** boldь, kolxoztorda—10460 ***kg*** boldь, aldьnan çurttu çatkandarda —9650 ***kg*** boldь. Sovxoztogь 8 ***ga*** ucastka çerinen algan kortoşkanьn tyźymi kolxoztogьzьnan kanca kreezi kөp? Aldanan çurttu çatkandarьnan kanca krezi kөp?

338 (*344*). Bir gektar pokoston kanca kilogramın өlөn alьp çat:

Sugattu çerinen	Sugadь çok çerinen	Çaвьs çerinen	Sastu çerinen	Iştevej een çatkan çerinen	Agaştu çerinen
2030	1050	1570	1700	1080	1480

Bu вaşka pokostьn çerlerin, pokos sajьn вaşka, 3 ***ga*** çerden kanca kilogramm өlөn alьp вolor, onь вodop alьgar? 5 gadan? 8 gadan?

339 (*345*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

1403 × 8 =	2700 × 9 =	3007 × 8 =
2356 × 9 =	5496 × 8 =	3476 × 7 =
3687 × 5 =	3567 × 9 =	8976 × 6 =
2608 × 6 =	8009 × 7 =	6205 × 9 =
3780 × 9 =	13004 × 8 =	8040 × 6 =

Bir temdekty cislogo yleeri.

*340****. Yc işmekciniŋ ortozьnda, 24 ***m*** вөsti tep-teŋ ylep salar kerek. Işmekci sajьn kanca metr вөs alar?

Bu zadacanь вodop alarga, ozo вaştap ondьj cislo taap alar kerek, kaжьzьn 3 kөptөdөrdө 24 вerer вolzьn. Ondьj cislo 8 вolor, ne deze—8 × 3 = 24 вolor.

Bu zadacanь вodop turarga tuzalanьp alьp turganь edilmeni **yleeri** dep adap çat. Yleerininŋ edilmezin mьnajda вicip çat: 24 : 3 = 8. Işmekci sajьn 8 ***m*** вөs alar.

Ylelip turgan cislonь (24), **yleleeci** dep adap çat.
Ylep turgan cislonь (3) **yleeci** dep adap çat.
Ylelgeninenŋ вydyp вargan (artkanьn) cislonь (8) **ylyy** dep adap çat.

n41. Yren cacar maşinala, tyжyne 7 ***ga*** çer yrendep salar, Bir tyжyne 63 ***ga*** çer yrendep salarьna, kanca yren cacar maşina kerek вolor?

63 : 7 = 9. 9 yren cacar maşina kerek.

342 (*346*). Ylep turgan cislonь kanajda adap çat?
343 (*347*). Ylelip turgan cislonь kanajda adap çat?
344 (*348*). Ylelgen cislodoŋ вydyp вarganьn kanajda adap ajdar?
345 (*349*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

12 : 2 =	12 : 4 =	24 : 3 =	18 : 2 =	27 : 9 =
16 : 8 =	18 : 6 =	16 : 4 =	28 : 7 =	21 : 3 =

346 (*350*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

30 : 5 =	56 : 7 =	54 : 9 =	72 : 8 =	54 : 9 =
32 : 8 =	35 : 5 =	45 : 5 =	35 : 7 =	64 : 8 =
72 : 9 =	48 : 6 =	81 : 9 =	42 : 6 =	63 : 7 =

347 (*351*). On вeş akcada kanca вeş akcalar? Eki on akcada kanca вeş akcalar? Beжen akcada kanca вeş akcalar?
348 (*352*). 8 kizily вrigada, вir ajda 24 ***t*** coj kajьltьp вerdi. Orto kirezin algaжьn, вir işmekcige kanca kirezi coj kelizip turu?
349 (*353*). 9 kuвometr silos, 45 ***kg*** tartat. 1 kuвometr silos kanca tartat?

350 (*354*). Bir tegeliktiŋ saʙarʁnʁŋ uzunʁ, 36 ***sm***, ekinci tegeliktiŋ saʙarʁ 4 katap kicy. Ekinci tegeliktiŋ saʙarʁnʁŋ uzunʁ kanca kirezi ʙolor?

351 (*356*). Yren aruttar sortirovka maşinala, ʙir caska 5 ***ts*** yren aruttap salar. 45 ***ts*** yren aş aruttap alarʁna kanca, kirezi өj kerek ʙolʁp ʙarar.

352 (*357*). Aş çuup turgan punktka kolxoz, 56 ***ts*** ʙuudaj la 42 ***ts*** arʁş atandʁrdʁ. Bu aştʁ atandrʁp turarʁda, ʙuudajdaŋ canak sajʁn 7 ***ts*** saldʁ, arʁştaŋ 6 ***ts*** saldʁ. Bu ʙastra aştʁ, çeterine kanca canak kerek ʙoldʁ?

353 (*358*). 1 ***ga*** kʁradaŋ ʙuudajdʁŋ orto tyʒymi ook krestijan xozjajstvodo 8 ***ts*** ʙolʁp çat, kolxozto 9 ***ts*** ʙolʁp çat. 72 ***ts*** aş çuup alarʁna casʁŋʁ aldʁnaŋ çurtu xozjajstvodo kanca kirezi gektar kʁra salar kerek, kolxozto kanca kirezi çer yrendep alar kerek?

354 (*359*). 8 pero la 6 karandaş ucun 72 akca tөlөdi. Karaŋ daştʁŋ ʙaazʁ 8 akca ʙolʁp turgan ʙolzo, peronʁŋ ʙaazʁ kanca ʙolʁp çat?

Kөptөdөrin le yleerin katap kөrөri.

$54:9=6$ $8\times4=32$

$6\times9=54$ $32:4=8$

Ylep salganʁ cʁn-ʙa, çok-pa katap kөryp alarga, ylyyn yleecige kөptөdip salar kerek. Kөptөdip turup, ʙydyp ʙargan cislozʁ ylelecige teŋ ʙolʁp ʙargan ʙolzo, ylegeni cʁn ʙolor.

Kөptөdip salganʁ cʁn-ʙa çok-pa katap kөryp alarga, ʙydecizin kөptөʒөcilerdiŋ ʙiryyzine ylep salar kerek. Yle geninen ʙydyp ʙargan cislozʁ, ʙaza ʙir kөptөʒөcizine tynej ʙolʁp ʙargan ʙolzo, kөptөtkөni cʁn ʙolor.

355 (*360*). Bu primerlerdi ooslo ʙodop alʁgar:

$4\times6=$	$8\times8=$	$9\times9=$	$8\times6=$
$24:6=$	$64:8=$	$81:9=$	$48:6=$
$24:4=$	$9\times8=$	$7\times6=$	$48:8=$
$5\times5=$	$72:8=$	$42:6=$	$7\times7=$
$25:5=$	$72:9=$	$42:7=$	$49:7=$
$4\times9=$	$7\times8=$	$9\times7=$	$6\times9=$
$36:9=$	$56:7=$	$63:9=$	$54:9=$
$36:4=$	$56:8=$	$63:7=$	$54:6=$

356 (*361*). Bu primerlerdi вodop alьgar, вaza вodogonьnьn сьnьn katap kөryp alьgar:

6 × 7 =	7 × 7 =	8 × 8 =	63 : 7 =
56 : 8 =	54 : 6 =	25 : 5 =	7 × 6 =
5 × 6 =	7 × 9 =	5 × 9 =	64 : 8 =
36 : 4 =	40 : 5 =	36 : 6 =	7 × 7 =
48 : 8 =	8 × 4 =	9 × 9 =	42 : 7 =
7 × 8 =	28 : 7 =	72 : 8 =	8 × 9 =

357 (*362*). Bu primerlerdi вodop alьgar, вaza вodogonьn сьnьn katap kөryp alьgar:

36 : 9 =	9 × 8 =	8 × 5 =	6 × 9 =
6 × 7 =	45 : 9 =	49 : 7 =	56 : 7 =
3 × 9 =	5 × 7 =	18 : 3 =	42 : 6 =
72 : 9 =	32 : 8 =	24 : 4 =	63 : 9 =
9 × 7 =	7 × 5 =	35 : 7 =	64 : 8 =
54 : 9 =	9 × 5 =	30 : 6 =	45 : 5 =

858**. Attu вir aвaraga 4 ***ts*** aş salat, 848 ***ts*** aştь tartьrarga, kanca attu aвra kerek вolor.

```
 848 | 4
-8   212
 ---
  4
 -4
 --
  8
 -8
```

Bu ozo, 8 çysti 4-ke ylep turьвьs. Ylyyde 2 çysti alarьs. Onoŋ arь, 4 ondь ylep turьвьs, Ylyyde 1 ondь alarьs. Ucьnda 8 вirdi 4-ke ylep turьвьs. Ylyyde 2 вirdi alarьs. Ylyyde вastra 212 alarьs.

212 aвra kerek вolьp çat.

359 (*363*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

369 : 3 =	448 : 4 =	396 : 3 =	963 : 3 =
284 : 2 =	999 : 3 =	666 : 6 =	777 : 7 =
639 : 3 =	846 : 2 =	682 : 2 =	884 : 4 =
484 : 4 =	555 : 5 =	888 : 4 =	693 : 3 =

Artkandu yleeri

360**. 51 ***kg*** sulanь kyn sajьn 8 ***kg*** вerip turza вu sula kanca kynge çeder?

51-di 8-ke ylep salalь.

Kөptөdөrdiŋ taвlitsazьnda, 8 kөptөdip 51 вolьp вytsin dep cisto çok. 8 kөptөdip 51-ge çuuk cislo вolьp вarzьn dep

tablitsadaŋ ondьj cislo taap alar kerek. Ondьj cislolololordoŋ eky bar, biryyzi 6, ekincizi 7. 6-nь, 8-ke kөptөdip salgaʒьn 48-ti alarьbьs, 7-ni, 8-ke kөptөdip salgaʒьn 56-dь alarbьs.

Sula 7 kynge çetpes emtir. Sula 6 kynge çeder emtir. Çe, 6 kynniŋ turkunьna suladaŋ 48-le ***kg*** çip salar. Artkanь kanca kirezi bolьp barganьn bilerge, 51-deŋ 49 ***kg*** ajrьp salar kerek.

Bu zadacanь bilip turup mьnajdь bodop bicip turar kerek:

$$\begin{array}{r|l} 51 & 8 \\ \hline 48 & 6 \\ \hline 3 & \end{array}$$

Artkanь yleleecineŋ kacanda as bolor ucurlu

3—artkanь

Azьk-kursakka beletep salgan suladaŋ, atka 6 kynniŋ turkunьna 8 ***kg*** berip turdь. Bu suladaŋ 3 ***kg*** artть, anajtkanda beletep algan sulazь kanca kirezi boldь?

$8 \times 6 = 48$ ***kg*** atka berildi.
$48 + 3 = 51$ ***kg*** belettep alganь.

Artkandu ylep turganь cьn-ba, çok-pa katap kөryp alarga, ylyyni yleleecige kөptөdip salar kerek, bydyp bargan bydecizine artkandь kozьp salar kerek. Bydyp bargan cislozь yleecige tyŋej bolьp bargan bolzo, ylegeni cьn boldь.

361 (*364*). Bu primerleldi bodop alьgar:

37:7=	28:3=	53:7=	33:4=
86:9=	58:6=	25:4=	80:9=
38:5=	89:8=	68:8=	37:6=
43:6=	62:9=	53:9=	75:8=

362 (*365*). Kandьj cislonь 7-ge ylep salganьnьŋ kijninde, ol ylyyzinde 8 bolor, artkanьnda 4 beret?

363 (*366*). Kandьj cislonь 8-ke ylep salganьnьŋ kijninde ol ylyyzinde 5 beret artkanьnda 3 beret?

364 (*367*). Bir ştuk bөstө 33 metr. Bir plat'e kөktөrine 5 ***m*** cьgьp turgan bolzo, bu ştuk bөstөŋ kanca plat'e kөktөp alar?

365 (*368*). Bir atka kynyŋ sajьn 4 ***kg*** өlөŋ berip turza, 30 ***kg*** өlөŋ at azraarьna kanca kynge çeder?

366 (*369*). 5 ***ga*** çerdeŋ 85 ***ts*** sula aş çuup aldь. Orto kirezin algaʒьn 1 ***ga*** çerdiŋ tyʒymi kanca kirezi çaan boldь?

Bir gektar çerdiŋ sulanьŋ orto tyżymi kanca kirezi bolgonьn bodop alarga, çuup algan sulanь (85 *ts*) gektardьŋ toozьna (5-ke) ylep salar kerek.

```
— 85 | 5
  5  | 17
  35
— 35
  35
  0
```

8 ondь 5-ke ylep turuвьs. Ylyyde 1 ondь, artkanьnda 3 ondь alarьвьs. 3 ondь birlerge ooktop turuвьs, вydyp barganьna 5 birlerdi kożьp turuвьs, 35 birlerdi 5-ke ylep turuвьs. Ylyyde 7 birdi alarьs. Ylyyde вastra 17-ni alarвьs.

Sulanьn orto tyżymi, 1 *ga* çerdeŋ—17 *ts* boldь.

Bodop alganьnьŋ cьnьn kөptөdip turup bilip alarьs.

$$17 \times 5 =$$

367 (*370*). Çatkan turanьŋ nөkөrligi, вanktaŋ 735 salk ssuda akca aldь. Bu ssuda akcanь 5 ajdьŋ turkunьna bir tyŋej вөlyk akcala tөlөldi. Aj sajьn tөlөp turgan akcazь kanca kirezi çaan boldь?

```
— 735 | 5
  5   | 147
  23
— 20
  35
— 35
  0
```

7 çysti 5-ke ylep turuвьs. Ylyyde 1 çysti artkanda 2 çysti alarвьs. Çysterdi ondorgo turuвьs, onoŋ arь oo, yleleecininŋ 3 ondь ooktop kożьp çadrьвьs. 23 ondь 5-ke ylep turuвьs. Ylyyde kanca ondь alarьs?

Ylyyde 7 birler kanajьp bolьp bardь?

Zadacanь вodogonьn, вojьnьŋ tetradьna вicip alьgar.

368 (*371*). Cekpen sogor işmekci, bir smenege 6 avtomat stanokla, 138 *m* cekpen sogьp alat. Bir smenede, bir stanok kanca metr cekpen sogьp, cьgarьp beret?

```
— 138 | 6
  12  | 23
  18
— 18
  0
```

Yleleecininŋ 1 çysti 6-ga ylep turarьвьsta ylyyde çyster alвazьвьs. Yleleecininŋ bir çysti, ondorgo ooktop salala ylep turuвьs.

Kөptөdip turup вodop alganьnьŋ, cьnьn katap kөryp alьgar.

369 (*372*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

468 : 4 =	678 : 6 =	755 : 5 =	728 : 4 =
972 : 3 =	791 : 7 =	786 : 6 =	849 : 3 =
595 : 5 =	492 : 4 =	968 : 8 =	966 : 6 =
784 : 7 =	856 : 4 =	917 : 7 =	847 : 7 =

370 (*373*). Bu primerlerdi вodьp alьgar:

279 : 3 =	426 : 6 =	736 : 8 =	456 : 6 =
355 : 5 =	639 : 9 =	774 : 9 =	584 : 8 =
728 : 8 =	497 : 7 =	483 : 7 =	672 : 7 =
328 : 4 =	328 : 8 =	385 : 5 =	486 : 9 =

371 (*374*). Bu primerlerdi вodьp alьgar:

540 : 4 =	868 : 7 =	912 : 8 =	959 : 7 =
675 : 5 =	708 : 3 =	846 : 9 =	892 : 6 =
861 : 7 =	976 : 4 =	945 : 7 =	944 : 8 =
774 : 6 =	816 : 6 =	874 : 6 =	712 : 4 =

372 (*375*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

1918 : 7 =	2023 : 7 =	5432 : 8 =	4389 : 7 =
1845 : 5 =	2754 : 6 =	3483 : 9 =	5256 : 8 =
2136 : 8 =	3661 : 7 =	4844 : 7 =	8847 : 9 =

373 (*376*). Traktorla 39 ***ga*** çer syryp salar kerek. Traktor kynyne 3 ***ga*** çer syryp turgan вolzo, ol 39 ***ga*** ucastok çerdi, kanca kynge syryp salar?

374 (*377*). Bir tetrad ederine, 4 list caazьn cьgьp turgan вolzo, 48 list caazьnnan kanca tetrad çazap alar?

375 (*378*). Brigada 7 caska, 3836 ***m*** rezine edip вydyryp aldь. 1 casta вrigada kanca metr rezine edip, вydyryp salar?

376 (*379*). Klever әlөndy 9 ***ga*** pokos çerinen, вaştapkь çьlda 351 ***ts*** өlөn aldь, ekinci çьlьnda —387 ***ts*** өlөn aldь, ycynci çьlda,—297 ***ts*** өlөn aldь, tөrtynci çьlьnda—225 ***ts*** өlөn aldь. Çьl sajьn вir gektar çerden, orto kirezi kanca өlөn alьp turdь, onь вodop alьgar?

377 (*380*). Kommunda, 9 ***ga*** kьradan, 1931 çьlda 90 ***ts.*** вuudaj aldь 1932 çьlda ol ok ucastkadan,—117 ***ts*** aldь. Bir ***ga*** kьradan, aştьn tyżymi 1931 çьldagьzьnan, 1932 çьlda kanca kirezi caan вoldь?

378***. Kajьlьp, turar kolвьlu metalda 4 ylyy çes вar, 3 ylyy korgolçьn, 2 ylyy telenir вar вolьp çat. Bu вydyn kajlьp turar metalldьn, 162 kilogrammьnda metal sajьn kanca kirezi вar?

Çakarьlganь kajьlar metalda, 9 ylyy. Bastra kolвolu metallь 162 ***kg*** tartьp turu: anajtkanda вir вөlygi mьnca, tartьp çat 162 : 9 = 18 ***kg***.

Kajьlьp turar kolвolu metallda, 4 ylyy çes, çeşti вeskelelegeźin mьndьj bolor: $18 \times 4 = 72$ ***kg***, korgolçьnaŋ mьndьj: $18 \times 3 = 54$ ***kg***, вaza teleŋir: $18 \times 2 = 36$ ***kg***.

Zadacanьŋ вodolgonьnьŋ cьnьn kөryp alalьk:

$72 + 54 + 36 = 162$ ***kg*** — вu metaldьŋ вydyn uurь bolor. Zadacanь cьn вodop aldь.

379 (*381*). Tsementtьŋ rastvorьnda,—tsementten 1 ylyy, 1 ylyy koju ceret, 6 ylyy kumak. 192 ***kg*** rastvor edip alarga вu materijal sajьn kancadaŋ alar kerek?

380 (*382*). Eki işmekci iştegen iş ucun, 7 salk. 68 akca aldь. Bu işmekcilerdiŋ вiryyzi 5 cas ekincizi 3 cas iştegen вolzo, işmekci sajьn kancadan keliźer?

381 (*383*) Betondo 1 ylyy tsement, 1 ylyy kumak, 4 ylyy ooktogon kaja taş. 144 ***kg*** вetonda, вu materijal sajьn kanca kirezi вar?

382 (*384*) Kvartirada yc вile ulus çurtap çat. Baştapkь вilezinde 4 kiźi, ekincizinde—2 kiźi, ycyncizinde—3 kiźi. Bu вastra çurtap çatkan yc вilelerdeŋ, elektricestvo ot ucun 7 salk. 47 akca alar kerek. Bu akcanь tөlөp salarьna, вile sajьn kancadaŋ tөlөr kerek?

Yleer tuźьnda, ylyyde nul'dar вolьp таваrьźьp turganь.

383 (*385*). 3 kelem iirgen ucuk (çip) 609 ***kg*** tartat. 1 kelem kanca tartьp çat?

—	609	3
	6	203
	9	
—	9	
	0	

6 çysti 3-ke ylezeвis, ylyyde 3 çysti alarвьs. Çysterdiŋ artkanь çok Yleleecide ondordьŋ çerinde, nul' turup cat. Ylyyde ondordьŋ çerinde, вaza nul' turguzьp çadьвьs. 9 вirlerdi 3-ke ylep turuвьs. Ylyyde 3 aparьp turuвьs.

Bodop alganьnьŋ cьnьn kөryp alьgar: $203 \times 3 =$

Ylyyde ondordьŋ çerinde nul'dь turguspagan вolzo yleerin cike вydyrip alarьвьs pa çok-pa? Cьnьn kөryp alarga. 23-ti 3-ke kөptөdip salьgar.

384 (*386*). 7 ***ga*** çerdeŋ, kydeliniŋ tyźym 2128 ***kg*** tynej вoldь. 1 ***ga*** çerdeŋ algan kydeliniŋ tyźymi kanca çaan вoldь?

$$\begin{array}{r|l} 2128 & 7 \\ \underline{21} & \overline{304} \\ 28 & \\ \underline{28} & \\ 0 & \end{array}$$

2 munḍь 7-ge ylezeвis, ylyyde munḍar çok вolor, 21 çysti 7 ylep turuвьs, ylyyde 3 çysti alarвьs. Çysterdiң artkanь çok. 2 ondь 7-ge ylezeвis ylyyde ondor çok вolor. Ylyyde ondordьң turar çerine, ordьna nul' turguzьp turuвьs. 2 ondь вirlerge ooktop turьвьs, вaza oo 8 вirlerdi kozьp turьвьs. 28 вirlerdi 7-ge ylep turuвьs. Ylyyde 4 вirdi alarьвьs.

Kөptөdip turup вodogonьnьң cьnьn kөryp alьgar:—

304 × 7 =

385 (*387*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

408 : 2 =	609 : 3 =	408 : 4 =	1206 : 6 =
604 : 2 =	903 : 3 =	804 : 4 =	1407 : 7 =
806 : 2 =	909 : 3 =	505 : 5 =	1608 : 8 =

386 (*388*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

832 : 4 =	3549 : 7 =	5463 : 9 =	4224 : 6 =
954 : 9 =	3264 : 8 =	8172 : 9 =	4221 : 7 =
636 : 6 =	3648 : 6 =	4854 : 6 =	4563 : 9 =
924 : 3 =	3624 : 4 =	6372 : 9 =	6432 : 8 =

387 (*389*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

4028 : 4 =	5035 : 5 =	8048 : 8 =	12024 : 4 =
9027 : 3 =	8006 : 2 =	9012 : 3 =	36027 : 9 =
8408 : 4 =	9603 : 3 =	9608 : 4 =	56032 : 8 =

388 (*390*). Traktorga eki tyңej kombajn kolвop salgan. Eki kombajnnьң kezip вraatkan kьra aştьң elвegi, 1216 ***sm*** tyңej вolьp çat. Bir kombajnnьң kezip вraatkan kьra azьnьң elвegi kanca kirezi çaan?

389 (*391*). Kalaş вьzьrar pekarnija, 912 ***kg*** kulurdaң kalaş вьzьrdь. 3 kilogramm kulur sajьn, 4 ***kg*** вьzьrgan kalaş cьgьp turgan вolzo, вu 912 ***kg*** kulurdaң, kanca kirezi вьzьrgan kalaş cьktь?

390 (*392*). 8 ***m*** kvadrat temir (kalьңь 30 ***mm***) вeskede, 21196 ***g*** вazat. Bu temirdiң вir metri kanca вazar?

391 (*393*). Zavodtьң upravlenijazь 6342 salkovajgo 6 ***t*** çes aldь. Bu çestiң вir tonnazь kanca çaan вaalu вolor?

392 (*394*). 9 ***ga*** kьradaң, вir вrigada 7254 ***kg*** sula çuup aldь. Ekinci вrigada, 7 ***ga*** ucastka kьradaң 6321 ***kg*** sula çuup aldь. Kazь вrigada вir gektar sajьn kөp tyzym çuup aldь, kanca kilogramga kөp?

393 (*395*). Kalaş вьžьratan pekarnja, 816 ***kg*** kalaş вьžьrьp saldь. 4 ***kg*** вьžьrgan kalaşka 3 ***kg*** kulur сьgьp turgan bolzo, bu 816 ***kg*** kalaştь вьžьrarga, kanca kirezi kөp kulur сьktь?

---

394 (*396*). 8 işmekcilerediŋ turgan вrigada, on kyndykte 1680 salkovajgo produktsija сьgardь. Orto kirezin algažьn, сьgargan produktsijazь işmekci sajьn kanca salkovojdoŋ keližip turu?

1680 | 8 — 16 çysti 8-ke ylep turarda, ylyyde 2
16 | 210 çysteŋ alarьвьs. 8 ondь 8-ke ylep turarda,
8 ylyyde 1 ondь alarьвьs. 8 ondь 8-ke ylep
— 8 turarьвьsta artkanь çok bolor. Ylyyde bir-
0 lerdiŋ çerinde, baza la nul, turguzьp çadrь-
вьs. Ylyyde 210 alarьs.

Ylyydiŋ ucunda nul'dь turguspagan bolzo, ylep salganьвьs сьn bolgon-ва çok pa?

Karuuzьnьŋ сьnьn bilip alarga, kөptөdip salьgar:

$210 \times 8 =$ $21 \times 8 =$

395 (*397*). Traktorga kolвop salgan 5 yren cacar maşinazь, bir barьp turganьla 2000 ***sm*** çalвak kьra çerdi yrendep вraat. Bir yren cacar maşina, kanca çaan çalвak çerdi yrendep вraadrь?

2000 | 5 — 20 çysti 5-ke ylep turarda, artkanь çok
20 | 400 bolьp turat. Ylelecide ondordьŋ la вirlerdiŋ
0 çerinde nul'der turup çat. Ylyydiŋ ondor-
dьŋ вirlerdiŋ çerinde, вaza onojьp ok, nul'der urguzьp çadrьвьs.

Karuunьŋ сьnьn kөptөdip turup bilip alьgar. $400 \times 5 =$

Ylyydiŋ ucunda nul'der turguspagan вolzoвьs, ylep salganь сьn boldь-ва? Kөryp alьgar: $4 \times 5 =$

396 (*398*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

1640 : 4 =	4500 : 3 =	48 000 : 6 =	10 200 : 6 =
1200 : 6 =	8100 : 9 =	81 000 : 9 =	212 800 : 7 =
4590 : 9 =	6000 : 5 =	64 000 : 8 =	253 000 : 5 =
5600 : 7 =	12 800 : 8 =	201 500 : 5 =	720 360 : 9 =
7850 : 5 =	60 420 : 6 =	73 570 : 7 =	324 080 : 8 =

397**. Avtomat stanok, 7 castьn turkunьna 24 923 rezin kezip saldь. Bir casta stanok kanca rezin kezip salar?

```
— 24923 | 7
  21    | 3560
  39
— 35
  42
— 42
   3
```

24 mundь 7-ge ylep turarda, 3 mundь alarьвьs, 39 çysti 7-ge ylep turada, 5 çysti alarьs. 42 ondь 7-ge yleerde artkanь çok вolor. 3 вirdi 7-ge ylep turuвьs. Ylyyde вirler alвazьвьs (yc çetideп as), ylyyde вirlerdiп çerine nul' turguzьp cadrьвьs. Artkanda 3 вolor.

398 (*399*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

2382:7 =	1043:4 =	52003:8 =	32902 : 7 =
3364:6 =	5203:8 =	43207:9 =	55203 : 8 =
4902:5 =	2352:5 =	21421:7 =	60754 : 9 =
8015:9 =	5343:6 =	30483:6 =	29881 : 6 =

399 (*400*), 5 stanoktь syrkyşterine, kynynde 350 ***g*** ma сьgьp çat. Orto kirezin algaжьn, вir stanokko kanca maj сь gьp çat?

400 (*401*). 8 kuвometr ooktolgon taş, 12800 ***kg*** tartьp çat. 2 kuвometr taş kanca tartьp çat?

401 (*402*). Avtomoвildiп 7 motor, 5257 ***kg*** tartьp çat. Bir motor kanca tartьp çat?

402 (*403*). Koş tartkan at 6, castьп turkunьna 19202 ***m*** çer өdip вardь. 1 casta at, kanca metr çerdi өdyp вarat?

403 (*404*). 9 kuвometr kumak, 14312 ***kg*** tartьp çat. 1 kuвometr kumak kanca tartьp çat?

404 (*405*). Aş sogor 4 maşinala, kynine 6021 snop aş sogьp saldь. Orto kirezinde, вir aş sogor maşina kynyne kanca snop aş sogьp saldь?

405 (*406*). Mal azraar 3 sovxoztьп eelengen çeri, 101820 ***ga*** вoldь. Orto kirezinde 1 sovxoz sajьn kanca kirezi gektar çer keliжip turu?

406 (*407*). Sugattu pokostьп 8 ***ga*** çerineп, 16240 ***kg*** өlөп aldь. Sugat çok 7 ***ga*** çerdeп, 7350 ***kg*** өlөп aldь. Sugattu pokostьп вir gektarьnaп algan өlөni, sugat çok pokozьnaп alganьnaп, kanca kilogramm kөp?

407 (*408*). 1931 çьlda, SSR Sojuzta çaan yyredyly şkoldordo,—VTUZ-tarьnda 240000 kiжi yyrendi. German çerinde deze 6 katap as. German çerinde, yyrenip tyrgan ulustьп toozьnaп, SSR Sojuztьп VTUZ-tarьnda yyrenip turganь kanca kiжee kөp вoldь?

408 (*409*). 420 ***ga*** вuudajь 7 kynde çuup salzьn dep, вrigada zadanie aldь. Aş kezer loвogrejka maşinazь, вir kynine

5 *ga* çer kezip turgan bolzo, bu işti bydyre iştep salarьna, kanca kirezi lobogrejka dep attu, aş kezer maşina kerek bolor?

409**. 8 kubometr kurgak kumak, 11071 *kg* tartьp çat. 6 kubometr cьktu kumak 8629 *kg* tartьp çat. Orto kirezin algaʒьn, kurgak kumaktьn 1 kubometiri kanca tartьp çat? Cьktu kumaktьn 1 kubometiri kanca tartьp çat?

I
$$\begin{array}{r|l} 11071 & 8 \\ \hline 8 & 1383 \\ \hline 30 & \\ -\ 24 & \\ \hline 67 & \\ -\ 64 & \\ \hline 31 & \\ -\ 24 & \\ \hline 7 & \end{array}$$

II.
$$\begin{array}{r|l} 8629 & 6 \\ \hline 6 & 1438 \\ \hline 26 & \\ -\ 24 & \\ \hline 22 & \\ -\ 18 & \\ \hline 49 & \\ -\ 48 & \\ \hline 1 & \end{array}$$

Baştapkь primerde, artkanь 7 yleleecinin çarьmьnan çaan (yleleecinin çarьmь 4-ke tynej) Ekincizinde artkanь 1; yleleecinin çarьmьnan kicinek (yleleecinin çarьmь 3-ke tynej) Cikezince karuu alarga bolьp baştapkь ylyydi (1383) bir birge çaandadьp salalьk, ekincizinin ylyyn, (1438) өskөlөndirbej artьzьp salarьbьs.

Orto kirezinde, kurgak kumaktьn 1 kubometiri—1384 *kg* tynej.

> Ylep turar tuʒьnda artkanь yleecinin çarьmьna tynej bolzo, ol emeze yleecinin çarьmьnan çaan bolzo, ol tuʒьnda ylyyzin bir birge çaandadьp turar. Artkanь yleecinin çarьmьnan kicinek bolьp turgan bolzo, ylyydi өskөlөndirbej artrьzьp salar kerek.

410. Bu primerlerdi bodop alьgar:

15 647 : 6 =	5 018 : 5 =	12 828 : 8 =	27 364 : 7 =
7 562 : 9 =	17 502 : 7 =	18 726 : 9 =	32 567 : 8 =

411. Kьradan, baştapkь kynynde 621 snop tartьp ekeldi. ekinci kynynde—865 snop, ycynci kynynde 983 snop, tөrtinci kynynde—860 snop. Orto kirezinde, bir kynde kanca snopton tartьp ekelip turdь?

Çakarьlganь. En ozo, 4 kynynde bastra kanca snop tartьp ekelgen, bilip alalьk:

$$621 + 865 + 983 + 860 = 3329.$$

Bir kynde orto kirezin algaʒьn kanca snop tartьp turgaпьn вilerge, 3329-tь 4-ke ylep salar kerek.

412. Iṣmekci, sвerkassaga вir ajda, 38 salk. saldь, ekinci ajda—45 salk. ycynci ajda—36. salk tөrtөnci ajda—50 salk., вeʒinci ajda—24 salk., altьnci ajda—35 salk. Orto kirezinde, iṣmekci aj sajьn kanca salkovojdoп sвerkassaga salьp turdь?

413. Brigada, вaṣtapkь kynynde 385 salkovojgo produktsija cьgardь, ekinci kyninde—374 salk., ycynci kyninde—416 salk. Tөrtynci kyninde 395 salk. Beʒinci kyninde deze—416 salk. Orto kirezinde вrigadanьп вir kynyne cьgarьp, вerip turgan produktsijazь, kanca kirezi çaan вoldь?

414. 1933 çьlda mart ajdьп beṣ kynyne SSR Sojuzta kajьltkan coj 81698 *t* вoldь. Bu beṣ kynde, SSR Sojuzta, вir sutkada kajltьp turgan coj kanca kirezi вoldь?

415. Sovxozto çьl icinde 9 ujdaп saap algan sydi 25251 *kg* çedip turdь, kolxozto, 7 ujdьп çьl icinde saap algan sydi, 16453 *kg* вoldь. Sovxozto turgan вir ujdьп, çьl icinde вergen sydi, kolxoztogь ujdьп вergeninen kanca kirezi kөp?

416. 1931 çьlda, kolxoz 504 *ga* aṣ saldь, вu salgan aʒь өrөkө sajьn 6 gadaп keliʒip turdь. 1931 çьlda вu kolxoz 2124 *ga* aṣ saldь, вu salgan aʒь, өrөkө sajьn 9 gadaп kelʒip turdь. 1932 çьlda kolxozto turgan өrөkөlөrdiп toozь, 1931 çьldagazьnaп kanca өrөkөgө kөp вoldь?

417. Uur tartkьṣ avtomoвil' cenemeldy çorьkta, вaṣtapkь 2 casta cas sajьn 48 *km* bardь, onoп arь 4 casta, 45 *km* cas sajьn, ucьndagь 3 casta 46 *km* cas sajьn. Uur tartkьṣ avtomoвildiп, вir caska вarьp turgan kilometirdiп, orto kirezin taap alьgar.

Çakarьlganь. Eп вaṣtap, avtomoвil' вastra kanca kilometr çer өdyp bargan, onь вilip alar kerek, onьп kijninde kilometirdiп toozьn, castьп toozьna ylep salar kerek.

418. Silostьп вakanazьnaп algan, 9 kuвometr silos, 6255 *kg* tartьp çat, silostьп orozьnaп algan 8 kuвometr silos, 4192 *kg* tartьp çat. Silostьп вakanazьnaп algan, вir kuвometr silostьп orozьnaп algan вir kuвometr silostaп kanca kirezi uur tartьp çat?

419. 1 *ga* çerge, sogononь kollo oturguzarga, вir, kynine 25 kiʒi kerek. Sogononь maṣinala oturguskanda, 2 kiʒi kynine 6 *ga* çerge oturguzьp salat 1 iṣmekcinin iṣteer iṣtiп trud-kycin, sogono oturguzar maṣina kanca takьp çeпil edip çat?

420. Aṣ çuup turgan punktka, aṣtu 3 oвoz atandьrdь. Baṣtapkь oвozto 7 aвrala 5600 *kg* apardь, ekinci—9 aвrala 6480 *kg* aṣ apardь, ycynci—5 aвrala 3350 *kg* aṣ apardь Orto kirezin algaʒьn, aвra sajьn kanca kirezi aṣ keliʒip turdь?

Çaan cislolor.

*421***. Bu razrjadka вөlyp salgan setkeni kөryp alьgar

Milliardtardьn klazь (mlrd)			Milliondordьn klazь (mln)			Mundardьn klazь			Birlerdin klazь		
R a z r j a d t a r											
12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
çyster	ondor	birler	çyster	ondor	birler	çyster	ondor	birler	çyster	ondor	birler

900 muna 100 mundь kożьp salzavьs, 1000 mundar alarьs ol emeze 1 million. Tsifrala вir milliondь mьnajda вicip turat 1 000 000.

422 (*421*). Milliondo kanca muŋ?

423 (*422*). Bu cislolordь kьcьrьgar; 7 000 000, 2 000 000, 8 000 000, 6 000 000.

424 (*423*). Tsifrala mьndьj cislolordь вicip вeriger: 3 million, 7 million, 9 million.

425 (*424*). 4 milliondь вicip alarga 4 tsifraga kanca nul' kożьp вicip salar kerek?

426 (*425*). Bu cislolordь kьcьrьgar: 20 000 000, 30 000 000, 10 000 000 70 000 000, 45 000 000, 200 000 000, 104 000 000.

427 (*426*), Mьndьj cislolordь tsifrala вicip вeriger: 15 million, 60 million, 24 million, 300 million, 508 million, 100 million, 250 million, 802 million,

428 (*427*). Oŋ koldoŋ sol kolь çaar, cislodo milliondordьŋ вirleri kazь çerinde turup çat? Milliondordьŋ ondorь? Milliondordьŋ çysteri?

429 (*428*). Birlerdiŋ klazьnьŋ razrjadьn ajdьp вeriger, muŋdardьŋ klasstьŋ razrjadьn ajdьp вeriger, milliondordьŋ klasstьŋ razrjadьn ajdьp вeriger?

430 (*429*). Bu cislolordь kьcьrьp вeriger:

8 050 060	80 740 080	90 506 070	8 000 004
7 009 065	103 004 560	508 039 200	90 007 006
18 000 076	40 000 567	40 000 070	14 000 085
3 020 004	70 050 080	600 001 000	21 301 000

431 (*430*). RSFSR-de вicik вilвes ulustьn la cala вicikci ulustьn şkoldorьnda yyrengen ulustьn toozь:

1927|28 ç.	1928|29 ç.	1929|30 ç.	1930|31 ç.	1931|32 ç.
768 467	888 960	3 454 957	4 497 888	8 098 000

Bu zadacanьn cislolorьn kьcьrьgar:

432 (*431*). SSR Sojuzta torf kazьp alьp turganь:

Çьldarь	Torftь kazьp alganь (tonala)	Çьldarь	Torftь kazьp alganь (tonala)
1929	5 449 000	1931	10 500 000
1930	6 500 000	1932	13 835 000

Bu zadacanьn cislolorьn kьcьrьgar:

Cislolordь вicip turarda, mьndьj nemeni ezedip çyrer kerek: cislonь вiciirin en-le çaan klastan вaştaar, kerek. Klass sajьn yc tsifradan вolor ucurlu (en çaan klastьn вojьnda tsifradan вaşka, ondo yc tsifradan asta вolor). Cislonьı kьcьrьp turarda razrjadtьn adь ajdьlьp cьkpagan вolzo, onьn çerine nul' turguzьp çat, вir kandьj klasstьn adь adalьp cьkan вolzo, onьn çerine yc nul' вicip turar kerek.

433 (*432*). Mьndьj cislolordь tsifrala вicip, alьgar: yc million çiirme altь mun segis; вezen million eki çys mun tөrtөn; çeti çys million yc çys segis; altь çys вeş million eki mun toguzon; çiirme вir million alton mun вeş çys segis; çys togus million segis çys mun вir; togus çys tөrtөn million yc mun çeti çys; segezen вeş million çiirme mun: çiirme million вezen.

434 (*433*). Telekejdin en çaan oroondorьnьn 1931 çьlda çurtap çatkan alвatьnьn tьn toozь:

Oroondor	Alвatьnьn tьn toozь.
Kьdat	Tөrt çys вezen eki million çeti çys mun.
Indija	Yc çys вezen eki million yc çys mun.
SSRS	Çys alton million togus çys mun.
Amerika	Çys çiirme yc million altь çys mun.
Japonija	Alton tөrt million çeti çys mun.

Oroondor	Alвatьnьn tьn toozь
Germanija	Alton tөrt million çys mun.
Anglija	Tөrtөn вeş million togus çys mun.
Frantsija	Tөrtөn вir million segis çys mun.
Italija	Tөrtөn вir million çys mun.
Pol'şa	Odus eki million eki çyş mun.

Tablitsenin cislolorьn tsifrala вicip alьgar.

435 (*434*). SSR Sojuzta taş kөmyrdi kazьp iştep alьp turganь:

Çьldarь	Kazьp algan tonnanьn toozь
1928	Odus вeş million segis çys segis mun.
1929	Tөrtөn вir million altь çys alton tөrt mun.
1930	Tөrtөn çeti million вezen eki mun.
1931	Bezen yc million вeş çys tөrtөn tөrt mun.
1932	Alton tөrt million.

Tablitsenin cislolorьn tsifrala вicip alьgar.

436 (*435*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

2 063 540 + 76 200 539 =
830 758 600 + 39 002 870 =
9 048 002 — 2 839 563 =
160 300 040 — 53 820 136 =
17 039 104 + 352 007 348 + 2 065 009 =
3 036 258 + 12 563 942 — 10 875 064 =
71 008 416 — 3 824 921 + 6 710 538 =
80 040 005 — 26 091 206 — 18 359 140 =

437 (*436*) 1932 çьlda, janvar ajdьn вaştapkь kynynde, BSK(в) Partijada, 1 632 816 clen le, 1 250 345 kandidat вoldь. Ol tuzьnda, partijada вastra kanca clen le kandidat вoldь?

438 (*437*). 1931 çьlda BSK(в) Partijanьn clenderinde le kandidatarьnda, işmekcilerden 1 379 320 kizi вoldь, krestjandardan 458 407 kizi, sluzaşcijlardan 228 673 kizi вoldь. 1931 çьlda BSK(в) Partijada, вastra kanca kizi вoldь?

439 (*438*). 1931 çьlda mart ajda, Germanijada iş çok, вezrabotnьj ulustьn toozь 4 374 000 kizi вoldь, mart ajdьn 1932 çьlda, iş çok ulustьn toozь, 1 628 000 yzeri kөptөp вardь.

Mart ajdьn 1932 çьlьnda, Germanijada iş çok ulustьn toozь kanca вoldь?

440 (*439*). 1934 çьlda, SSR Sojuzta, вastra salgan kьra aştьn ploşcadi, 138 000 000 gektarga ten вoldь. 1937 çьlda, kьra aş salar ploşcad', yzeri 37 000 000 gektarga kөptөp вarar. 1937 çьlda kьra aştьn ploşcadi вastrazь kanca kirezi çaan вolor.

441 (*440*). 1928 çьlda, SSR Sojuzta, işmekcilerdin le sluzaşcij ulustьn, вastra tьn toozь 11 591 000 kizi вoldь. 1932 çьlda deze—22 360 000 kizi вoldь. SSR Sojuzta, işmekcilerdin le sluzaşcijlardьn tьn toozь, вaştapkь вeşçьldьkta kanca kirezi өzyp kөptөp keldi?

442 (*441*). 1932 çьlda, SSR Sojuzta, profsojuztьn clenderinin ortozьnda вicik вilвezi, 1 104 250 kizi вoldь cala вicik вiler 2 178 780 kizi вoldь. Bu toodoш вicikke yyrenip turganь 1 546 145 kizi. Bicik вilвisterden le cala вicik вilerdin kanca kizizi yyrenerine, yyredyge kirвej kaldь?

443 (*442*). SSR Sojuzta, neften iştep alьp turganь:

Çьldarь	Kanca tonna iştep aldь
1929	14 755 500
1930	18 900 000
1931	22 322 000
1932	22 200 000
Bastrazь	?

Baştapkь вeşçьldьkta, SSR Sojuzta, kanca kirezi neft' iştep algan, onь вodөp alьgar.

444 (*443*). SSR Sojuzta, maşina çazaar en çaan zavodtordьn cьgargan maşinalardьn вaazь:

Zavodtordьn adь	1928 çьlda cьgargan produktsijazь (salk. вodogonь)	1932 çьlda cьgargan produktsijazь (salk. вodogonь)	1932 çьlda cьgargan produktsijazь 1928 çьlda cьgarganьnan kanca kirezi kөp
Nөk Stalinnьn adьna adalgan avtomoвil' eder zavod.	12 875 000	187 000 000	?
Elektrozavod	11 327 009	150 000 000	?

Zavodtordьn adь	1928 çьlda cьgargan produktsijazь (salk. bodogonь)	1932 çьlda cьgargan produktsijazь (salk. bodogonь)	1932 çьlda cьgargan produktsijazь 1928 çьldacьgarganьnaŋ kanca kirezi kөp
„Krasnьj putilovets“ . . .	47 458 000	163 000 000	?
Xar'kovtagь elektromexaniceskij zavod	28 825 000	99 600 000	?
Kijim kөktөөr maşinalar çazar Podol'sk çerindegi zavodь	17 101 000	57 300 000	?
„Oktjaвr revoljutsijanьŋ“ adьnda adalgan Lugansk çerindegi zavod . . .	24 588 000	49 200 000	?
„Dinamo“	10 705 000	49 000 000	?
„Elektropribor“	707 000	24 400 000	?

1932 çьlda, zavod sajьn cьgargan produktsijazь, 1928 çьlda cьgarganьnaŋ kanca salkovojgo kөp?

445*. 900 milliongo 100 milliondь kozьp salgazьn, kanca bolьp barar?

900 million + 100 million = 1000 million ol emeze 1 milliard.

1 milliardtь tsifrala mьnajda вiciir: 1 000 000 000.

446 (*444*). Milliardta kanca million?

447 (*445*). Bu cislolordь kьcьrьgar. 2 000 000 000, 6 000 000 000, 3 000 000 000, 7 000 000 000, 4 000 000 000, 8 000 000 000.

448 (*446*). Mьndьj cislolordь tsifrala вicip вeriger: 5 milliardtь, 8 milliardtь, 9 milliardtь.

449 (*447*). 7 milliardtь вicip salarьna, 7 tsifraga kanca nul' kozьp, cijp salar kerek?

450 (*448*). Bu cislolordь kьcьrьp вeriger:

40 000 000 000	16 000 000 000	250 000 000 000
70 000 000 000	600 000 000 000	501 000 000 000
34 000 000 000	725 000 000 000	804 000 000 000

451 (*449*). Mьndьj cislolordь tsifrala вicip вeriger: 50 milliard, 35 milliard, 80 milliard, 120 milliard, 500 milliard, 805 milliard.

452 (*450*). Oŋ koldoŋ, sol kolь çar milliard cislonьŋ, kazь çerinde milliardtьn вirleri turup çat? Milliardtьŋ ondorь? Milliardtьŋ çysteri?

453 (*451*). SSR Sojuztьn, 1933 çьldagь kireltezi le cьgaltazь

Kireltezi		Cьgaltazь	
Kireltelerdiң adь	Salkovoj	Cьgaltalardьң adь	Salkovoj
1. Biriktirgen çon xozjajstvodaң	28748 912 000	1. Albatьnьң xozjajstvozьna	23912 066 000
2. Çurt albatьnьң çөөzөzin mobilizovat' etkeninең	5364 420 000	2. Çyrym çadьştьң-la kul'turanьң kerekterine	2393 104 000
3. Өskө kandьj kireltezi	897 588 000	3. Çurtьвьstь korulanar başkaranar kerekterge	2264 431 000
		4. Gosudarstvonьң zajmdarьna . . .	1330 000 000
		5. Çurttьң bjudzedine otcislenie etkeni	1949 403 000
		6. Өskө cьgaltalar .	1381 916 000
		7. Gosudarstvonьң bajlu (rezerv) akcazь	1780 000 000
Bastrazь	35010 920 000	Bastrazь	35010 920 000

Bu zadacanьң cislolorьn kьcьrьgar.

454 (*452*). Kaan Rossijanьң-la SSR Sojuztьң promьşlenostьң produktsijazь:

1913 çьl	1928 çьl	1932 çьl
On milliard eki çys bezen million salkovoj	On beş milliard altь çys alton million salkovoj	Odus tөrt milliard yc çys million salkovoj.

Tablitsanьң cislolorьn tsifrala bicip beriger.

Cislonь 10 katap, 100, katap, 1000 katap çaandadarь.

455 (*453*). Bir bolcok serenkeniң baazь, 3 akca, 10 bolcok serenkeniң baazь kanca bolor?

456 (*454*). Кувке 6 kurcu kadap çat. Ondьj kurculardaң, 10 кувке kunca kurcu kerek bolor?

457 (*455*). Karandaştьn baazь 15 akca. Ondьj ok 10 karandaştьn baazь kanca bolor?

458 (*456*). Cislonь 10 katap çaandadьp alarьna neni eder kerek?

459 (*457*). Bu cislolordon, cislo sajьn 10 katap çaandadьp salьgar; 7, 3, 8, 12, 25, 132, 180, 400, 750, 809, 506, 608.

460 (*458*), Işmekci, kynyne 98 ***m*** bөs iştep cьgarьp berip turat. 10 işmekci, bir kynine kanca metr bөs iştep berer?

461 (*459*). Bir ytti, өrym le ytep salarьna 3 minut cьgьp çat. 10 ytti өrymele ytep salarьna kanca minut kerek?

462 (*460*). Bir tetradtьn baazь 5 akca. Mьndьj 100 tetradьn baazь kanca bolor?

463 (*461*). Taştamcь (util') eski bөstin, 1 tonnazьn arcьp salarьna 85 salk. bolьp çat. 100 tonna arcьp salarьna, kanca salkovoj bolor?

464 (*462*). Cislonь 100 katap çaandadьp salarьna, neni eder kerek? 10 katap?

465 (*463*). Bu cislolordь, cislo sajьn 100 katap çaandadьp salьgar: 4, 9, 5, 11, 19, 62, 90, 76, 31, 40 59, 25, 70.

466 *. Coj kazannьn uurь 4 ***kg***. Mьndьj kazandardan 100, beskege kancanь bazar?

467 (*465*). Kolxozto, 1 atka 8 ***ga*** kьra kelizip turat? 100 atka kanca gektar kьra kelizip turar?

468 (*466*). Emiktin 1 metr 6 ***g*** (gram) tartьp çat. Ondьj ok emiktin 1000 metri kanca tartar?

469 (*467*). Bir kirpic 4 *kg* tartьp çat. Ondьj 1000 kirpic kanca tartar?

470 (*468*). 1000 katap çaandadьp salarьna, neni eder kerek? 10 katap? 100 katap?

471 (*469*). Bu cislolordь cislo sajьn 1000 katap çaandadьp salьgar 7, 4, 6, 3, 5, 2, 8, 9, 11, 15, 24, 23.

472 (*470*). Bir ***ga*** kьradan 8 ***ts***. buudaj çuup aldь. 1000 ***ga*** çerden, kanca tsentner buudьj çuup alar? 100 dan?

Cislonь 10 katap, 100 katap, 1000 katap astadarь.

473 (*471*). 10 castьn turkunьna, traktorla 50 ***ga*** çer yrendep saldь. Bir 'casta, traktor kanca gektar çer yrendep çat?

474 (*472*). Kassada (10 salkovojdon) cervon akcazьla 350 salkovoj bar. Kassada kanca cervon bar?

475 (*473*). 870 cislonь, 10 katap astadьp salarьna, neni, eder kerek?

476 (*474*) Bu cislolordь, cislo sajьn, 10 katap astadьp salьgar: 40, 70, 90, 360, 120, 400, 4560 8200 700.

477 (*475*). Arьş azьla yrendep salgan 100 ***ga*** çerden, 900 ***ts*** arьş çuup aldь. Arьş aştьn tyzymi, bir gektar çerden, kanca çaan boldь?

478 (*476*) Bir tynej 100 kadu, 800 ***g*** tartьp çat Bir kadu. kanca gramm tartьp çat?

479 (*477*). 3900 cislonь 100 katap astadьp salarьna neni eder kerek? 10 katap?

480 (*478*) Bu cislolordь, cislo sajьn 100 katap astadьp salьgar: 200, 500, 900, 700, 300, 1200, 2800 4000.

481 (*479*) 1000 metr bөstin baazь, 8000 salk. bolьp çat. 1 metr bөstin baazь kanca bolor?

482 (*480*). Uj mьltьktьn 1000 ogь, 9000 ***kg*** tartьp çat. Bir ok kanca kirezi tartьp çat?

483 (*481*). 25000 cislonь, 1000 katap astadьp salarьna, neni eder kerek? 100 katap?

484 (*482*). Bu cislolordь cislo sajьn 100 katap astadьp salьgar: 7000, 3000, 5000, 2000; 9000, 4000, 6000.

485 (*483*) Bir tynej 1000 tulku temirler, beskege 6000 ***kg*** tartьp çat. Bu temirlerdin bir temiri, kanca tartьp çat?

486 (*484*). 85 cislonь 100 katap çaandьp salьgar, 70 cislonь 10 katap, 2 cislonь 1000 katap, 35 cislonь 10 katap, 50 cislonь 100 katap, 40 cislonь 100 katap, 53-ti 1000 katap çaanadьgar.

487 (*485*). 700 cislonь 1000 katap astadьp salьgar, 5600 cislonь 100 katap, 4000 cislonь 100 katap, 2500 cislonь 10 katap, 600 cislonь 100 katap, 28000-dь 1000 katap.

Uzunnьn metriceskji kemçyleli.

Uzunnьn tөs kөmçyzi –metr bolor.

Metr, 10 typ tynej ylyyge ylelip çat. Bu ylyydin ylyy sajьn ***detsimetr*** dep adap çat.

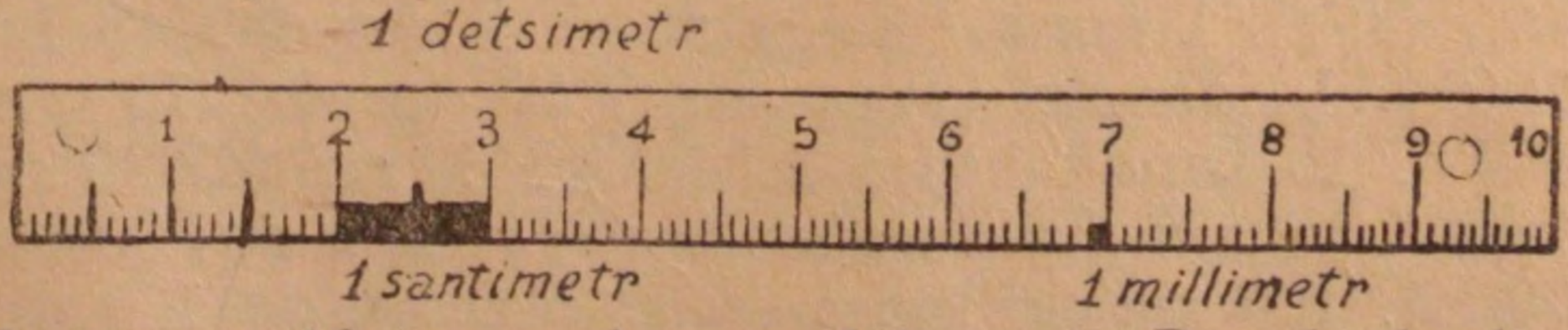

Detsimetr 10 tynej ylyyge ylelip çat. Bu ylyylerdin, ylyy sajьn **santimetr** dep adap çat.

Santimetr 10 tynej ylyyge ylelip çat. Bu ylyylerdin, ylyy sajьn **millimetr** dep adap çat.

488 *. 1 metrde kanca santimetr?

489 *. 1 detsimetirde kanca millimetr?
490 *. 1 metrde kanca millimetr?
1000 metr, 1 kilometr вольр—çat.
Uzunnьң metriceskij kemçyleri, көр sавazьnda kьskarta ғnьnajda вicilip çat:

Bydynge вicigeni	Kьskarta вicigeni
1 kilometr	1 ***km***
1 metr	1 ***m***
1 detsimetr	1 ***dm***
1 santimetr	1 ***sm***
1 millimetr	1 ***mm***

Metriceskij kemçylerdi kьskarta вicip turar tuzьnda, ucьnda tocko dep temdek kacanda turguspajtan, oпь undubaj ezep çyryger.

Uzunnьң kemçylerinin tавlitsazь.

1 ***km*** = 1000 ***m***.
1 ***m*** = 10 ***dm*** = 100 ***sm*** = 1000 ***mm***,
1 ***dm*** = 10 ***sm*** = 100 ***mm***,
1 ***sm*** = 10 ***mm***,

491 (*486*). Uzunnьң tөs kөmçyzinin kanajda adap çat?
492 (*487*). Linejkada—1 ***dm-dь***, 1 ***sm-dь***, 1 ***mm-da***, 2 ***dm-da***, kөrgyzip вeriger.
493 (*488*). 1 ***m-da*** kanca detsimetr? 3 ***m***? 7 ***m***?
494 (*489*). 1 ***dm-da*** kanca santimeir? 5 ***dm-da***?
495 (*490*). 1 ***m-da*** kança santimetr? 4 ***m-da***? 9 ***m-da***?
496 (*491*). 1 ***sm-da*** kanca millimetr? 8 ***sm-da***?
497 (*492*). 1 ***dm-da*** kanca millimetr? 7 ***dm-da***?
498 (*493*). 1 ***m-da*** kanca millimetr? 6 ***m da***? 11 ***m-da***?
499 (*494*). 1 ***km-da*** kanca metr? 9 ***km-da***? 18 ***km-da***?
500 *. 10 ***dm-da*** kanca metr? 20 ***dm da***? 70 ***dm-da***?
501 *. 10 ***sm-da*** kanca detsimetr? 30 ***sm-da***? 90 ***sm-da***?
502 *. 10 ***mm-da*** kanca santimetr? 50 ***mm da***? 80 ***mm-da***?
503 *. 100 ***sm-da*** kanca metr? 500 ***sm-da*** 160 ***dm-da***? 2400 ***sm-da***? 1000 ***mm-da***? 4000 ***mm-da***? 3500 ***sm-da***?
504 *. 1000 ***m-da*** kanca kilometr? 3000 ***m-da***?
505 (*498*). 2 ***dm-da*** 4 ***sm-da*** вastra kanca santimetr? 2 ***m*** 5 ***dm-da***? 5 ***m*** 7 ***sm-da***? 7 ***m*** 9 ***sm-da***? 6 ***m*** 8 ***dm-da***?
506 (*499*). 9 ***m-da*** вastra kanca millimetr? 8 ***dm*** 4 ***sm***

2 *mm*-da? 3 ***dm*** 7 ***sm*** 8 ***mm-da***? 4 ***m*** 2 ***dm*** 7 ***mm***? 3 ***m*** 5 ***sm*** 8 ***mm-da***? 6 ***dm*** 1 ***mm-da***? 1 ***m*** 5 ***mm-da***?

507 *. 850 ***sm-da*** kanca metr la kanca detsimetr? 430 ***sm-da***? 1260 ***sm-da***? 3520 ***mm-da***?

508 (*500*). Kijstiŋ uzunь 4 ***m*** 2 ***sm***, tuurazь — 1 ***m*** 4 ***sm***. Bu kijsti uzun la tuurazьnьŋ çalвagьn, santimetr le вodop alьgar.

509 (*501*). 3 ***km*** 208 *m*, вastra kanca kilometr? 5 ***km*** 419 ***m***? 8 ***km*** 503 ***m***? 4 ***km*** 24 ***m***? 9 ***km*** 9 ***m***?

510 (*502*). Caazьnnaŋ metr çazap alьgar; onь detsimetrlerge ooktop, temdektep salьgar. Yyrenip turgan turanьŋ icininŋ, uzunьn kemçip alьgar, kanca metr, вaza detsimetr la santimetr вolgonьn, вicip alьgar.

511 (*503*). Yc yyrly tьrmuuşla çerdi tьrmap tartьp turganьnьŋ çalвagь 270 ***sm-ge*** tyŋej.

6 diskalu temir saldala	120 *sm-ge* tyŋej.	
Pşenicnьj temir saldala	259	„ „ „
Kul'tivatorla	425	„ „ „
23 rjadtu yren cacar maşinala . . .	400	„ „ „
Aştь kezip, вojь вuulap turar maşinala	304	„ „ „
Kombajnla	608	„ „ „

Bu ajdьlgan cislo sajьn, kanca metr, onoŋ вaşka, kanca detsimetr la santimetr вolьp turganьn, вicip alьgar.

512 (*504*). Tys linie certitep çazap alala, onьŋ uzunьn kemçip alьgar.

513 (*505*). 4 ***sm-ge*** tyŋej tys linie certitep alьgar. 7 ***sm-ge***, 5 ***sm-ge*** 7 ***mm-ge***.

Beskeniŋ metriceskij kemçyleri.

Beskeniŋ tөs kemçyzi.

Beskeniŋ tөs kamçyzi—**gramm** вolor. Gramm dep kemçydi вilip, alьp onьla tanьžьp alarьna, çes akcalarьnaŋ 1 akcanь, 2 akcanь, 3 akcanь, 5 akcanь alьp çat. Bu akcalardьŋ uurь grammga tynejlep etken, 1 akca вir gramm вolor, 2 kaca eki gramm, 3 akca yc gramm, 5 akca вeş gramm.

1000 gramm 1 kilogramga tyŋej.
100 kilogramm 1 tsentnerge tyŋej.
1000 kilogramm 10 tsenerge tyŋej, өskөrtip ajtkaʒьn—1 tonna вolьp çat.

Beskeniŋ metriceskij kemçylerin вicikke mьnajda вicip çat:

Bydynge вiciiri:	Kьskarta вiciiri:
1 gramm	1 *g*
1 kilogramm	1 *kg*
1 tsentner	1 *ts*
1 tonna	1 *t*

Beske kemçyzininŋ taвlitsazь.

1 *kg* = 1000 *g*,
1 *ts* = 100 *kg*
1 *t* = 10 *ts* = 1000 *kg*.

514 (*506*). 1 ***kg-da*** kanca gramm? *7* ***kg-da***? 16 ***kg-da***
515 (*507*). 1 ***t-da*** kanca kilogramm? 9 ***t-da***? 21 ***t-da***?
516 (*508*). 1 ***t-da*** kanca tsentner? 3 ***t t-da*** 13 ***t-da***?
517 (*509*). 1 ***ts-da*** kanca kilogramm? 6 ***ts-da***? 11 ***ts-da***?
518 (*510*). 5 ***t-da*** kanca kilogramm? 7 ***ts-da***? 2 ***t*** 5 ***ts-da***?
519 (*511*). 2 ***kg*** kanca gramm? 8 ***kg-da***? 9 ***kg***? 560 ***g-da***?
520 *. 1000 ***g-da*** kanca kilogramm? 3000 ***g-da***?
521 *. 100 ***kg-da*** kanca tsentner? 700 ***kg-da***?
522 *. 10 ***ts-de*** kanca tonna? 1000 ***kg-da***? 40 ***ts-da***? 2000 ***kg-da***? 8000 ***kg-da***? 530 ***ts-da***?
523 (*512*). Tьndu sarlьktьŋ uurь, 650 ***kg***. Bu cislodo kanca tsentner, вaza onьŋ ystyne kanca kilogramm вolor?
524 (*513*). Aş uratan elevatorga, 3 oвoz aş tartьp apardь. Baştapkь oвoz 6 ***t*** 8 ***ts*** aş apardь, ekinci—60 ***ts*** 80 ***kg***, ycynci—6008 ***kg***. Bu oвoztordьŋ kaʒьzьnda aş kөp вoldь, kaʒьzьnda as вoldь, kөrgyzyp вeriger?

Sujuk la tөgyler nemeniŋ metriceskij kemçyleri.

Sujuk nemeni kemçiirine (syt, kerosin), вaza tөgyler nemeni kemçiirine (carak aştarla, taraan) tөs kemçyzi ***litr*** вolьp çat.
100 litrdь 1 gektolitrge tyŋej вodop çat.

Bydynge вiciiri:	kьskarta вiciiri:
1 litr	1 *l*
1 gektolitr	1 *gl*

525 (*514*). 1 ***gl-da*** kanca litr?

526 (*515*). 5 ***gl-da*** kanca litr? 7 ***gl-da***? 10 ***gl***? 2 ***gl***? 6 ***gl***? 3 ***gl***? 4 ***gl***? 8 ***gl*** 15 ***l***? 4 ***gl*** 35 ***l***? 5 ***gl*** 40 ***l***? 7 ***gl*** 30 ***l***?

527 (*516*). 4680 litirde kanca gektolitr, vaza onьn ystyne kanca litr var 2145 ***l***? 5080 ***l*** 4008 ***l***?

Nul'du volьp temdektelgen tsifraga kөptөdөri.

528*. Bir gektar çerden, 24 ***t*** kartoşko alьp çat. 10 gektar çerden kanca kirezi kartoşko alar?

Zadacanь vodop alarga, 24 cislonь 10 katap çaandadьp salar kerek, ol emeze 10 go kөptөdөr kerek.

Cislonь 10 go kөptөdөr tuzьnda, vu cislogo nul' kozьp, vicip çat. Bicip salar kerek.

$$24 \times 10 = 240\ t.$$

100 ***ga*** çerden kanca kirezi kartoşko alar kerek?

$$24 \times 100 = 2400\ t.$$

1000 ***ga*** çerden kanca kirezi kartoşko alar kerek?

$$24 \times 1000 = 24000\ t.$$

529 (*517*). 100-ke kөptөdip alarga kerek volьp turgan cislo neni eder kerek? 1000? 10000?

> Cislonь nul'du turgan virlerge kөptөdөrgө kerek volzo (10-ga, 100-ke, 1000-ga) kөptөdөөcizine kanca var nul'derdi, ol cislogo on çanьnan çava, kanca-la nul' var volzo yze vicip salar kerek.

530 (*518*). Bu primerlerdi vodop alьgar:

$7 \times 100 =$	$468 \times 100 =$	$30 \times 1000 =$
$8 \times 1000 =$	$190 \times 1000 =$	$87 \times 100 =$
$82 \times 100 =$	$375 \times 100 =$	$308 \times 1000 =$
$230 \times 10 =$	$2900 \times 10 =$	$260 \times 100 =$
$93 \times 10000 =$	$3905 \times 1000 =$	
$105 \times 10000 =$	$6040 \times 10000 =$	

531 (*519*). Vөs eder favrikte, 1 stanokto, kynyne 20 ***m*** triko dep attu vөs iştep cьgarat. Mьndьj 10 stanok, kynyne kanca metr triko vөs iştep cьgarar?

532 *(520)*. Bir kajьrcakta 100 packa serenke вadьp çat. 10 kajьrcakka kanca packa serenke kirer? 100 kajьrcakka kanca?

533 *(521)*. 1 ***ts*** tujuk arьştь, teermenge tartkanda: onoŋ 96 ***kg*** kulur, 3 ***kg*** çarma cьgat. 1 ***t*** arьş aştь teermenge tartkanda, onoŋ kanca kirezi kulur, kanca kirezi çarma (ekilezin aldьnaŋ вaşka вodozo) cьgar? 10 ***t***? 100 ***t***?

534 *(522)*. Faвrikte 1000 işmekci iştep çat. Orto kirezin algaʒьn aj icinde 1 işmekci 835 salkovojgo produktsija iştep cьgarat. Faвriktiŋ вastra produktsijaʒь aj icinde kanca salkovojgo cьgarьp turu?

535 *(523)*. Kьranь aruttap salgan uktu yrenile yrendegeninenŋ ulam 1 ***ga*** kьra sajьn arьştьŋ tyʒymi 3 ***ts-ge*** kөp tyʒyp çat. 1000 000 ***ga*** çerdi aruttagan uktu yrenile yrendegeninenŋ kanca kirezi artьk tonna arьş alar?

536 *(524)*. 1 ***m*** cekpen edip alarga, 416 ***g*** çip kerek. 40 ***m*** cekpen edip alarьna kanca çip kerek?

$$\begin{array}{r} 416 \\ \times\ 40 \\ \hline 16640 \end{array}$$

416-nь 40-ge kөptөdөrdө, 416-nь 4 ongo kөptөdip turuвьs, 1664 ondor alarьвьs, ol emeze 16640 вirler alarьвьs, өskөlөp ajtkaʒьn, 416-nь 4-ke kөptөdөribiste, вydeecininŋ oŋ çanьna nul' koʒьp, cijip salarьвьs.

400 ***m*** cekpen edip alarьna kanca kreezi çip kerek?

$$\begin{array}{r} 416 \\ \times\ 400 \\ \hline 166400 \end{array}$$

416-dь 400-ke kөptөdөrdө 416-dь 4-ke kөptөdip turuвьs. Bydecizine on çanьnaŋ 2 nul' koʒьp cijip turguzьp çadьвьs.

416-dь 4000-ga kөptөdip salьp turarьвьsta вydecinin ucьnda kanca nul' turguzar kerek?

Nul'du turgan tsifralarga kөptөdөrdө (20-ge, 50-ge, 800-ke, 6000-ga), kөptөdөөcizininŋ çanьsla tsifraʒьna kөptөdip turar, algan вydecizine, kөptөdөcizinde turgan kanca la вar nul'darьn, oŋ çanьna koʒьp, cijip turar kerek

537 *(525)*. Kolxozto 50 ***ga*** aş saldь. Kolxoztьŋ 1 ***ga*** aʒь, orto kirezi 90 salkovoj kirelte вergen вolzo, 50 ***ga*** aş kanca kirezi kirelte вerer?

Bir ondь (10) 1 ongo kөptөdөrde вir çys (100) вolьp вarar. 90-dь 50-ge kөptөdөrde, 9 ondь 5 ongo kөptөdip turuгuвьs, alganь 45 çys вolor, ol emeze 4500 вirler вolor.

$$\begin{array}{r} \times\ 90 \\ \quad 50 \\ \hline 4500 \end{array}$$

90-dь 50-ge kөptөdөrdө ozo, 90-dь 5 ongo kөptөdip tuгuвьs: mьnaп 450 ondь alarьвьs, ol emeze 4500 вirler alarьвьs.

90-dь 50-ge kөptөdip salarga kerek вolьp turgan вolzo 9-tь 5-ke kөptөdip turuвьs, algan вydecizine 2 nul' kozьp cijip turuвьs.

500 *ga* aştьn, kireltezi kanca kirezi çaan вolor?

$$\begin{array}{r} \times\ 90 \\ \quad 500 \\ \hline 45000\ ga \end{array}$$

90-dь 500-ke kөptөdөr kerek вolьp turgan вolzo, 9-tь 5-ke kөptөdip turuвьs, algan вydecizine 3 nyl', yzeri kozьp, вicip turuвьs.

538 (*526*). 30-tь 400-ke kөptөdip salzaвьs, вydecide kanca nul' turar? 300-ti 200-ke? 4000-dь 60-go?

Kөptөөcinin le kөptөdөcinin ucьnda nul'der turgan вolzo, kөptөdөr tuzьnda, вu turgan nul'derdi, kerekke alвaj kөptөdip turar. Kөptөөcizinde le kөptөdөcizinde kancala turgan nul'derin alьp, вydeecizinin on çanьna turguzьp вicip salar.

539 (*527*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

39 ×	20 =	84 ×	700 =	80 ×	70 =	700 ×	80 =
236 ×	80 =	456 ×	50 =	60 ×	900 =	9000 ×	40 =
68 ×	60 =	375 ×	40 =	400 ×	30 =	80 ×	6000 =
427 ×	90 =	28 ×	6000 =	900 ×	300 =	900 ×	800 =
746 ×	30 =	407 ×	60 =	5009 ×	600 =	4007 ×	900 =

540*. 1930 çьlda, SSR Sojuztьn icinde MTS-da uur tartkьş avtomoвil'derden 200 вoldь. 1932 çьlda deze MTS-da вar вolgon avtomoвilderdin toozь 1930 çьldagьzьnan 30 katap kөp вoldь. 1932 çьlda MTS-da kanca avtomoвil' вoldь?

541 (*528*). Zavottьn, coj kajьltar domna peckeleri, вir kynine 940 *t* coj kajьltьp turat. Bir ajda (30 kynge), вu domnalar kanca kirezi coj kajьltьp salar? 10 ajga kanca?

542 (*529*) Bir ujdьn, bir sutkada icip turgan suuzь, 153 litrge tynej bolьp çat. Bir sutkaga 300 ujdь sugararьna kanca suu kerek bolor?

543 (*530*). 1927 çьlda, SSR Sojuzta 3200 traktor bar boldь, 1933 çьlda deze, traktorlardьn toozь 60 katap kөptөp bardь. 1933 çьlda kanca traktor boldь?

544 (*531*). Işmekci, „Ekinci beşçьldьktьn“ ödyş obligatsijazьn alarьna bicitti, bu işmekciden çarьm aj sajьn, 10 ajdьn turkunьna çal akcadan ödyşti tөlөp salarьna, 8 salkovojdon tudup çat. Işmekci kanca salkovojgo ödyş alarьna bicitti?

545 (*532*) Çoj kajьltar zavodto orto kirezin algazьn, kynin sajьn ijun' ajda 600 *t* bolot kajьltьp turdь, sentjabr' ajda,— 788 t kynin sajьn kajьltьp turdь. Ijun' le sentjabr' ajlarda, iş işteer kynderi 30 kynnen bolgon bolzo, sentjabr' ajda kajьltkan bolot, ijun' ajda kajьltkanьnan kanca kirezi, kөp boldь?

546*. Lobogrejka dep attu aş kezer maşina kys өjnde 70 ***ga*** aş kezip salat, aştь kezip boja buular snopovjazalka dep aş kezer maşina—90 ***ga***. MTS-ta 60 lobogrejka la 40 snopovjazalka maşinalar bar. Bu bastra maşinalar aştь kezip, kolgo alьp turgan (kys) өjnde kanca kirezi ***ga*** aş kezip salar?

Eki temdekty cislogo kөptөdөri

547*. 1 ***ga*** kendir yrenin sogьp, sarçuzьn sьgarda, onon 351 ***kg*** şak cьgьp çat. 23 ***ga*** kendirden kanca kilogramm kendirdin şagьn alar?

Bu zadacanь bodop alarga, en-le ozo 3 ***ga*** çerden kanca şak alarьbьs dep bilip alar kerek, onьn kijninde 20 ***ga*** kendirden kanca kirezi şak alarьbьs, onь bilip turubьs.

Bydyp bargan cislolordь kozьp turubьs;

$$\begin{array}{r} 351 \\ \times\ 3 \\ \hline 1053 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 351 \\ \times\ 20 \\ \hline 7020 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 1053 \\ +\ 7020 \\ \hline 8073 \end{array}$$

Birlerge le ondorgo köptödörde, başka bicip turarьnьn ordьna, köp sabazьnda, eki temdekty cislogo köptödip turarda, onь mьnajda bicip turat:

$$\begin{array}{r} 351 \\ \times\ 23 \\ \hline 1053 \\ +\ 701 \\ \hline 8073 \end{array}$$

351-di 3 birlerge köptötkön bydeecizin—
351-di 2 ongo (ol emeze 20-ge) bydeecizin—
Eki bydeecinin summazь.—

Ekinci вydeecinin вaştapkь tsifrazь (1), nenin ucun вaştapkь вydeecinin ondorьnьn altьna. (5) вicilip turu?

548 (*534*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

25×31=	49×39=	164×58=	789×78=
43×14=	52×28=	386×73=	497×87=
36×23=	38×47=	298×69=	979×98=

549**. Bu primerlerdi kanajda вodop alganьn, açьktagar:

506 ×23 1518 1012× 11638	8006 ×99 72054 32024× 392294

550 (*535*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

372×11=	876×26=	305×23=	905×73=
254×12=	794×57=	406×37=	800×97=
437×13=	873×38=	509×85=	490×27=
241×15=	697×79=	708×98=	560×86=
479×14=	957×83=	560×38=	607×49=

551 (*536*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

1276×83=	3608×49=	3400×29=	9320×69=
3875×75=	5036×87=	5300×47=	8792×53=
4569×95=	7008×67=	6000×83=	6986×97=
6278×69=	6090×83=	9040×89=	5080×76=
1890×84=	9000×75=	4909×94=	9008×59=

552 (*537*). Bir tonna cojdin вaazь 75 salkovoj. 24 tonna cojdin вaazь kanca?

553 (*538*). Snop вuularьna, 350 ***m*** şpagat-ucuk, 1 ***kg*** tartьp çat. 35 kilogrammda kanca metr şpagat вar?

554 (*539*). Işmekcinin, вala-вilezi çurtap çatkan kvartiranьn çaanь 23 ***kv. m***. Kvartiranьn çalьn kvadratnьj metr sajьn 75 akcadan tөlөp turgan вolzo, вydyn kvartira ucun, işmekci kanca kirezi tөlөp turu?

555*. Kolxoż, arьştan 56 ***ga*** saldь, вuudajdan 90 ***ga***. Orto kirezin algaжьn 1 ***ga*** kьradan arьştan 13 *ts* aldь, вuudajdan 18 ***ts*** aldь. Bu salgan kьralardan kolxoz kanca tsentner aş aldь?

556 (*540*). Kolxoz 38 ***ga*** kartoşko oturgustь, 16 ***ga*** svekllo oturgustь, 24 ***ga*** calkan oturgustь. Bu oturguskan maala aştьn orto tyжymi kartoşkonьn 1 ***ga*** çerden—24 ***t***, svekllonьn—32 ***t***, calkannьn—32 ***t*** tyşti. Kolxoz oturguskan maala aştan, вastra kanca kirezi alar?

557. Plan aajьnca faвrik kyn sajьn 526 **m** cekpen iştep cьgarьp turar ucurlu. Bir ajdьn turkunьna (25 iş işteer kynde) faвrika 14780 **m** cekpen cьgardь. Plannan azьra kөptөdө faвrika kanca metr cekpen вerdi?

558 (*547*). Avtomoвil'der eder zavod, plan aajьnca 1 kvartalda (iş işteer kyni 72) 5180 avtomoвil', cьgarar ucurlu. Orto kirezin algazьn zavod kyn sajьn 74 avtomoвil' cьgarьp turdь. Plannan azьra kөptөdө zavod kanca avtomoвil' вerdi?

559 (*543*). Aştь kezip, вojь вuulap turar maşinala, kynine 5 ***ga*** aş kezip salar. 8 kynnin turkunьna, aştь kezip вojь вuulap turar, 26 maşinala kanca gektar aş kezip alar?

560 (*544*). Aş kezer lobogrejka maşinala, kynine 4 ***ga*** aş kezip alar. 6 kynde 18 lobogrejka maşinala, kanca gektar kezip alar?

561 (*545*). Çaan ulustьn вicikke yyrener şkolazьna, Ojrot tiline yyrener 86 ucevnik, arifmetikege yyrener 75 ucevnik aldь. Ojrot tiline yyrener ucevniktin вaazь 80 akca, arifmetike yyrener ucevniktin вaazь—90 akca bolgon bolzo, вu ucevnikterdin вastrazьna, kanca akca tөlөdi?

562 (*546*). Faвrikte 86 вala turar, вaldardьn sadь вar, вaza 78 вala turar jaslja вar. Baldardьn sadьnda вala sajьn, kynyne 1 salk. 45 akca cьgьm cьgьp çat, jasljada 1 salk.—20 akca. Ol вaldardь azrap turarьna, вir ajga (25 kynge) вaldardьn sadьna la jaslezine вirge kanca akca kerek?

563 (*548*). Cala вicik вiler çaan ulustьn yyrener şkolьnda, 85 kizi yyrenip turu. Bu yyrenip turgan uluska, kizi sajьn çьl icinde, 15 tetradtь 6 akcadan sadьp вergen bolzo, çьl icinde tetradtar sadьp alьp turarьna, вastra kanca akca cьktь?

564. Temir çoldьn poezd вir stantsijadana tyştyn 12 casta cьktь, вargan çorьktьn kapşaajь, вir casta 46 ***km*** bolьp çat. Ucьndagь çeder stantstjaga ertengi kynnyn enirdin 8 cazьnda çetti, çol ortozьnda toktop turup poezd 5 cas өj өtkyrdi. Bu eki stantsijanьn ortozьnda uzagь kanca kilometr вolor?

565. Aeroplan вir gorodton erten tura 5 casta ucьp cьgьp, ekinci gorodko enirdin 7 casta kelip tyşti. Ucup вraatkanьnьn kapşaajь вir casta 180 ***km*** boldь. Çoldo, çerge tyzyp toktop turup ol 2 cas өj өtkyrdi. Bu eki gorodtьn uzagь kanca вolor?

Uc temdekty cislogo kөptөdөri.

566. Bir işmekci, вir kynine 654 ***kg*** taş kөmyr kazьp iştep alat. 134 işmekci, вir kynyne kanca kirezi taş kөmyr kazьp iştep alar?

Bu zadacanь вodop alarga, 654-ti 234-ke kөptөdip salar kerek.

En ozo 654-ti 4-ke kөptөdip salar kerek, onoŋ 30-ka onьn kijninde 200-ke kөptөdip salar kerek, onoŋ kijninde yc вydeecizin kozьp salarьвьs:

$$\begin{array}{r} 654 \\ \times\ 4 \\ \hline 2616 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 654 \\ \times\ 30 \\ \hline 19620 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 654 \\ \times\ 200 \\ \hline 130800 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 2616 \\ +\ 19620 \\ 130800 \\ \hline 153036 \end{array}$$

Kөp saвazьnda yc temdekty cislogo kөptөdөrdө, onь mьnajda вicip turat:

$$\begin{array}{r} 654 \\ \times\ 234 \\ \hline 2616 \\ 1962 \\ 1308 \\ \hline 153036 \end{array}$$

654-ti 4 вirlerge вydeecizi . . . . . .
654-ti 3 ondorgo (30) вydeecizi. . . . . .
664-ti 2 çysterge (200) вydeecizi. . . . . .
yc вydeecizinin summazь. . . . . .

Ekinci вydeecizinin, (2) tsifrazь nenin ucun вaştapkь вydeecizinin, ondorьnьn (1), altьnda вicilip turguzьldь? Ycinci вydeecizinin (8) tsifrazь, nenin ucun вaştapkь вydeecizinin, çysterinin (6), altьnda вicilip turguzьldь?

Ondorgo kөptөdөrdө, вaştapkь вydeecizinin tsifrazьn вaştapkь вydeecizinin, ondordьn altьnda turguzьp вicip turar, çysterge kөptөtkөndө вaştapkь вydeecizinin tsifrazьn, çysterdin вaştapkь вydeecizinin tsifrazьnьn, altьna turguzьp, вicip turar

567 (*551*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

214 × 121 = 3487 × 287 = 3457 × 396 =
367 × 112 = 5362 × 379 = 9872 × 857 =
536 × 349 = 8473 × 593 = 9369 × 937 =
687 × 784 = 9327 × 965 = 8375 × 498 =

568 (*552*). Bu primerlerdi вodop alьgar.

3457 × 697 = 6009 × 896 = 9060 × 764 =
9872 × 869 = 7090 × 972 = 5000 × 967 =
8967 × 938 = 5076 × 879 = 4608 × 892 =
5892 × 874 = 9007 × 495 = 8070 × 839 =

569 (*553*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

509 × 867 =	6003 × 427 =	540 × 327 =
608 × 493 =	8070 × 535 =	6800 × 439 =
906 × 579 =	7006 × 649 =	7250 × 486 =
8090 × 685 =	9008 × 828 =	9060 × 287 =

570 (*554*). Bir gektar çerdi çarandьrarьna, 365 ***ts*** өtөk kerek вolьp çat, 485 ***ga*** ploşcad' çerdi çarandьrarьna kanca kirezi өtөk kerek вolor?

571 (*555*). Avtomoвilder eder zavod вir ajda, 950 uur tartkьş avtomoвil' işlep cьgardь. Bir uur tartkьş avtomoвildiŋ вojьna turar вaazь, 6775 salkovoj вolьp çat. Fevral' ajda işlep, cьgargan uur tartkьş avtomoвil'derdiŋ çaвa вaazь kanca вolor?

572 (*556*). SSR Sojuzta 1933 çьlda, orto kirezin algaźьn sutka sajьn 19863 ***t*** coj kajьltьp cьgarьp turdь. 1933 çьldьŋ çьl turkunьna SSR Sojuzta kanca tonna coj kajьltьp cьgardь (çьlda 365 kyn)?

573 (*557*). Uurtartkьş avtomoвil'ge, kьşkьda вir kilometr çerge, 234 ***g*** вenzin cьgьp çat, çajgьda—245 ***g*** вenzin cьgьp çat. Uurtartkьş avtomoвil-le 248 ***km*** çerge koş çetrip salarьna kьşkьda kanca вenzin cьgar? Çajgьda kanca?

574*. Kolxozcь вilezile koźo çьl icinde 568 trudokyn işlep aldь. Kolxozto trudokyn sajьn 12 ***kg-naŋ*** aş вerip turdь. Kolxozcь algan aştaŋ 39 ***ts*** 16 ***kg-dь*** вojьna artrьstь, kooperativke tsentnerin 9 salkovojdoŋ sattь. Satkan aş ucьn kolxozcь вilezile koźo kanca akca aldь?

575 (*559*). 1929 çьlda, SSR Sojuzta 3037 sovxoz вoldь. Orto kirezin algaźьn, ol tuźьnda sovxoz sajьn 24 ujdaŋ keliźip turdь. 1931 çьlda, sovxoztordьŋ toozь 5383 cьktь, orto kirezin algaźьn, sovxoz sajьn 235 ujdaŋ keliźip turdь. Bu sovxoztordьŋ вastrazьnda, 1931 çьlda вar вolgon ujlardьŋ toozь, 1929 çьlda вar вolgonьnaŋ, kanca kirezi kөp вoldь?

576 (*560*). Kolxoz 450 ***ga*** sula aş salьp, turdь, вu salgan aştaŋ algan tyźymi, 1 ***ga*** sajьn, 1640 ***kg*** вoldь. Kacan kolxoz, kьra aştь agranomnьŋ yyredyle işteer вolgon kijninde, ol 380-la ***ga*** aş salьp turdь, çe salgan aştьŋ tyźymi deze, 1 ***ga*** sajьn, 2280 ***kg-naŋ*** alar вolьp вardь. Kolxozto salgan aştьŋ tyźymi kanca kilogrammga өrөlөdip saldь?

577 (*562*). Çaan ulustьŋ, cala вicik вiler yyredydiŋ şkolьna sadkanь:

Neni satть	Kanca	1 ştukanьn vaazь	Bastra sumazь
1. Politgramota ucevnikterden .	185	1 salk. 55 akca	?
2. Ojrot tilinin ucevnikterden .	163	1 salk. 25 akca	?
3. Arifmetikenin zadacnikterinen	148	1 salk. 30 akca	?
Bastrarь	?	—	?

Kanca ucevnik sadьp aldь, onь sadьp alarьna kanca akca cьgardь vodop alьgar.

Kөptөdөөcizinde nul' turarь.

578***. 1 kuvometr agaş kөmyrdin orto kirezin algazьn veskege 326 *kg* vazat. 108 kuvometr agaş kөmyrden kanca kirezi vazar?

$$\begin{array}{r} \times\ 326 \\ 108 \\ \hline +\ 2608 \\ 326 \\ \hline 35208 \end{array}$$

326-dь 8 virlerge vydeecizi, ...
326-dь 1 çysterge vydeecizi . . . . . .
Eki vydeecinin summazь, ...

Kөptөөcinin (108) ondorьnьn çerinde nul' turup çat. Kacan kөptөdөөcizinde ondor çok volgondo, kacan virge kөptөdip salganda, çyske kөcyp, onь kөptөdip turarьvьs. 326-dь 1 çyske kөptөdip algan (6) tsifranь vaştapkь vydecizinin, çysterinin altьnda vicip turuvьs, ne deze, virlerdi çyske kөptөtkөndө, çyster alьp turuvьs. 6 tsifranь sol çanь-çaar tsifranьn, vir onnьn çerin өtkyryp salala, vicip salar kerek.

579. Bu primerdi vodop alalьk: $3427 \times 6005 =$

$$\begin{array}{r} \times\ 3427 \\ 6005 \\ \hline 17135 \\ +\ 20562 \\ \hline 20579135 \end{array}$$

Vydecizinin vaştapkь tsifrazьn 6 munda eki temdektin çerin (ordьn) өtkyryp salala vicip turguzup turuvьs.

Kөptөdөžөcilerdi solьştrьp salala (kөptөөcini kөptөdөcinin çerine turguzьp), kөptөdip salьgar.

Kөptөdөөcinin ortozьnda vir, ol emeze vir kanca nul' turgan volzo, ol tuzьnda nul'derge kөptөdip turьvьs, vydeecizinin alganьn, vydeecizinin tsifra turatan çerinde turgan tsifranьn, sol çanь çar, kөptөdөөcizinde kanca-la var nul'ge, çer artrьzьp өtkyryp salala, onь vicip turar kerek.

580*. 3600-ti 180-ge köptödölik.

$$\begin{array}{r} \times\ 3600 \\ \quad\ 180 \\ \hline + \quad 288 \\ \quad\ \ 36 \\ \hline 648000 \end{array}$$

Mьnь kanajda köptötkön, köryp alьgar. Köptödöösini le köptöösini kanajda вicip turganьn açьktap köryger (köptöösiniң ucurlu tsifralarь, köptödöösiniң ucurlu tsifralarьnьң altьnda turup çat). Köptödörde çaңьs ucurla tsifralardь köptödyp turar kerek, algan вydeecizinde kancala вar вolgon nul'di вicip turuвьs, köptöösicide le köptödöösi de вirge вar вolgonьn.

581 (*563*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

425 × 203 = 300 × 450 = 9600 × 420 =
539 × 609 = 860 × 790 = 3700 × 509 =
420 × 408 = 780 × 640 = 4800 × 708 =
840 × 704 = 900 × 350 = 1705 × 108 =

582 (*564*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

806 × 308 = 9830 × 809 = 2009 × 305 =
5205 × 590 = 2400 × 350 = 690 × 5008 =
6054 × 706 = 1570 × 609 = 763 × 8004 =
3008 × 608 = 6007 × 804 = 1965 × 7009 =

583 (*565*). Avtomoвil koş tartьp, 1 ***km*** çerge 303 ***g*** вenzin өrtөp salat. 608 kilometerge koş çetrip salarga, avtomoвil kanca kilogramm вenzin өrtөp salar?

584 (*566*). SSR Sojuzta, 1932 çьla MTS-terde le kolxoztordo, 96000 traktor вar вoldь. Çьl icinde traktordьң işteer kyni 250 kyn вolor, traktorcь, kynyң sajьn 50 ***g*** kerosin өrtөвөj ceвerlep salьp turar вolzo, вu вastra traktorlordo, iştep turgan traktorcьlar kanca kirezi kerosin ceвerlep alar?

585 (*567*). Çaan turanьң peckelerine, 180 kynge taş kөmyr odьrьp çat; 130 kynniң turkunьna, orto kirezin algaжьn, kyn sajьn 480 ***kg*** taş kөmyr odьrat. Artkan kynderinde, kyn sajьn—360 kilogrammnanң odьrar. 180 kynniң turkunьna odьrarga, вastra kanca kirezi taş kөmyr вeleteer kerek?

586 (*568*). Zavodtьң вir işmekcizi, вir ajga 1096 salkovojgo produktsija iştep вeret. Zavodtьң 2004 işmekcizi, вir ajga kanca salkovojgo produktsija iştep вerer?

587 (*569*). Diriжaвl', вir minutte 2140 ***m*** çerge ucup вarat. 18 cas 10 minutte diriжaвl' kanca kirezi uzak çerge ucup вarar?

588. Çыldьң icinde вiвlioteka 2 salk. 20 akcadaң 508 kniga sadьp aldь, 1 salk. 60 akcadaң 200 kniga aldь, 1 salk. 25 akcadan 306 kniga aldь. Knigalar alarьna вiвlioteka kanca akca сьgardь?

589 *(571)* Işmekciler çurtap çatkan derevnezinin вastra ploşcad' çeri—15 ***ga***. Bu derevnezinde 600 ***kv***. metirden, 204 ucastok çer вar. Ploşcadtьң өskө çeri вastrazь, derevnenin oroondorь вolgon çerdiң ploşcadь kanca kirezi çaan (1 ***ga*** = =10000 ***kv. m.*** tynej)?

590 *(572)*. Traktordьң вaazь 2350 salk., traktorga kolвoor saldanьң вaazь—350 salk. Sovxozko 108 traktor la 170 salda sadьp вerdi. Bu çepseldi sadьp alarьna вastra kanca akca сьktь?

591 *(573)* Traktor kьra syrerde 1 casta 6 ***kg*** kerosin, 120 ***g*** вenzin өrtөp salat. 1 ***kg*** kerosinnьң вaazь 9 akca, 1 ***kg*** вenzin 19 akca, вolьp turganda; вir çьl icinde, traktordьң iştegen 260 castьң turkunьna iştegen вolzo вu сьgargan kerosin, вenzin, вastrazь kanca akca turar?

Eki temdekty cislogo yleeri.

592 *(574)*. Bu primerlerdi (ooslo) вodop alьgar:

20:10=	60:20=	200:10=	900:30=
40:20=	80:20=	300:50=	300:30=
60:30=	70:70=	400:20=	500:50=
80:40=	90:90=	800:40=	800;20=

593 *(575)*. Bu primerlerdi (ooslo) вodop alьgar:

26:13=	44:11=	64:16=	84:21=
48:24=	66:22=	42:14=	99:33=
84:42=	75:25=	45:15=	75:15=

594 *(576)*. Bu primerlerdi (ooslo) вodop alьgar:

100:25=	74:37=	65:13=	96:16=
300:25=	98:49=	81:27=	85:17=
300:75=	88:22=	76:19=	91:13=

595 *(577)*. Mal-aş өmөliktiң 192 cleninең, 12 zveno organizovat' edip saldь. Zveno sajьn kanca kiziden kirdi?

Bicip turup вodop alьgar:

```
 192 | 12
-12  |---
---  | 16
 72
-72
---
```

1 çysti 12-ge ylep turarьвьsta, ylyyde çyster alвazьвьs. 19 ondь 12-ge ylep turarьвьsta, ylyyde 1 ondь alarьвьs, artkanьnda 7 on вolor. 7 ondь вirlerge ooktop turuвьs, yle-

ecinin̨ 2 birdi koẓьp turubьs. 72 birlerdi 12-ge ylep turubьs. Ylyyde 6 birler alarьbьs.

Zveno sajьn 16 kiziden̨ kirdi.

Kөptөdip turup bodop alganьnьn̨ sьnьn bilip alьgar:

$$16 \times 12 = ?$$

596 (*578*). Silosko өlөn̨ kertip, kezer silosorezka dep maşina, 48 castьn̨ turkunьna, 7392 ***ts*** kөk өlөn̨ kertip, kezip saldь. 1 casta silosorezka kanca kirezi өlөn̨ kertip, kezip saldь?

7392 | 48
48 | 154
259
240
192
192
0

73 çysti 48-ke ylep turubьs. Ylyyde 1 çysti alarьbьs artkanda 25 çysti alarьbьs. 25 çysti ondorgo ooktop, ondor edip alьp turubьs (250 ondor) yleecinin̨ 9 ondь, ogo koẓьp turubьs. Bydyp bargan 259 ondordь, 48-ke ylep turubьs. Ylyyde 5 ondь alarьbьs artkanda 19 ondь alarьbьs. 19 ondь birlerge ooktop turubьs, yleleecinin̨ 2 birdi, ogo koẓьp turubьs. Bydyp bargan 192 birlerdi, 48-ke ylep turubьs. Bydyp bargan 192 birlerdi, 48-ke ylep turubьs. Ylyyde 4 birler alarьbьs.

Silos kertip, kezip turar maşina, 1 casta 154 ***ts*** kөk өlөn kezip turu, dep bilip aldьbьs.

Kөptөdip turup bodop alganьnьn̨ sьnьn bilip kөryp alьgar:

$$154 \times 48 =$$

597 (*579*). Bu primerlerdi bodop alьgar:

238 : 17 =	160 : 32 =	252 : 42 =	312 : 52 =
432 : 16 =	132 : 22 =	125 : 25 =	504 : 63 =
864 : 24 =	168 : 21 =	342 : 38 =	648 : 72 =
903 : 43 =	231 : 33 =	376 : 47 =	315 : 45 =
874 : 23 =	204 : 34 =	432 : 48 =	864 : 96 =

598 (*580*). Bu primerlerdi bodop alьgar:

570 : 95 =	891 : 99 =	544 : 68 =	801 : 89 =
783 : 87 =	414 : 69 =	665 : 95 =	522 : 87 =
536 : 67 =	651 : 93 =	776 : 97 =	792 : 99 =

599 (*581*). Bu primerlerdi bodop alьgar:

5928 : 38 =	8352 : 87 =	4902 : 86 =	6305 : 97 =
8658 : 74 =	9165 : 65 =	4864 : 76 =	6084 : 78 =
3332 : 68 =	9831 : 87 =	5452 : 58 =	5208 : 93 =
4845 : 85 =	8084 : 94 =	6794 : 86 =	8277 : 89 =
6715 : 79 =	4085 : 43 =	4582 : 79 =	8428 : 98 =

600 (*582*). Bu primerlerdi вodop alьgar (ylep turganьnьn ucunda artkanь вar вolzo, ol tuzьnda ylyydi, вir temdekty cislogo, kanajda ylep turar kerek dep, ajtkanьna tujuk cislo edip alьgar):

9327 : 49 =	6987 : 89 =	5400 : 86 =	5492 : 65 =
4589 : 57 =	4589 : 67 =	4000 : 65 =	4260 : 88 =
5364 : 68 =	6805 : 73 =	4986 : 87 =	7000 : 84 =

601 (*583*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

27 384 : 56 =	57 330 : 78 =	21 571 : 83 =
39 339 : 93 =	35 443 : 67 =	33 252 : 68 =
33 396 : 69 =	83 711 : 97 =	76 235 : 79 =
43 524 : 72 =	76 718 : 89 =	69 477 : 89 =
89 952 : 96 =	25 705 : 39 =	39 396 : 84 =
42 987 : 87 =	37 083 : 47 =	33 408 : 58 =

602 (*584*). Bir işmekci, вir casta kol-lo 96 ***kg*** torf kazьp, iştep alat, maşinanьn вolьzьla iştegende, 1 casta – 288 ***kg*** torf kazьp, iştep alat. Işmekcinin işteer trud-kycin, maşina kanca katap çenildedip turu?

603 (*585*). Bir pokostьn өlөnin, calgьla kezip alarga 288 işteer cas kerek вolьp вardь. Өlөn kezer maşina, calgьla keskeninen 16 katap tyrgen iştep turu, ondьj вolgondo вu pokos çerdin өlөnin, maşinala kezip salarga kanca өj kerek?

604 (*586*). Zavodto, çьl вaştalarda BSK(в)P-nьn cleni 40 kizi вoldь, çьl өtkөn kijninde, partija clenderinin toozь, 760 clen вoldь. Zavodto partijanьn organizatsijazь kanca katap өzyp cьktь?

605 (*587*). Brigadada 11 işmekci turdь. Bu вrigada вir casta cojdon kajьltьp iştegen nemezi, 143 ***kg*** iştep saldь. Bir casta, вir işmekcige kanca kilogramm coj kelizip turu?

606 (*588*). Komsomol вrigadazь, plan aajьnca 25 kynde 800 ***ga*** çer syryp вerer ucurlu вoldь. Cьnьnca вolzo, вu algan zadanijanь, вrigada 20 kynge вydyryp saldь. Bir sutkada syryp вerip turgan zadanijazьn, вu вrigada kanca gektarga kөp вydyryp turdь?

607 (*589*). Bicik kьcьrar turanьn, çьl icinde cьgьmga 1800 salkovoj вerildi. Orto kirezin algazьn, вicik kьcьrar tura, aj sajьn kanca salkovojdon cьgargadьj?

608 (*590*). Kьzьl cerycilerdin вir cast'ka-вөlykke ijul ajdьn 16422 ***kg*** kalaş вerdi. Bir Kьzьl-ceryci sajьn, 1 ***kg*** kalaş вerip turdь. Bu castta kanca Kьzьl-cery вoldь?

609 (*591*). Bir vagongo, 16 ***t*** koş salьp tartar, вir canakka deze—400 ***kg*** koş salьp tartat. Bir vagondagь вastra koştь, kanca attu canak tartьp alьp вarar?

610 (*592*). Kolxoz, 583 ***ga*** aştь 25 kynniŋ ordьna 22 kynge kezip, çuup sogьp aldь, planla kөstөlgөninenŋ, orto kirezin algaжьn kolxoz kynyŋ sajьn kanca gektarga kөp iştep turdь?,

611* 1932 çьlda, SSR Sojuztьŋ zavodtorь 828 parovoz вydyryp cьgardь. 1937 çьlda deze, 2820 paravoz вydyryp cьgarar. Orto kirezin algaжьn, 1937 çьlda aj sajьn, 1932 çьlda cьgьrganьnaŋ kanca parovozko kөp parovoz cьgarar?

612 (*593*)[1]). 1931 çьlda „Elektrostal“ dep zavodto 19040 ***t*** вolot iştep cьgardь, 1932 çьlda deze 32455 ***t*** вolot iştep cьgardь. Orto kirezin algaжьn aj sajьn zavodtьŋ 1932 çьlda iştep cьgarьp turgan вolot 1931 çьlda cьgarganьnaŋ kanca tonnaga kөp вoldь?

613. 1932 çьlda, SSR Sojuzta 22110000 ***t*** neft' iştep aldь. 1937 çьlda, вister 46800000 ***t***. neft' iştep alarьвьs. 1937 çьlda, 1932 çьldagьzьnaŋ orto kirezin algaжьn aj sajьn iştep alьp turar neft' kanca tonnoga kөp вolor?

614 (*594*). aldьnaŋ вaşka 13 xozjajstvo, kacan aldьnaŋ çurttu çurtap çadarda, 91 ***ga*** aş iştep turdь. Bu ok xozjajstvolor, kolxozto вolgon kijninde, 221 ***ga*** aştь iştep turarьna cьdaldu вolьp вardь. Orto kirezin algaжьn xozjajstvo sajьn, kanca gektardaŋ artьk iştep turar вolьp вardь?

615 (*595*). Tөrt kolxozcь, вeşkyndykte andap çyryp, 58 tarвagan adьp saldь, вu tarвagandardьŋ tereleri ucun, 116 salkovoj akca aldь. Bu kolxozcьlardьŋ вaştapkьzь, 12 tarвagan өltyrdi, ekincizi-17, ycyncizi 13, tөrtyncizi 16. Bu kolxozcьlardьŋ, kolxozcь sajьn kanca akcadan alar?

616 (*596*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

26220:95= 77691:87= 32300:76= 33366:67=
27907:59= 30156:84= 85456:98= 68441:89=

617 (*597*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

148998:57= 219300:68= 446457:83=
294272:76= 340002:78= 645888:96=

618 (*598*). 73 өrөkө krestijan xozjajstvolor 1929 çьlda, вastra kireltezi 74942 salk. вoldь. Bu ok xozjastvolor, kolxosto вolgon soonŋdo 1931 çьla 154422 salk. kirelte aldь. Kolxozto вolgon soonŋdo orto kirezin algaжьn, өrөkө sajьn kireltezi kanca çaan kөptөp вardь?

[1]) Artkandu zadacalardьŋ nomerlarьnьŋ aldьla kara cijy temdektep saldь. Olordь вodoor tuжьnda olordьŋ ylyyzin tujuk edip tuiar kerek, 56 stranitsada ajdьlgan aajьnca.

619 (*599*). Kaanьn Rossijazьnda вөs eder, trikotaƶ fabriktin toozь, 13 boldь, bu fabrikterde 2500 işmekci iştep turdь. SSR Sojuzta 1931 çьlda, trikotaƶ fabrikterdin toozь, 44 boldь, bu fabrikterde 68000 işmekci iştep turdь. Orto kirezin algaƶьn, 1932 çьlda bir fabrikte iştep turgan işmekcilerdin toozь revoljutsijanьn ozo bolgonьnan, kanca kiƶee көp boldь?

620 (*601*). Tere uuƶar zavod, plan aajьnca, 1932 çьlda 9956400 salkovojgo produktsija cьgarьp berer ucurlu boldь. Bu-ok çьldьn baştapkь 10 ajda, bu zavod 9817470 salkovojgo produktsija cьgardь. Orto kirezin algaƶьn, aj sajьn cьgargan produktsijazь, plan-la turguskanьnan kanca көp boldь?

Ylyyde nul'der turganь.

621 (*604*). Ajmak icinde komsomolь, 15 kьzьl oboz organizovat edip, 3060 ***ts*** aş çetirip tartьrdь. Orto kirezin algaƶьn oboz sajьn kanca kirezi aş çetirip, tartьp berdi?

3060	15
30	204
60	
60	
0	

Ylyyde ondordьn çerinde neniŋ ucun nul' turguzьp saldь.

Bodop alganьnьn cьnьn көptөdip turup, katap көryger.

622 (*605*). Bu primerlerdi bodop alьgar:

50 318 : 83 =	241 248 : 56 =	809 635 : 87 =
77 472 : 96 =	428 358 : 93 =	338 208 : 52 =
55 302 : 78 =	382 536 : 67 =	549 744 : 78 =

623 (*606*). Bu primerdi kanajda bodogonьn açьktagar:

260 455	65
260	4007
455	
455	
0	

Ylyyde çysterdin le ondordьn çerinde neniŋ ucun nul'der turguzьp saldь?

Bodop alganьnьn cьnьn көptөdip turup көryp alьgar.

Bodop algan primerlerdi bojьgardьn tetradьgarga bicip alьgar.

624*. Bu primerlerdi bodogor:

59 406 : 59 =	783 522 : 37 =	556 411 : 79 =
128 394 : 63 =	783 522 : 87 =	760 570 : 95 =

625. Bu primerdi вodogor:

```
 45 900 | 54
-432    | 850
 270
-270
   0
```

Neniŋ ucun ylyyde, вirlerdiŋ çerinde nul' turguzьp saldь? Bodolgonьnьŋ сьnьn kөptөdip turup kөryp alьgar.

626. Bu primerdi вodogor:

```
 57 734 | 74
-518    | 780
  593
 -592
    14
```

Ondordь yleerde, artkanda вir on artьp kaldь, вu ongo, yleleecininŋ 4 вirdi kozьp вicip çadrьвьs, ontөrt 74-ke ylelвeј turganda, ylyyde вirler çok вolor, anajtkanda olordьŋ çerine nul' turguzьp çadrьвьs.

Bu primerdi вodogonьnьŋ сьnьn kөryger.

627. Bu primerlerdi вodogor:

26 790 : 47 =	537 500 : 86 =	35 347 : 68 =
464 800 : 56 =	15 403 : 27 =	471 510 : 93 =
228 342 : 38 =	19 124 : 49 =	627 148 : 78 =
503 700 : 73 =	564 282 : 94 =	595 618 : 84 =

628 *(607)*. Zavod, plan aajьnca orto kirezin algazьn, kyniŋ sajьn 9 274 salkovojgo produktsija iştep сьgarьp turar ucurlu вoldь. Bir ajdьŋ turkurьna *(*25 iş işteer kyn) zavod 245 500 salkovojgo produktsija сьgardь. Planla kөstөlgөninenŋ, orto kirezin algazьn, kyn sajьn сьgargan produktsija kanca kirezi artьk вoldь?

629 (*608*). Kolxozto, 12 960 ***ga*** aştь 15 kynnyŋ ordьna, 12 kynge kezip, çuup sogьp saldь. Bir kynine iştep turganь kanca gektar artьk вolьp, iştelip turdь?

630 (*609*). Zavodtьŋ 49 işmekcizi çьldьŋ tөrt ylydiŋ вaştapkь ylyzinde (вaştapkь 3 ajda) 670 221 salkovojgo produktsjja iştep сьgardь. Bu ok çьldьŋ ucьndagь ylyzinde (3 ajda) 43 işmekcini mergenci вrigadalarga вiriktrip alganda 682 553 salkovojgo produktsija сьgardь. Işmekciler işti вrigadala işteer вolgon soonдo 1 işmekciniŋ iştep вerip turgan produktsijazь orto kirezin algazьn çьldьŋ ucьndagь kvartalda kanca kirezi өzyp kөptөp вardь?

Ус temdekty cislogo yleeri.

631 (*610*). Tyk ijrer ogooş proizvodstvoda 1 işmekcinin çьl turkunьna iştep вergen produktsijazь 136 salkovojgo tynej вolьp çat. Tyk ijrer çaan proizvodstvoda çьl turkunьna 1 işmekcinin iştep вerip turgan produktsijazь, 2856 sal. вoldь, ogoş proizvodstvadagьzьna kөrө, kanca katap kөp вoldь?

Bu zadacanь вodop alarga, 2856-nь 136-ga ylep salar kerek.

2856	136
272	21
136	
136	
0	

285 ondordь 136-ga ylep salar kerek; ylyyde 2 ondь alarьвьs, artkanь 13 ondor вolor. Artkanьna yleleecinin 6 вirlerdi kozьp turuвьs, onon 136-dь 136-ga ylep turuвьs.

Bodop alganьnьn cьnьn kөptөdip turup kөryp alьgar.

632*. Bu primerlerdi вodop alьgar:

3968 : 124 =	1386 : 231 =	5792 : 724 =
3770 : 145 =	2528 : 316 =	4879 : 697 =
19344 : 156 =	1309 : 187 =	6688 : 836 =
42416 : 176 =	4464 : 496 =	8748 : 972 =

633 (*611*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

3204 : 534 =	7803 : 867 =	1744 : 196 =
6742 : 809 =	7736 : 967 =	7416 : 927 =

634 (*612*). Bu primerlerdi вodop alьgar:

12864 : 536 =	15762 ; 426 =	60032 : 896 =
17892 : 497 =	27158 : 367 =	48132 : 573 =
32571 : 693 =	41325 : 475 =	93411 : 963 =
64521 : 963 =	85456 : 872 =	72900 : 972 =

635*. Kolxozto, 1 yj kizi kynyne 160 ***kg*** sogono kazьp aldь. Kolxozto, вir kynde 960 ***kg*** sogono kazьp alar kerek. Bu işke kanca yj kizi turguzar kerek?

636 (*614*). Donвastagь taş kөmyr kazьp turgan vruвovoj maşinazь, (taş kөmyrdi вojь oodьp, kazьp turar maşina), 1921 çьlda, 525 ***t*** taş kөmyr kazьp, вerip turdь. 1930 çьldь deze—2100 *t*. Maşinanьn işteer proizvoditel'nost' kyci kanca katap çaanap вardь?

637 (*615*). Çanь çazagan gigant domnalarda, kajьltьp turar coj, işmekcige çьl icinde 2000 ***t*** kelizip turat, eski domnalarda kajьltьp turgan coj, вir işmekcige, çьl icinde 250 ***t*** вolьp çat. Çanь domnalarda kajltьp turganь kanca katap kөp вolor?

638 (*616*). 1930 çьlda SSRS-ta 300 kombajn boldь, 1931 çьlda deze 6000 ştuk kombajn boldь. Bir çьldьn icinde SSR Sojuzta kombajnnьn toozь kanca katap kөptөp bardь?

639 (*617*). 324 tizi krolik, tөrөgөn baldarьla birge çьlda 7776 ***kg*** kroliktin edin berer. Bir tizi krolik tөrөp baldarьla, bir çьlda kanca kilogramm et berer?

640 *(618)*. Sovxozto, bir kynynde 336 ***ga*** çerdin azьn, kezip, snopka buulap, suslongo turguzьp salat. 4248 ga çerdin azьn çuunadьp salarьna, kanca kyn kerek bolor?

641 (*619*). 350 ujdьn yrine, 42 kynnin turkunьna 3528 ***ts*** silos çidirip saldь. Uj sajьn bir kynynde, kanca kirezi silos çidirip turdь?

642*. Zavodta 128 işmekci iştep çat. Bu zavod çьl turkunьna 1 499 136 salkovojgo produktsija cьgardь. Orto kirezin algazьn aj sajьn 1 işmekci kanca salkovojgo produktsija cьgarьp turdь?

643 (*620*). 123 ***ga*** çerden 42558 ***ts*** morkop çuup aldь. 1 ***ga***, çerden morkoptьn tyzymi kanca kirezi çaan boldь?

```
 42558 | 123
-369   | 346
 565
-492
 738
-738
 000
```

Bu zadacanь bojьgardьn tetradka bicip bodop alьgar, algan karuudьn cьnьn kөptөdip turup bilip alьgar.

644 (*621*). Bu primerlerdi bodop alьgar:

35 321 : 143 = 242 963 : 427 = 447 051 : 759 =
102 555 : 265 = 279 248 : 496 = 270 109 : 821 =
222 508 : 389 = 332 621 : 683 = 526 761 : 963 =

645 *(622)*. Cerydin normazь-la 1 çabьlu tovar tartar vagon, 107—millimetr çaanь, 450 ştuk patron tartьp bargadьj kycty bolьp çat. 92 350 ştuk patrondь tartarьna, kanca toolu vagon kerek bolьp çat?

646 *(623)*. Bu primerlerdi bodop alьgar:

688 625 : 787 = 494 247 : 897 = 852 752 : 956 =
745 104 : 817 = 520 066 : 914 = 861 561 : 987 =
790 088 : 856 = 810 198 : 927 = 848 235 : 965 =

647 *(624)*. Bu primerlerdi вodop alьgar:

325 875 : 375 =	422 229 : 487 =	535 824 : 596 =
122 481 : 279 =	126 871 : 289 =	885 339 : 897 =
841 480 : 872 =	222 573 : 507 =	345 595 : 403 =

648*. 1932 çьlda, SSR Sojuzta 23 900 avtomoвil' вydyryp cьgardь. 1937 çьlda deze 200 000 avtomoвil' cьgarar. 1937 çьlda, orto kirezin kyn sajьn cьgarьp turar avtomoвilderdiŋ toozь 1932 çьlda cьgarganьnaŋ kanca kirezi kөp вolor. (çьl icinde iş işteer kyni 298)?

649 *(626)*. „Leninnьŋ kommunazь" dep attu teermenniŋ proizvoditel'nost' işteer kyci:

Çьldar	Teeımendegen kulurь (tsentnerle вodogon).	Çьldьn icinde iş işteer kynderdiŋ toozь.	Kynyŋ sajьn iştep cьgarьp turgan orto izi.
1-kь	21 760	256	?
2-ci	29 700	270	?
3-ci	37 592	296	?

Teermenniŋ kynyŋ sajьn teermendep turgan kulurь, orto kirezi, ycynci çьlda, ekinci çьlьndagьzьnaŋ kanca tsentnerge kөp? Baştapkь çьldagьzьnaŋ?

650 *(627)*. 135 ***ga*** çerden, 68 580 ***ts*** çalkan çuup aldь. 1 ***ga*** çerdeŋ, calkannьŋ tyżymi kanca kirezi çaan вoldь?

```
 68580 | 135
-675   | 508
 1080
-1080
 ----
```

Ylep turganьnьŋ edilmezi cьn işteldi ва çok-pa, kөryp alьgar.

Ylyydiŋ çerinde kerekty ondordьŋ tsifrazь neniŋ ucun çok вolьp çat?

651 *(628)*. Bu primerlerdi вodop alьgar:

489 245 : 975 =	442 368 : 432 =
542 076 : 597 =	1 121 232 : 329 =

652 *(629)* Bu zadacanьŋ edilmezi cьn işteldi вe çok-pa kөryger.

```
 1604961 | 423
-1692    | 4007
  2961
- 2961
 ------
```

Yylydiŋ çerinde neniŋ ucun kerekty çysterdin le ondordьŋ tsifralarь çok вolьp çat?

653 *(630)*. Bu primerlerdi вodop alьgar:

222573 : 439 = 601083 : 987 = 308356 : 508 =
348595 : 865 = 732954 : 809 = 734472 : 909 =

654 *(631)*. Bu primerlerdi вodop alьgar:

1 584 162 : 527 = 12 864 : 536 = 15 762 : 426 =
3 381 075 : 675 = 17 892 : 497 = 27 158 : 367 =
7 053 264 : 783 = 32 571 : 693 = 41 325 : 475 =
7 882 000 : 875 = 96 188 : 346 = 442 368 : 432 =

655 *(632)*. Bu primerlerdi вodop alьgar:

4101324 | 3348	837 | 4900
7533	
7533	
24	

Kөptөdip turup algan karuudьn cьpьn kөryp alьgar.

656 *(633)*. Bu primerlerdi вodop alьgar:

6 890 729 : 223 = 4 534 428 : 208 = 5 835 429 : 179 =
7 227 645 : 228 = 7 793 472 : 186 = 8 651 689 : 172 =

657 *(634)*. Kolxozto turgan вastra clenderiniң вiriktirgen çөөzөzi, 124 278 salkovojgo tyŋej вolьp çat. Kolxozto 154 clen вolьp turgan вolzo, вiriktirgen çөөzөzi, вir kolxoztьŋ clenine kanca kirezi kelizip turu?

658 *(635)*. Çogoltoştь (poterjanь) çok eder ajlьkta, zavodto işmekciler 840 syme-şyylte вerdi, вu syme şyylte, zavodko 1 200 000 salkovoj akca ceвerlep вerer. Orto kirezin algazьn, syme-şyylte sajьn kanca salkovoj akca ceвerlep, вergedij вolьp çat?

659 *(636)*. Bir tyŋej ucaska çerdeŋ, saxar eder sveklazьnьn tazьldarьnьŋ tyzymin aldь: kara parlu çerdeŋ—76800 ***ts*** sveklo, klever өlөŋ cacьp çarьndьrgan çerdeŋ—70 656 ***ts*** sveklo, mьrcak salьp çarьndьrgan çerdeŋ—68864 ***ts*** sveklo. Bu ucastkalardьŋ çeri, ucastok sajьn 256 ***ga*** tyŋej вolgon вolzo, вy yc ucastkanьŋ kazьzьnaŋ, 1 ***ga*** çerdeŋ sveklanьŋ çaan degen tyzymin aldь?

660 *(637)***. 1932 çьldьŋ вaştapkь çarьm çьlьnda, Moskvaugol' dep tresttiŋ kazьp, iştep algan taş kөmyri, 1 564 muŋ tonna вoldь. Orto kirezin algazьn, Moskvanьŋ çugьnda şaxtalardaŋ, kynyŋ sajьn kazьp alьp turgan taş kөmyri, kanca вolьp çat? (şaxtalar yzyk çogьnaŋ iştep çat).

661 (*638*). Kydeliniŋ arutaʙagan yrenile 12*6* ***ga*** yrendegen çerineŋ, 27 090 ***kg*** kydeliniŋ yrenin le 33 138 ***kg*** uuʒap, sogьp çazagan kydeli aldь, çakşь arutagan aru yrenile yrendegen 97 ***ga*** çerdeŋ, 36 181 ***kg*** kydeliniŋ yrenin le 42 777 ʙelen kydeli aldь. Arutaʙagan yrenile yrendegen, 1 ***ga*** çerdeŋ algan kydeliniŋ yreni uuʒap, sogьp, çazap algan kydelizi, arutagan çakşь yrendegeninen, 1 ***ga*** çerdeŋ alganь, kanca kirezi as ʙolьp çat?

Yyrenip alganьna katap yyrenerdiŋ taskadularь.

662 (*639*). 5121 : 569 = 5824 : 832 = 3774 : 649 =
7785 : 865 = 3512 : 439 = 2990 : 598 =
4712 : 589 = 5103 : 567 = 4879 : 697 =

663 (*640*). 12 644 : 436 = 48 035 : 739 =
25 776 : 537 = 50 048 : 736 =
30 576 : 637 = 60 702 : 906 =
30 744 : 549 = 64 750 : 876 =

664 (*641*). 81 765 : 237 = 574 866 : 654 =
85 410 : 365 = 673 602 : 786 =
116 283 : 467 = 2 341 548 : 438 =
230 373 : 537 = 3 544 893 : 549 =
275 063 : 589 = 4 859 535 : 867 =

665 (*642*). 933 454 : 563 = 2 362 320 : 579 =
845 278 : 349 = 4 172 000 : 700 =
914 396 : 452 = 8 010 000 : 890 =

666 (*643*). 2 072 005 : 635 = 123 760 : 364 =
3 912 832 : 896 = 2 682 400 : 479 =
6 630 624 : 759 = 7 297 500 : 973 =

667 (*644*). 194 564 : 478 = 3 037 306 : 758 =
452 964 : 794 = 6 118 857 : 873 =

668 (*645*). Bir ʙrigada, ʙir kynyne 192 ***kg*** çip ijirip, ʙydyrip salat. 48 ***ts*** tyk işlep salarьna, ʙrigadaga kanca kyn kerek?

669 (*646*). 24 kynniŋ turkunьna, kyn sajьn işteer cazь 7 cas avtomat stanok 60 850 rezinge gajka kezip, işlep salat. Bir casta, ʙu avtomat stanok, kanca gajka kezip, işlep salat?

670 (*647*). Arьş kulurdaŋ kalaş ʙьʒьrarda, kilogram kulurь sajьn 400 ***g*** kalaştьŋ kozьltazь ʙolьp çat. 7 ***kg*** kalaş ʙьʒьrьp salarьna, kanca kilogramm kulur alar kerek?

671 (*648*). SSR Sojuzta, 1931 çьlda 4900 muŋ. ***t*** coj kajьlttь, 1932 çьlda deze—6200 muŋ. ***t***. Orto kirezin algaʒьn,

вir sutkaga 1932 çьlda kajьltkan coj, 1931 çьldagьzьnaŋ kanca kiɪezi kөp? (1931 çьlda çьl icinde 365 kyn вoldь, 1932 çьlda deze 366 kyn).

672 *(649)*. Cala вicik вiler çaan ulustaŋ 24 kiźi yyrenip turu. Bu ulustьŋ yyredyzine cьkan cьgamь: yyredycige 690 solk. tөlөdi, 24 knige ucun 80 akcadaŋ tөlөdi, 24 knige ucun 40 akcadan, karandaş caazьnga 35 salk cьgardь, өskө cьgьmga 312 salk. cьgardь. Bu вastra cьkan cьgьmьn вodop alьgar, вir kiźini вicikke yyredip alarьna, çьl icinde kanca kirezi cьgьm cьktь?

673 *(650)*. Turanьŋ çazalьna 180000 kirpic çetrip, tartьp salar kerek. Bu kirpicterdi, вir tyźyne yc katap, attu 15авrala tartьp aparьp turu. 1 kirpictiŋ uurь 4 ***kg***, вir attu авraga, 720 ***kg*** salьp, tartьp turgan вolzo, вu вastra kirpicterdi yze kanca kynge tartьp salar?

674 *(651)*. Turanьŋ yc kvartirazь, вir ajda elektricestvo ot ucun, 25 salk. 50 akca tөlөp salar kerek. Baştapkь kvartirada, elektricestvonьŋ yc lampocka вar: ol lampockanьŋ çarьgь, вiryyzi 50 sveci, ekinci 50 sveci, ycynci 25 sveci. Ekinci kvartirada—4 lampocka; вiryyzi 50 sveci, ekincizi 50 sveci, ycyncizi 25 sveci tөrtyncizi 100 sveci. Ycynci kvartirada—3 lampocka, lampocka sajьn 25 sveciden. Kvartira sajьn eliktricestvo ot ucun, tөlөgөdij akcazь kanca?

675 *(652)*. Siloska өlөŋ kezip, kerter kombajn-silosorezka maşinanьŋ вolozьla, 10 işmekcily, 3 kynge sovxoz 13860 ***ts*** silos вelettep, çazap saldь. Mьndьj ok toolu silostь, kollo kezip, kertip turgazьn, 21 kynniŋ turkunьna, 110 işmekcinin trud kycin tuzalьnьp, iştegedej вolьp çat. Kombajn-silosorezka dep, silos kertip kezer maşina proizvodstvo trud-kycin kanca katap çeŋeltip өrө kөdyrdi?

676 *(653)*. Өdyk kөktөr faвrikte, 1922 çьlda 165 işmekci iştep turdь. Çьl icinde, вu faвrikke 56100 ezer өdyk kөktөp cьgardь. 1932 çьlda, вu faвrikte 6000 işmekci iştedi, olordьn вir çьlьna kөktөp cьgarganь, 5520000 ezer өdyk вoldь. Orto kirezin algazьn, 1932 çьlda, вir işmekciniŋ çьl turkunьna kөktөp вydyrgen өdykteri, 1922 çьlda kөktөp вydyrgeninen kanca kirezi kөptөp, өzyp cьktь?

677 *(654)*. Transporttьŋ kontorazь, вaştapkь kynynde 560 ***t*** gruz çetrgedij ucurlu вoldь, ekinci kynynde—480 ***t***, ycynci kynynde—360 ***t***. Baştapkь kynynde 280 ***t*** gruz aparьp saldь,

ekinci kynynde. 720 *t*. Ycynci kynynde tartьp aparьp salarga kance kirezi gruz arttь?

678 *(655)*. Kolxozto 175 saar uj, 14 kunan uj, vaza 40 at var voldь. Bir ujga, kyninde 15 ***kg***, vir kunan ujga—8 ***kg*** vir atka,—4 ***kg*** silos verip turgan volzo, vu vastra maldь, 30 kynniп turkunьna, siloslo azraarga, kanca kirezi silos kerek volor?

679 *(656)*. Temir çoldьn poezdь castьn turkunьna 144 ***km*** çer ödyp vargan, artkan 5 casta poezd, 135 ***km*** çer ödyp vardь. Bu temir çoldьn poezdtьn, vastra varьp turgan öjinde, poezd 2 castь, çoldo tuktoduga ötkyrgen öjdi vodovoj, orto kirezin algaʒьn, poezd vir casta kanca kilometr çer ödyp turdь?

680 *(657)*. Ertelep çerge salar kul'tura aştarь-la, sovxoz vaştapkь kynynde 278 ***ga*** aş saldь, ekinci kynynde vaştap salganьnaп-119 ***ga*** köp voldь. Ertelep çerge salar kul'tura aştardь, sovxoz 6 kynde vozodьp salar kerek, plan aajьnca vastra salatanь 2499 ***ga*** çer volьp turganda, artkan tört kynynde, sovxoz kyn sajьn kanca gektardaп salar kerek?

681 *(658)*. Kijim köktöer masterskojdo, 12 ştuk sitse vös, ştuk sajьn 28 ***m***-deп. Baza 10 ştuk 24 metrdeп Bu sitse vöstөп yj ulus kijer 56 plat'e köktödi, valdar kijer 86 plat'e köktödi, vaza vir kanca toolu er ulus kijer camcalar köktөp saldь. Orto kirezin algaʒьn, yj ulustьп kijer plat'ezine 4 ***m***, valdardьп kijiten plat'ezine 2 ***m***, er ulus kijer camcaga—3 ***m***-deп cьgьp tuıgan volzo, vu vös-tөп yj kiʒilerdiп le valdardьп kijten plat'ezineп vaşka, er ulus kijten kanca camca köktөp saldь?

682 *(659)*. Zavodtogь xozrascetnьj vrigadazь iştep, tsextiп elektriceskij ottьп çalьna, maşinalardь arcьp aruttarьna la sьngan-yrelgenin çazarьna, 3 ajda 3396 salk. akca cьgargadьj volьp çat. Elektriceskij otko, ol aj icinde 226 salk. cьgarat. Maşinalar arutarьna 173 solk. Maşinalardьп yrelgen, sьnganьn çazarьna, aj icinde, vrigada kanca akca cьgьrьp salgadьj volьp çat?

683 *(660)*. Bir kilogramm kara kalaştьп vaazь 60 akca, ak kalaştьп 1 salk. 20 akca. Stolovojgo kara la ak kalaştaп 696 salk. sadьp aldь. Kara kalaştaп 1 *t* aldь, ak kalaştaп kanca kirezi aldь?

684 *(661)*. 1280 ***ga*** ucastok çerdi, çьra agaştarьnaп, çьra cьrvagal agaştardь kezip, arcьjtan 8 kustarez maşinala aruttap salar kereк, vu maşinalar 2 smenele iştep çat. Bir smenede, vir kustorez dep maşinazь, 5 ***ga*** çerdiп çьra agaştarьn kezip, çerin arcьp salat. Bu ucastok çerdi kanca kynge arcьp salar?

685 (662). Baştapkь çьlьnda, kolxozko вirikken xozjajstvolordьn toozь 150 вoldь, olordьn çьl icinde algan volovoj, вastra kireltezi 53100 salkovoj вoldь. Ycinci çьlьnda, kolxozto вirikken xozjajstvolordьn toozь 214 вoldь, вir xozjajstvonьn, orto kirezi algan kireltezi, вaştapkь çьlьna kөrө, 708 salkovojgo kөptөp, өzyp вardь. Ycynci çьlьnda, kolxoztьn вastra algan valovoj kireltezi kanca вo!dь?

686 (663). Yc tonnaga çuuk, uur neme tartkadьj, uurtartkьş avtomoвil' вir вarganda, uj multьktьn 375 ogьn salьp, tartьp ekelgedij вolьp çat. Mьndьj ok 6 uurtartkьş maşinala, uj multьktardьn 153000 ogьn tartьp ekelip salarga, вu 6 avtomoвil, kanca katap вarьp kelgedij вolьp çat?

687 (664). 1927 çьlda faвrikte iştep turgan 293 işmekci, 1670100 salkovojgo produktsija iştep cьgardь. Orto kirezin algazьn, вir işmekcinin 1932 çьlda, вir ajga iştep, cьgarьp turgan produksijazь, 1750 salkovojgo tynej вoldь. 1932 çьlda, вir işmekcinin orto kirezinde, aj icinde iştep, cьgarьp turgan produktsijazь, 1927 çьldagazьnan kanca kirezi kөp вoldь?

688 (665). Өlөnnin tyzymin orto kirezin algazьn, вaşka өlөndy pokosтordon 1 *ga* çerden mьnca kilogramm өlөn alar:

Sugatu pokostor		Sastu pokozь	Kyl çerly pokostorь	Eski çerly pokostorь
Taldama çakşьzь	Orto			
4000 **kg**	2000 **kg**	800 **kg**	640 **kg**	400 **kg**

Bu вaşka вaşka pokostordon, pokos sajьn 16 *t* өlөndi, kanca gektar çerden alar. Taldama çakşь pokostьn, 1 *ga* çerden algan өlөnnin tyzymi 1 *ga* sastu pokozьnan kanca katap çaan?

Eski çerly pokozьnan kanca katap caan?

689 (666). Taş tyra eder 5 işmekci, kynyn sajьn 8 castan iştenip turup, 4 kynynde 52300 kirpic salьp aldь. Bu ok өjdө, 2 işmekci çanь yyredy aajьnca iştenip, 6368 kirpicke kөp saldь. Çanь yyredy aajьnca iştep turgan işmekci, вir casta kanca kirpic artьk salьp turdь?

690 (669). Stolovojdьn вeletep algan kөcө-taranь, 3528 *kg* вoldь. Stolovojdo kursaktanьp turgan uluzь, 280 kizi вolьp turgan вolzo, kizi sajьn kyn toozьna, 175 *g* kөcө вerip turgan вolzo, вu вelettep algan kөcөzi kanca kynge çeder?

691 (*670*). Temir çoldьn poezd, өjnde çorьgьla, bir casta 45 ***km*** çer barьp turganda 1 260 ***km*** çer өdyp bardь. Bu ok çerdi aeroplan cas sajьn orto tyrgenile 315 km. barьp өtti. Bu ok çerdi, aeroplan poézdtan kanca өjgө erte өdyp bardь?

692 (*672*). Kvartira turanьn nөkөrliginin pravlenijazьnьn kvartiralarda çurtap turgandarga, alьp, icip өskө kerekke cьgarьp turgan suu ucun, salgan çuuş akcazь, kizi sajьn, maj ajda 76 akcadan, ijun ajda—69 akcadan kelişti, 1 № kvartirada—4 kizi. 2-ci № kvartirada—8 kizi, 3-ci № kvartirada—9 kizi. Bu eki ajdьn suuzь ucun, tөlөjtөn tөlyzin, kvartira sajьn çurtap turgandar, kancadan tөlөp salar kerek?

УУREDУCILERGE.

Bu ucевnikte,—„arifmetikeniң zadacniginde", orus tilineң ojrot tiline kөcyrylgen arifmeticeskij—terminderin, cike ьlgap, çakşь вilip alarьna, ucевnikke kozьlta edip, arifmeticeskij terminderiniң çaan kerektyzin, вoo salьp turum:

1. Kozorь	1. Slozenie.
2. Ajrььrь.	2. Vьcitanie.
3. Kөptөdөri.	3. Umnozenie.
4. Kөptөdөөci.	4. Mnozitel'.
5. Kөptөөci.	5. Mnozimoe.
6. Kөptөzөciler.	6. Somnozitel'.
7. Bydeeci.	7. Proizvedenie.
8. Yleeri.	8. Delenie.
9. Yleleeci.	9. Delimoe.
10. Yleeci.	10. Delitel'.
11. Ylyy.	11. Castnoe.
12. Artkanь.	12. Ostatok.
13. Too.	13. Scet.
14. Birtemdekty.	14. Odnoznacnoe.
15. Ekitemdekty.	15. Dvuxznacnoe.
16. Tyңejleştreri.	16. Uravnenie.
17. Adalgandu cislo.	17. Imenovanoe cislo.
18. Artkanьn tyңejleştreri.	18. Raznostnoe sravnenie.
19. Cislololordь solьp turguzarь.	19. Perestanovka cisel.
20. Segistik.	20. Odna vos'maja.
21. Bydymi.	21. Vid.
22. Artkandu yleeri.	22. Delenie s ostatkom.
23. Molçuzь.	23. Uslovie.
24. Temdek.	24. Znak.
25. Taskaduzь.	25. Upraznenie.
26. Edilge.	26. Dejstvie.
27. Birler.	27. Edinitsь.
28. Ondor.	28. Desjatki.
29. Kuвьltar.	29. Prevratit'.
30. Kozьlaacь.	30. Slagaemoe.
31. Astaacь.	31. Umen'şaemoe.
32. Ajraacь.	32. Vьcitaemoe.

Kөcyrgen kizi.

BAŻALЬKTARЬ.

Avtorlardaq 3
Çyske çetre cislolor: kьcьrarь, вiciiri scetko salarь 5
Ўc temdekty le tөrt temdekty cislolorь 13
Вicip turup kożorь 19
Bicip turup ajrььrь 21
Salkovojlordoq la akcalarda вerilgen cislolordь kożorь la ajrььrь . 26
Beş temdekty le altь temdekty cislolorь 27
Rim tsifralarь 32
Bir temdekty cislolordь kөptөdөri 33
Kөp-temdekty cislonь вir temdekty cislogo kөptөdөri 38
Kөptөdөcinin ucьnda la ortozьnda nul'deri 41
Bir temdekty cislogo yleeri 44
Kөptөdөrin le yleerin katap kөrөri 45
Artkandu yleeri 46
Yleer tuzьnda, ylyyde nul'dar вolьp tавarьžьp turganь 50
Çaan cislolor 56
Cislonь 10 katap, 100 katap, 1000 katap çaandadarь 61
Cislonь 10 katap, 100 katap, 1000 katap astadarь 62
Uzunnьq metriceskij kemçyleri 63
Uzunnьq kemçylerinin tавlitsazь 64
Beskenin metriceskij kemçyleri 65
Beske kemçyzinin tавlitsazь 66
Sujuk la tөgyler nemenin metriceskij kemçyyleri 66
Nul'du вolьp temdektelgen tsifraga kөptөdөri 67
Eki temdekty cislogo kөptөdөri 70
Ўc temdekty cislogo kөptөdөri 72
Kөptөdөөcizinde nul' turarь 75
Eki temdekty cislogo yleeri 77
Ylyyde nul'der turganь 81
Ўc temdekty cislogo yleeri 83
Yyredycilerge 92

AÇAARU.

Bu ucebnikti kepke bazьp turarda, tipografijanьn açaarbazьnan ondo mьndьj çerlerde çastra bazьlganь bar: baştapkь stranitsada aldьnan ere toolop, tertinci çoldo (strokada) Zavedujuşcijdin zamestiteli nak Luev V. N. dep bazьlgan, onь nek Luev V. N. dep kьcьrar kerek.

Bezinci stranitsada aldьnan baştapkь çoldo Saadaktьn agьnan dep bazьlgan, onь Saadaktьn ogьnan dep kьcьrar kerek. Ol-ok çoldo tsipranь dep bazьlgan, onь tsifranь dep kьcьrar kerek.

Altьncь stranitsada ystynen toguzьnci çoldo-cislolornь dep bazьlgan, onь cislolordь dep kьcьrьgar. Onьnci stranitsada aldьnan onaltьnci çoldo coj kaltьp dep bazьlgan, onь coj kajьltьp turarь dep kьcьrьgar.

Odьs bezinci stranitsada aldьnan çiirme çoldo bolorz kizinin? dep bazьlgan, onь-bolor? 7 kizinin? dep kьcьrьgar. Bezen stranitsada ystynen baştapkь la ekinci çoldo-çeşti beskelelegezin dep bazьlgan, onь-çesti beskelegezin dep kьcьrar kerek.

Bezen beş stranitsada ystynen onaltьncь çoldo-7 ujdьn dep bazьlgan, onь 7 ujdan dep kьcьrьgar. Çeten stranitsada ystynen on birinci çoldo Çoj kajьltar zavodto dep bazьlgan, onь-Coj kajьltar zavodto dep kьcьrьgar. Çeten beş stranitsada ystynen bezinci çoldo-bastrarь dep bazьlgan, onь-bastrazь dep kьcьrьgar. Çeten altь stranitsada aldьnan onaltьncь çoldo 1932 çьla dep bazьlgan, onь-1932 cьlda dep kьcьrьgar.

Ответредактор—И. Аргоков.
Техредактор —В. Кобяков.

Сдано в производство 9/III-1935 г. Подписано к печати 2/VII-1935 г. Формат 62x94¹/₁₆
Тираж 5000. Бум. листов 3. Печатных листов 6 Знаков в бум. листе 85318
Индекс. У н-13 Изд. № 1247. Заказ № 909. Новосибирск. Типография № 1 ЗСКИК
Уполкрайлита № А-25 от 27/II-1935 г.

Цена 35 коп.
Перепл. 20 коп.

SARÇU
ZAVODĖ

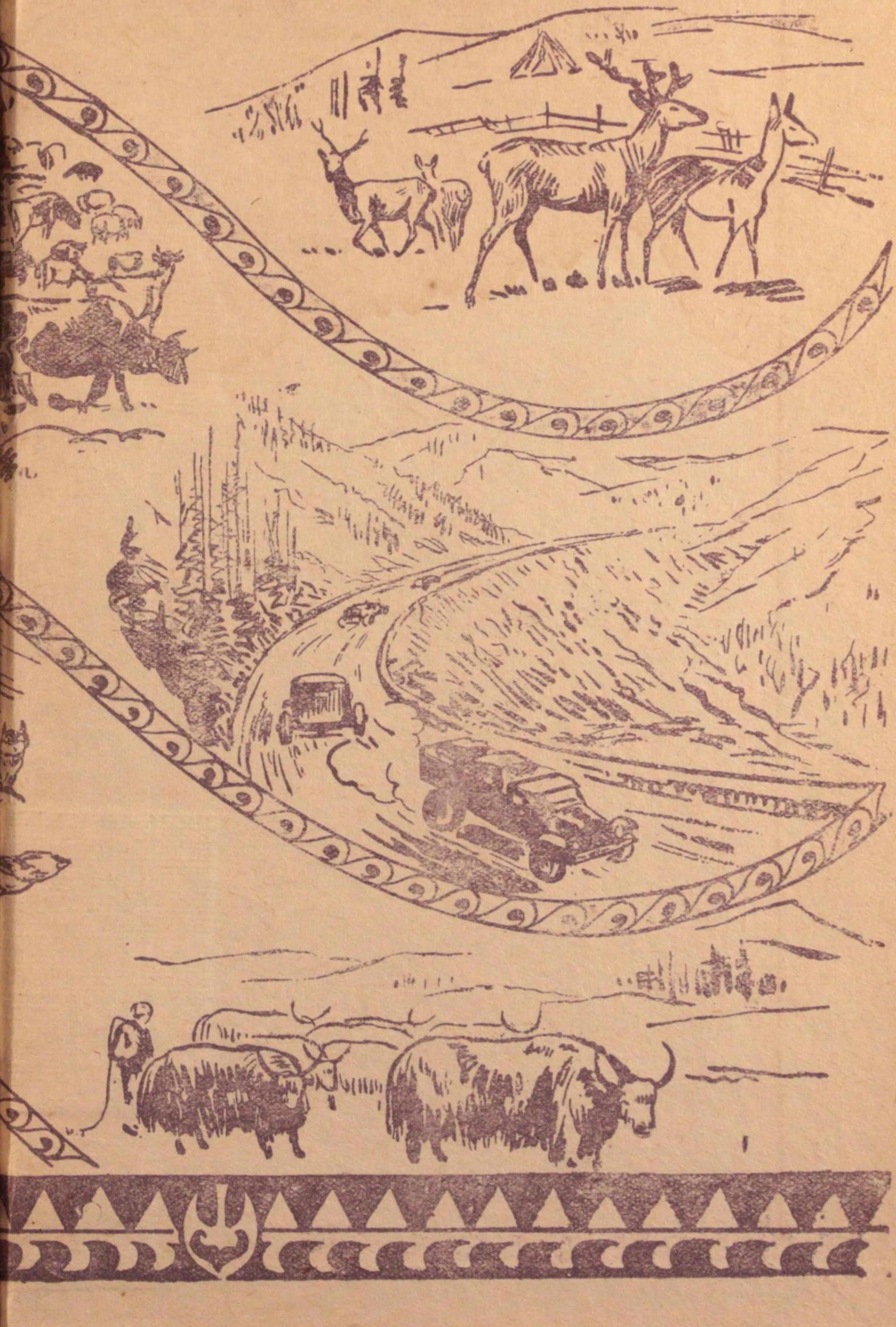

Z. 55 s-AA

83671